

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: «**Коринфський ордер в давньогрецькій архітектурі та специфіка
його використання у різних типах споруд**»

Виконала: студентка IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Савченко Тетяна Олексіївна

Керівник: к.і.н., доц.
Ручинська Оксана Анатоліївна

Рецензент: к.і.н., доц.
Сергєєв Іван Павлович

Харків – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ОСОБЛИВОСТІ ПОХОДЖЕННЯ КОРИНФСЬКОГО ОРДЕРА	23
1.1. Період виникнення перших колон нового стилю на території Стародавньої Греції.....	23
1.2. Питання авторства капітелі	27
1.3. Праобрази та теорії виникнення коринфської капітелі	30
1.4. Наявність антропоморфізму	34
1.5. Оригінальність та самостійність	37
РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ КОРИНФСЬКОГО ОРДЕРА, ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТА СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ	41
2.1. Напівколони в храмі Афіні Алеї в Тегей та Філіпейоні в Олім্পії.....	42
2.2. Перехідна форма колон в монументі Лісікрата в Афінах.....	45
2.3. Повна колона у внутрішньому просторі храму Аполлона Епікурія в Бассах.....	47
2.4. Колони в екстер'єрі храму Артеміді Лафрії в Мессені.....	50
2.5. Колони в портиках Малих пропілеїв в Елевсіні, гімнасію в Олім্পії та Вежі вітрів в Афінах.....	51
2.7. Зовнішня колонада храму Зевса Олімпійського в Афінах.....	58
2.8. Типи коринфських капітелей	60
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	68
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	78
СПИСОК ДОДАТКІВ.....	79
ДОДАТКИ.....	82
РЕЗЮМЕ	

ВСТУП

Перша чітко розроблена система елементів, що підкорюються один одному, була розроблена в архітектурі Стародавньої Греції. Вона була названа ордером. Ця система дозволила здатим знайти відповідь практично на будь-яке художнє питання та втілити образи, які відповідали давньогрецьким ідеалам. Таким чином, їй вдалося досягти верховенства в усій архітектурній традиції античності – від архаїчної Еллади до пізнього Риму.

Фахівці виділяють три основних ордери – доричний, іонічний і коринфський. Саме останній перебуває в центрі нашого дослідження. Коринфський ордер став особливим досягненням грецьких архітекторів, оскільки в ньому поєднується увага до деталей і витонченість. Таким чином, рослинні орнаменти вдалося гармонічно вписати в сувору геометричну конструкцію.

Однак історія коринфського ордера в давньогрецькій архітектурі все ще залишається дискусійним питанням. Остаточно не встановлено, в який період він виник, що стало головним прототипом, хто був автором першої капітелі та чи можна взагалі вважати коринфський ордер самостійним. Крім того, історики не звертали увагу на особливості використання нового стилю та суттєві відмінності між декоративним оздобленням капітелей.

Об'єкт – окремі знахідки капітелей та інших деталей коринфського ордера з регіонів стародавньої Греції.

Предмет – особливості соціальних та культурних процесів, що вплинули на появу, розповсюдження та різноманіття функціонального призначення коринфського ордера в давньогрецькій архітектурі.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з другої половини V по I ст. до н.е. Нижня межа обумовлена виникненням коринфського ордера на території стародавньої Греції. Верхня межа пов'язана з кінцем періоду еллінізму, який ознаменував часткову втрату самобутності давньогрецької культури, внаслідок посилення римського та східного впливів.

Територіальні межі дослідження охоплюють регіони Аттики, Лаконії та Аркадії.

Робота базується на різних типах джерел, насамперед письмових, археологічних, іконографічних, а також епіграфічних.

Письмові джерела представлені виключно наративними. Умовно їх можна розділити на грецькі та римські.

Якщо слідувати хронологічним принципом, то найбільш раннім джерелом, що дають відомості з теми, яку ми досліджуємо, є поеми Гомера «Одіссея» і «Іліада» (VIII-VII ст. до н.е.) У текстах присутні свідчення про давньогрецьких богів, які необхідні для проведення аналізу співвідношення образу бога та «дівочої натури» ордера. Так Гомер надає інформацію про Афіну¹. Крім того, в гімнах, авторство яких приписується Гомеру наведено текст на честь Деметри². Також «Іліаді» згадується стара назва поліса Немея, в якому був розташований один з відомих нам храмів з використанням коринфського ордера³.

Одним з важливих письмових джерел для вивчення теми виникнення та особливостей коринфського ордера є «Історія» Геродота, що складена в V ст. до н.е. і включає дев'ять книг. В цілому праця присвячена греко-перським війнам, але вона може бути використана як джерело не тільки для досліджень у військовій і політичній галузях, а й багатьох інших, таких як етнографічна, географічна і т.д. Геродот надає також відомості про храми, хоч і досить незначні, але все ж вони присутні. У цьому випадку ми маємо справу з конкретними прикладами храмів коринфського ордера. Наприклад, храм Афіні Алеї в Тегеї. Автор також повідомляє про одну з функцій цієї споруди, а саме укриття людей, яким загрожувала небезпека⁴. В праці Геродота присутні згадки про місце, де були розташовані Малі пропілеї. Мова йде про набіги спартанців внаслідок яких був знищений гай на території святилища⁵. Крім того, автор

¹ Гомер. Одиссея. URL: <https://cutt.ly/mvm02Us> (дата звернення: 10.04.2021). VI, 102-108; Илиада. Санкт-Петербург: Наука, 2008. V, 733-747; VIII, 384-391.

² Гомер. Гимны // Эллинские поэты. Москва: Художественная литература, 1963. V.

³ Гомер. Илиада. II, 571.

⁴ Геродот. История. Санкт-Петербург: Наука, 1972. IV.

⁵ Павсаний. Описание Эллады. Санкт-Петербург: Алетей, 1996. III, 4, 2; Геродот. История. VI, 75.

згадує Олімпейон, який ми використовуємо в даній роботі як свідчення використання коринфського ордерного стилю у зовнішньому просторі сакральних споруд¹.

В цей же період працював давньогрецький історик Фуکیدід, відомий своєю «Історією» («Історією Пелопоннеської війни»). Вона включає в себе вісім книг, кожна з яких згідно з хронологією висвітлює події Пелопоннеської війни (431 до н.е. – 404 до н.е.). В рамках дослідження для нас представляє інтерес книга V. Автор висвітлює в ній особливості розвитку містобудування за часів Пісістратидів, що необхідно для того, щоб окреслити причини повільного будування храму Зевса Олімпійського в Афінах². Крім того, в книзі II Фуکیدід заперечує розповсюдження чуми в Пелопоннесі³. Ця інформація необхідна нам, оскільки інші автори писали, що саме до закінчення цієї епідемії приурочено будівництво храму Аполлона Епікурія в Бассах.

Під час дослідження також були використані роботи Аристотеля, написані у період IV ст. до н.е. В «Політиці» він, як і Фуکیدід, оцінює темпи розвитку міст за часів тиранії. Однак в даному випадку в негативному ключі⁴. Варто зауважити, що водночас автор в інших своїх працях, зокрема «Економіка» та «Афінська політія», суперечить своїй попередній думці⁵. У зв'язку з цим ми не можемо повністю довіряти цим джерелам.

Ми використовували роботу Аполлодора «Міфологічна бібліотека», яка була написана у II ст. до н.е. Це ще одна праця, яка була необхідна для отримання відомостей щодо богів давньогрецького пантеону, яким були присвячені храми коринфського ордеру. Наприклад, Аполлодор розповідає про Зевса та Афіну⁶.

Діодор Сицилійський, автор «Історичної бібліотеки» I ст. до н.е., також надає важливі відомості для вивчення історії виникнення та використання

¹ Геродот. История. II, 7.

² Фукидид. История Пелопоннесской войны. V, 54, 5-6.

³ Фукидид. История Пелопоннесской войны. II, 54.

⁴ Аристотель. Политика. Москва: Мысль, 1983. V, XI, 4, 1313b.

⁵ Аристотель. Экономика // ВДИ. 1969. № 3. II, 2, 4, 1347a, 4-17; Афинская полития. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1937. 50, 2.

⁶ Аполлодор. Мифологическая библиотека. Санкт Петербург: Наука, 1972. I, 1, 6-7; I, 5, 2.

коринфського ордера в давньогрецькій монументальній архітектурі. Автор мав на меті складання історії народів всієї ойкумени від часу виникнення людини до періоду його життя. Популярну раніше ідею єдиного історичного простору він об'єднав з категорією часу¹. В рамках нашого дослідження важливими є книги I-VI, в яких описана історія та культура стародавніх держав. В одній з них представлено думка Діодора Сицилійського про роль храмів в житті еллінів². Крім того, він також надає відомості про македонського царя Філіпа II, на честь якого був побудований толос в Олімпії³.

Далі слід вказати на тексти, що відносяться до перших століть нашої ери. Давньогрецький письменник і географ II ст. н.е. Павсаній в «Описі Еллади» сформував путівник по окремим областям Стародавньої Греції. У розділах присутні відомості практично про кожну монументальну будівлю, яка існувала на момент подорожі автора. Зокрема, про храми Аполлона Епікур в Бассах, Афіні Алеї в Тегей, Артемиди Лафрії в Мессені, Деметри в Елевсіні, Зевса в Немеї та Афінах, а також гімнасій в Олімпії, фімелу в Епідаврї⁴. Крім того, наводиться відома Павсанію інформація про ті споруди, що були вже знищені. Автор також згадує про досягнення в ремеслі одного з ймовірних авторів коринфської капітелі⁵. Тут же вказується про його співпрацю з Іктіном під час будівництва Ерехтейону⁶. Крім того, він, як і інші давньогрецькі автори, розповідає про найпоширеніших богів. У даному випадку про Деметру, якій було присвячене святилище в Елевсіні⁷.

Давньогрецький письменник Лукіан також жив і працював у II ст. н.е. В його сатиричному творі «Ікароменіп» відображене він особи Зевса розчарування в тому, що люди занадто тривалий час займаються будівництвом його храму в

¹ Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. Москва: Лабиринт, 2000. I, 3, 3; I, 3, 2; IV, 1, 2-4.

² Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. V, 15, 2.

³ Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. XVI, 86-87.

⁴ Павсаний. Описание Эллады. Санкт-Петербург: Алетея, 1996. VIII, 41, 5; VIII, 45, 3; VII, 18, 8-10; III, 4, 2; I, 18; II, 15, 2-3; VI, 23, 1; VI, 21, 2; II, 27, 5.

⁵ Павсаний. Описание Эллады. I, 26, 7.

⁶ Павсаний. Описание Эллады. I, XXVI, 6-7.

⁷ Павсаний. Описание Эллады. I, 14, 2; I, 37, 2.

Афінах, який наразі вважається найбільшою давньогрецькою монументальною спорудою, в якій був використаний коринфський ордер в зовнішньому просторі¹.

Письмові джерела римського походження, які ми використовували, відносяться до переважно I ст. до н.е. Перш за все це «Географія» Страбона. Він, як і більш ранні автори, згадує деякі з давньогрецьких монументальних споруд. Важливою є наявність в цьому творі інформації про будівництво Ерехтейону в Афінах, на прикладі якого ми простежуємо співпрацю двох митців, які могли бути авторами коринфської капітелі².

Одним з важливих римських письмових джерел також є «Природнича історія» Плінія Старшого, написану у формі досить об'ємної енциклопедії. Тут містяться фактично всі античні знання з космографії, географії, медицини, ботаніки, мінералогії та інших природничих наук³. Однак вона також була спробою показати їх зв'язок з різними галузями економіки⁴. Наприклад, з гірничою справою, сільським господарством або ж торгівлею. Згідно зі словами автора, твір призначалося для сільських господарів і ремісників⁵. Однак для нас важливими є факти, що підтверджують одну з теорій походження коринфської капітелі, а саме використання в її конструкції металевих елементів⁶. Крім того, Пліній Старший також вказує на те, що Каллімах першим почав буравити каміння твердих порід, зокрема мармур⁷.

Особливе місце серед джерел займає трактат Вітрувія «Десять книг про архітектуру». Він являє собою енциклопедію з технічних наук. Укладач виділяє три області архітектури. Це архітектура у вузькому сенсі слова, тобто будівельна техніка та будівельне мистецтво (книги I-VIII), гномоніка – виготовлення приладів для вимірювання часу (книга IX) та механіка – створення вантажопідійомних і водопідійомних машин, облогових і металевих знарядь

¹ Лукиан. Икароменипп // Сочинения. Т. 1. Санкт-Петербург: Алетей, 2001. 24.

² Страбон. География. Санкт-Петербург: Наука, 1964. IX, 1, 16.

³ Murphy T. Pliny the Elder's Natural History: The Empire in the Encyclopedia. Oxford, 2004. P. 12.

⁴ Beagon M. Roman Nature: The Thought of Pliny the Elder. Oxford, 1992. P. 5-6.

⁵ Беркова Е. А. История римской литературы. Т. 2. Москва: Издательство академия наук СССР, 1962. С. 134.

⁶ Плиний Старший. Естественная история. URL: <https://cutt.ly/0vm2cgL> (дата звернення: 10.12.2020). XXXIV, VII, 13.

⁷ Плиний Старший. Естественная история. XXXIV, 92.

(книга X)¹. Автор особливо наголошує на необхідності освоєння наукової сторони будівництва, оскільки будь-яка практика повинна бути заснована на твердій теоретичній базі². Він надає перелік наук, які необхідно засвоїти архітектору, і сам обґрунтовує кожен з областей будівництва відповідними науковими теоріями³. Крім того, трактат був доповнений ілюстраціями, які, на жаль, до наших днів не дійшли. Про них нам відомо з посилань в тексті⁴. Третя, четверта та десята книги необхідні нам для отримання базових знань з теми дослідження. Загальні відомості про ордерну систему, а також коринфський стиль присутні саме четвертій книзі⁵. Крім того, саме даний автор вперше заявив про те, що коринфська капітель була створена Каллімахом⁶. Вітрувій також є розробником теорій органічного аналогу та антропоморфізму ордерів⁷.

У праці Варрона «Сільське господарство» розглянуті різного роду питання, які були актуальні для аграрної справи I ст. до н.е. За змістом книга розділена три частини – землеробство⁸, скотарство⁹ та присадибне господарство¹⁰, тобто розведення домашньої птиці, дичини, рибництва та бджільництва. В рамках дослідження робота Варрона була використана, оскільки тут автор згадує про одну зі споруд давньогрецького періоду, де використовувався коринфський ордер, а саме Вежі вітрів в Афінах¹¹.

Остання з римських праць I ст. до н.е. була написана поетом Овідієм. Вона має назву «Метаморфози» та включає 15 книг. В цій праці автор викладає сюжети про перетворення, які присутні в грецькій та римській міфології, фольклорі та історичних легендах. Саме тут Овідій вказує на сфери діяльності

¹ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. Москва: Архитектура-С, 2006. I, 3, 1.

² Вітрувій. Десять книг об архітектурі. I, 1.

³ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. V, 3-6.

⁴ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. I, 6, 12; III, 3, 13; 4, 5; 5, 6; V, 5, 6; VIII, 5, 3; IX, вст. 5; вст. 7; IX, 7; X, 6, 4.

⁵ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. IV.

⁶ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. IV, I, 9-10.

⁷ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. IV, I, 9-10; IV, I, 7-8.

⁸ Варрон. Сельское хозяйство. Москва: Издательство академии наук СССР, 1963. I.

⁹ Варрон. Сельское хозяйство. II.

¹⁰ Варрон. Сельское хозяйство. III.

¹¹ Варрон. Сельское хозяйство. III, 5, 17.

давньогрецької богині Деметри, якій було присвячене святилище в Елевсіні, де були знайдені колони коринфського ордеру¹.

Крім письмових джерел, важливу роль для вивчення теми коринфського ордера в апойкій грають археологічні джерела, перш за все такий вид джерел як елементи архітектурних пам'яток. Оглядати ми їх будемо не за хронологією, а згідно з приналежністю до конкретних будівель.

Свідчення про пам'ятник Лісікрата в Афінах надають матеріали з архіву скульптури Британського музею. Це гіпсові відливи капітелі колони та рельєфів², а також фрагмент капітелі³. Вони дозволяють в точності з'ясувати композиційну побудову даної капітелі, а також демонструють зображені сюжети на фризі монументу.

Архітектурні елементи храму Аполлона Епікурія в Бассах також зберігаються переважно в Британському музеї. Важливу роль в нашому дослідженні відіграють фрагменти доричної⁴, іонічної⁵ та коринфської капітелей⁶, сіми⁷. Вони також дозволять відтворити загальний вигляд капітелей. Крім того, дозволяють спростувати твердження в історіографії щодо суцільності матеріальної бази будівлі.

Епіграфічні джерела з теми представлені монументальним написом та написом на металі. Перший – це напис «Λυσικράτης Λυσιθείδου Κικυνεὺς ἐχορήγει Ἀκαμαντὶς παίδων ἐνίκᾳ θεῶν ἡύλει Λυσιάδας Ἀθηναῖος ἐδίδασκε Εὐαίνετος ἦρχε» («Лисикрат, сын Лиситеида из Кикинны, был спонсором, Акамантис победил в

¹ Овидий. Метаморфозы. Москва: Художественная литература, 1977. V, 644.

² Plaster cast of a capital of a column from the monument of Lysicrates (Athens) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1844,0803.20; Plaster cast of temple-relief from the frieze of the monument of Lysicrates // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1816,0610.352-60.

³ Plaster cast of a capital of a column from the monument of Lysicrates (Athens) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1844,0803.20.

⁴ Fragment of limestone Doric capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.41; №1815,1020.24.

⁵ Volute of a marble Ionic capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.25.

⁶ Fragment of marble volute from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.300; Fragment of marble palmette from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.298.

⁷ Part of marble raking sima from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.26; №1815,1020.27.

сореєнованиях мальчиков, Теон был трубачом, Лизиад Афинский руководил, Эуайнет был архонтом») на антаблементі пам'ятника Лісікрата в Афінах¹. Він вказує на те, що монумент має саме посвятительний характер, а не є таким типом храму як толос.

Бронзова манумісія була виявлена археологами під час розкопок неподалік від храму Артеміди, розташованого на вершині гори Котіліон в Аркадії, в 1903 р.² У написі, якій нанесений на металеву пластину, згадується Аполлон Бас(і)тас, Артеміда та Пан. Перше ім'я вказує на використання в регіоні на перетині областей Аркадії та Мессенії автохтону Аполлона – Бассітас³.

Іконографіка складає окрему частину джерельної бази дослідження. Вона представлена кресленнями та графічними зображеннями розглянутих нами споруд, а також їх окремих елементів. Вона дозволяє візуалізувати інформацію, яка присутня в письмових джерелах, а також в деяких випадках відтворити вигляд неповних археологічних джерел за допомогою вказаних розмірів.

Афінський монумент Лісікрата був зображений французьким архітектором та археологом Ж.-Д. ле Руа в XVIII ст.⁴ Графічний малюнок зберігається в архіві Королівської академії мистецтв в Лондоні. Він демонструє тогочасний стан пам'ятника, а також його розташування в комплексі новозведеного монастиря капуцинів.

Ще одне зображення пам'ятника Лісікрата зроблене художником грецького походження Ф. фон Еккенбрехером наприкінці XIX ст.⁵ Цей малюнок демонструє загальний вигляд пам'ятника на момент споглядання автором. Наразі він зберігається в архіві Національної галереї мистецтв в Вашингтоні.

Зображення храму Аполлона Епікурія в Бассах представлені в альбомах англійського архітектора та археолога Ч. Р. Кокерелла. Вони датуються другою половиною XIX ст. Більшість робіт представлена в архіві Королівської академії

¹ IG II² 3042. URL: <https://cutt.ly/Rvm9srt> (дата звернення: 08.11.2020)

² Cooper F. Two inscriptions from Bassai // The Journal of the American School of Classical Studies at Athens. 1975. Vol. 44, No. 2. P. 224-225.

³ The manumission from Mount Kotilion // Archive of NAM. Athens, Greece. №13096.

⁴ View of the Choric Monument of Lysicrates by Julien-David Le Roy // Archive of RAA. London, England. №05/487.

⁵ Monument of Lysicrates by Themistocles von Eckenbrecher // Archive of NGA. Washington, USA. №1977.6.19.

мистецтв. Автор робив креслення будівлі у розрізі. Ми використали під час дослідження зображення поздовжнього розрізу, в якому чітко видно структуру використаної в інтер'єрі коринфської колони¹. Тут же присутні основні розміри. Також ми розглянули розріз фасаду, який дозволив встановити місцезнаходження колони². Крім того, Ч. Р. Кокерелл, який брав безпосередню участь в розкопках храм. В той час він зробив замальовки загального вигляду інтер'єру, що зберігся, та окремих його деталей, зокрема коринфської капітелі³.

Деякі фрагменти Вежі вітрів, що розташована в Афінах, були зображені дослідниками Афін античного часу Н. Реветтом та Дж. Сюартом в XVIII ст. Ці матеріали знаходяться в архіві Британського музею. Перш за все це загальний вигляд вежі⁴. А також малюнки скульптурних фігур східних образів вітрів, які розташовані на фризі споруди⁵.

Н. Реветт, крім Вежі вітрів в Афінах, досліджував храм Зевса в Немеї. Зроблений ним крупний план будівлі з вимірами можна знайти в зазначеному вище архіві⁶. Там же зберігаються замальовки з розкопок⁷.

Дана тема добре представлена в письмових джерелах, зіставивши які з археологічними, іконографічними та епіграфічними матеріалами, ми можемо отримати загальну картину появи та розвитку коринфського ордера в Аттиці,

¹ Temple of Apollo Epikourios, Bassae: longitudinal section by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/777.

² Temple of Apollo Epikourios, Bassae: section by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/516.

³ Temple of Apollo Epikourios, Bassae: the interior after excavation by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/515; №05/518.

⁴ Tower of the Winds or Horologion of Andronicus Cyrrhetes by James Stuart // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.28.

⁵ Sculpted figure of Apeliotes by James Stuart // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.39; Sculpted figure of Zephyrus by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №1843,0719.31; Sculpted figure of Libs by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №1868,0808.3169; Sculpted figure of Boreas by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.37; Sculpted figure of Notus // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.41; Sculpted figure of Kaikias by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.38; Sculpted figure of Eurys by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.40; Sculpted figure of Sciron by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.44.

⁶ Ground plan of the Temple of Nemean Zeus with measurements by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №2013,5005.2.19.

⁷ Front elevation of the Temple of Nemean Zeus with measurements by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №2013,5005.2.20.

Лаконії та Аркадії. Таким чином, джерельна база дозволяє виконати всі поставлені завдання, і тому є репрезентативною.

В історіографії питання особливостей походження коринфського ордера розглядалися в різний час. Одним з перших намагався з'ясувати період виникнення нової капітелі А. В. Прахов, який працював наприкінці XIX ст. Його публікація представлена в журналі «Университетские известия», який виходив раз на місяць в Києві в період з 1861 по 1917 р. В ній автор висунув свою гіпотезу про те, що поява коринфського ордера мала відбутися в той час, коли особистість для еллінів була вже ціннішою, ніж колективний устрій життя¹.

На початку XX ст. вийшла фундаментальна праця «История архитектуры, составленная по сравнительному методу» авторами якої були англійські дослідники Б. Флетчер та Б. Ф. Флетчер. Окреме місце в ній займало питання появи коринфського ордеру, зокрема датування храму, в якому була встановлена перша відома нині колона².

В радянському просторі аналогічна праця, що досягала більш значних розмірів, а саме 6 томів, з'явилася в 50-х рр. XX ст. Вона мала назву «Всеобщая история искусств». Відповідальними редакторами стали провідні спеціалісти історичної науки, мистецтвознавства та архітектури. Мова йде про Б. В. Веймарн, Б. Р. Віппер, А. О. Губер, М. В. Доброклонський, Ю. Д. Колпінський, В. Ф. Левинсон. В першому томі розглядалася історія мистецтва стародавнього світу. Звідси ми отримали інформацію про школи та імена митців періодів архаїки та класики, які дозволили спростувати гіпотезу, яка була висунута А. В. Праховим³.

Дослідники XXI ст. до сих пір намагаються розв'язати питання щодо періоду виникнення коринфського ордера. Антикознавець І. Є. Суриков в

¹ Прахов А. В. Рецензия сочинений, представленных в факультеты для приобретения высших учебных ступеней // Университетские известия. 1893. №4. С. 23.

² Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры, составленная по сравнительному методу. Санкт-Петербург, 1913. С. 113-114.

³ Всеобщая история искусств: в 6 т. / Гл. редкол.: А. Д. Чеголаев. Т. 1: Искусство Древнего мира / Отв. ред. Б. В. Веймарн, Б. Р. Виппер, А. А. Губер, М. В. Доброклонский, Ю. Д. Колпинский, В. Ф. Левинсон. Москва: Искусство, 1956. С. 349-377.

монографії «История и культура Древней Греции» встановляє зв'язок між ним та роками життя ймовірного автора капітелі – Каллімаха¹. В статті С. В. Тарханової здійснюється спроба датувати першу коринфську капітель періодом архаїки².

Першим відомим нам дослідником, що вивчав питання авторства капітелей був історик архітектури та історіограф французького походження Р. Фреар де Шамбре, який писав про співвідношення античної архітектури з сучасною йому архітектурою другої половини XVIII ст. Він згадував наведену Вітрувієм легенду про походження коринфського ордера та Каллімаха³.

Одним з науковців, хто критично віднісся до слів Вітрувія та використаних ним джерел, був А. В. Прахов. В одній зі своїх робіт він вказав на те, що достеменно невідомо наскільки обізнаними були автори, які писали про походження ордерів. Крім того, невідомо, скільки часу пройшло між виникненням ордера та їх описом тих подій⁴.

Важливі відомості про ймовірного автора коринфського ордера наводить Х. Л. Ебелінг в своєму творі «The Origin of the Corinthian Capital», виданому на початку XX ст. Згідно з його спостереженням, ним міг бути відомий в давній Греції архітектор Іктін, який активно працював протягом V ст. до н.е.⁵

Інший дослідник XX ст., Б. Р. Віппер, натомість, стверджував, що винахід коринфської капітелі належить Каллімаху, оскільки найдавніші з відомих на той час капітелей датовані тим же часом, коли він почав працювати у сфері монументальної скульптури та архітектури⁶.

Досить багато вчених зверталися до питання про коріння виникнення коринфського ордера. Ще у XVII ст. Джакомо да Виньола та

¹ Суриков И. Е. История и культура Древней Греции. Москва: Языки славянских культур, 2009. С. 310.

² Тарханова С. В. Развитие коринфского ордера: античный, эллинистический, римский периоды, александрийская школа. URL: <https://cutt.ly/xl0KP0A> (дата звернення: 08.02.2021).

³ Roland Freart S.r de Chambray. Parallele de l'architecture antique avec la moderne : suivant les dix principaux auteurs qui ont écrit sur les cinq ordres. Paris, 1766. P. 70-95.

⁴ Прахов А. В. Рецензия сочинений... С. 24.

⁵ Ebeling H. L. The Origin of the Corinthian Capital // The Art Bulletin. 1924. Vol. 6. No. 3. P. 75-81.

⁶ Виппер Б. Р. Искусство Древней Греции. Москва: Наука, 1972. С. 217-218.

Альберті Леон Баттіста у своїх текстах про історію та теорію архітектури згадували легендарну версію походження ордеру, наведену Вітрувієм¹.

Про ймовірність запозичення рослинних мотивів із давніх культур Сходу першим написав Г. Перрот, французький дослідник XIX ст. На його погляд, єгипетські колони, на кшталт тих, що можна зустріти в палаці Рамзеса II, могли надихнути греків на створення власних аналогів². Його погляди поділяли Г. Г. Павлуцький та Дж. Дурм, які також вказували на подібність єгипетських коловидних колон із капітелями у формі квітки лотосу та грецьких капітелей з аканфом³. В свою чергу, А. Н. Майков запропонував інший підхід до питання походження нового типу капітелей. Він наполягав на тому, що в основі будь-якого ордеру лежить органічний аналог⁴. На початку XX ст. Б. Ф. Флетчер проаналізував ряд колон єгипетського та асирійського походження і дійшов висновку, що саме їх синтез було покладено в основу коринфського архітектурного ордеру⁵.

Т. Хомолле та Г. Роукс, відомі дослідники сакральної культури та питань поховальних обрядів давніх народів, вказували на те, що аканф є давнім символом смерті у греків⁶. Таким чином, в своїх працях вони частково підтверджують правдивість наведеної Вітрувієм легенди.

К. Міхаловський продовжив розробляти версію східного запозичення. Він згадує про колони з бронзовим листям на капітелях, що були знайдені в Пальмірі та Джераці⁷. Водночас французький архітектор XIX ст., Ш. Шіп'є, наполягав, що

¹ Джакомо да Виньола. Правило пяти ордеров архитектуры. Москва: Издательство Всесоюзной академии архитектуры, 1939. XXI, 68; Альберти Леон Баттиста. Десять книг о зодчестве. Москва: Издательство Всесоюзной академии архитектуры, 1937. VII, 6.

² Perrot G. Histoire de l'art dans antiquité. Paris, 1882. P. 576.

³ Павлуцкий Г. Г. Коринфский архитектурный ордер. Киев: Типография Университета Св. Владимира, 1891. С. 19-22; Durm J. Die Baukunst der Griechen. Darmstadt, 1892. S. 297-327.

⁴ Майков А. Н. Об архитектуре // Вестник ТГУ. 2013. №2. С. 122-123.

⁵ Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры, составленная по сравнительному методу. Санкт-Петербург, 1913. С. 112.

⁶ Homolle T. L'Origine du chapiteau corinthien // Revue archéologique. 1916. No 2. P. 17-60; Roux G. L'architecture de l'Argolide aux IVe et IIIe siècles avant J.-C. Paris: E. de Boccard, 1961. P. 483.

⁷ Михаловский К. Пальмира. URL: <https://cutt.ly/Il2tdPq> (дата звернення: 18.02.2021).

техніка використана в оздобленні коринфської капітелі листям аканфу подібна до ювелірної¹.

І. Мак'юен, німецька дослідниця, у своїй праці ХХІ ст. піддає критиці твердження про органічне походження ордеру. На її погляд, роль аканфу як поховального символу не підтвердилося жодним типом джерел².

Новий погляд на ювелірну версію дає А. В. Іконніков в праці «Пространство в архитектуре греческой античности». За його версією, капітелі Пантеону, декоровані металом, можуть бути свідченням синтезу ювелірної та архітектурної техніки, із якої саме й виник весь коринфський ордер³.

Р. А. Кордіглі вказує на те, що Коринф, який вважається місцем походження однойменного ордеру, довгий час був потужним центром обробки бронзи та був відомий своїми ювелірними майстрами. Це, на його думку, є ще одним свідченням на користь теорії ювелірного походження⁴.

Питання наявності антропоморфізму в коринфському ордері набуло не користувалося особливим попитом в історіографії. Велика кількість робіт, які ми використовували, мали допоміжний характер. Так монографія І. М. Дьяконова, яка вийшла друком наприкінці ХХ ст., надала необхідні відомості про Афін⁵. Водночас Ф. Ф. Зелінський в своїй роботі вказував на те, що в давньогрецькій культурі храм вважався домівкою божества⁶.

Безпосередньо поставлене нами питання почали розглядати в ХХІ ст. Історик архітектури С. К. Чураков у своїй статті припустив, що коринфська колона в центрі храму Аполлона Епікурія в Бассах символізувала «господаря божественного будинку»⁷. Литовський дослідник В. Левандаускас проаналізував роздуми про божественну природу колони, а також її подібність до людського

¹ Chipiez Ch. Histoire critique des origines et de la formation des ordres grecs. Paris: Ve A. Morel & cie. 1976. P. 306-313.

² McEwen I. Vitruvius, or the hidden menace of theory // In Search of a Theory of Architecture. Hamburg: Hochschule für bildende Künste, 2004. P. 20-21.

³ Иконников А. В. Пространство в архитектуре греческой античности. URL: <https://cutt.ly/bl2rvHL> (дата звернення: 10.02.2021).

⁴ Cordingley R. A. Orders of Architecture. New York: Dover Publications, 2015. P. 4.

⁵ Дьяконов И. М. Архаические мифы Востока и Запада. Москва: Наука, 1990. С. 158-160.

⁶ Зелинский Ф. Ф. История античной культуры. Санкт-Петербург: Марс, 1995. С. 91-94.

⁷ Чураков С. К. К истории возникновения античного храма // Вестник МГСУ. 2010. №1. С. 16.

тіла¹. Італійська історикиня Д. Констанцо навела тезу про несумісність дуалістичної натури богинь суперечить антропоморфічній класифікації Вітрувія².

Оригінальність та самостійність коринфського ордера турбувала істориків вже у другій половині XIX ст. Відомий французький історик та архітектор Е. Е. Віолле-ле-Дюк наполягав на то, що греки рідко використовували коринфський ордер, тому його не можна вважати самостійним³. О. Шуазі в першій половині XX ст. стверджував, що це різновид іонічного ордера чи більш досконала його форма⁴.

У 80-х рр. російський історик Б. Р. Віппер заявив, що особливість коринфського ордера – це вдале гармонічне поєднання найкращих рис доричного та іонічного стилів⁵. В XXI ст. теоретик архітектури Н. М. Панчук стала наголошувати на тому, що художнє переосмислення вже готової конструктивної схеми надає коринфському ордеру оригінальності⁶. Однак паралельно в літературі продовжувала існувати думка про несамостійність нового ордера⁷. Література, яка була використана під час аналізу коринфського ордера в середовищі різних типів будівель, видана переважно іноземними дослідниками. Це пов'язано в першу чергу з місцем розглянутих споруд, які розкопувалися археологами на території сучасної Греції, а їх фрагменти зберігаються переважно в архівах музеїв Великобританії та США.

Напівколони в храмі Афіни Алеї в Тегеї вперше почали вивчати Ч. Дугас, Дж. Берхманс та М. Клемменсен. У 20-х рр. XX ст. в Парижі вони видали монографію, в якій розглядався виключно дану сакральну споруду⁸. У 80-х рр.

¹ Levandauskas V. Sacral origin theories of classical order // *Meno istorija ir kritika*. 2013. №9. P. 8.

² Costanzo D. What Architecture Means: Connecting Ideas and Design. URL: <https://cutt.ly/el2syjp> (дата звернення: 19.02.2021).

³ Виолле-ле-Дюк Э. Э. Беседы об архитектуре Т. 1. URL: <https://cutt.ly/Dl2jBny> (дата звернення: 09.02.2021).

⁴ Шуазі О. История архитектуры. Т. 1. Москва: Издательство Всесоюзной Академии архитектуры, 1935. С. 308.

⁵ Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства. URL: <https://cutt.ly/Ml2hhvl> (дата звернення: 19.02.2021).

⁶ Панчук Н. Н. Архитектурные ордера. Хабаровск: Издательство ТОГУ, 2015. С. 24.

⁷ Власов В. Г. Стили в искусстве: Архитектура, графика, декоративно-прикладное искусство, живопись, скульптура. Т. 1. Санкт-Петербург: Лита, 1998. С. 291; Кроул Э. Архитектура в деталях. Путеводитель по стилям и эпохам мировой архитектуры. Москва: Эксмо, 2021. С. 300.

⁸ Dugas Ch., Berchmans J., Clemmensen M. Le sanctuaire d'Aléa Athéna à Tégée au IVe. siècle. Paris, 1924. P. 329.

цей досліджували Х. Кнелл¹ і Н. Дж. Норман². Їх результати були представлені в окремих статтях. Найбільший вклад в вивчення храму Афіні Алеї вніс сучасний норвезький археолог Е. Естбю, який постійно видає велику кількість вузькоспеціалізованих праць³.

Філіпейон в Олімпії, в якому також були використані напівколони коринфського ордера, більш ґрунтовно досліджували вчені на радянському та пострадянському просторі. Це російський історик та археолог В. Д. Блаватський⁴, а також польський історик мистецтв К. Михаловський⁵, які видавали свої праці наприкінці ХХ ст. Їх справу продовжив доволі відомий сучасний російський мистецтвознавець, кандидат архітектури Є. Н. Поляков⁶.

Перехідна форма коринфських колон в монументі Лісікрата в Афінах представлена в роботах як вітчизняних, так і закордонних істориків. В 90-х рр. ХІХ ст. їх вивчав американський археолог Ф. Герберт⁷. Відповідні статті можна знайти в «The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts». В другій половині ХХ ст. вийшли дві монографії російських істориків, де також розглядався пам'ятник Лісікрата. Це «Древний город Афины и его памятники» К. М. Колобової⁸ та «Очерки истории архитектурных стилей» під авторством І. О. Бартенєва та В. М. Батажкової⁹. В останні роки ХХ ст. подібні дослідження були наведені американською дослідницею Н. Томсон в

¹ Knell H. Dorische Ringhallentempel in spätund nachklassischer Zeit // Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts. 1983. No. 98. S. 222.

² Norman N. J. The Temple of Athena Alea at Tegea // American Journal of Archaeology. 1984. Vol. 88, No. 2. P. 170.

³ Østby E. The Classical temple of Athena Alea at Tegea // Tegea II. Athens: The Norwegian Institute at Athens, 2014. P. 317.

⁴ Блаватский В. Д. Античная цивилизация. Москва: Наука, 1973. С. 129.

⁵ Олимпия / Гл. редкол.: К. Михаловский. Варшава: Аркады, 1980. URL: <https://cutt.ly/5heJqGu> (дата звернення: 08.10.2020).

⁶ Поляков Е. Н. Архитектура Древнего мира. Т. 2. Томск: Издательство ТГАСУ, 2017. С. 152.

⁷ Herbert F. The Frieze of the Choric Monument of Lysicrates at Athens // The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts. 1893. Vol. 8. No. 1. P. 42-55.

⁸ Колобова К. М. Древний город Афины и его памятники. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1961. С. 293.

⁹ Бартенев И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей. Москва: Изобразительное искусство, 1983. С. 37.

енциклопедії історії класичної археології¹. Найновіша праця з теми написана російським істориком архітектури М. І. Бруновим².

Повні колони у внутрішньому просторі храму Аполлона Епікурія в Бассах в першій половині XIX ст. почав вивчати археолог та художник естонського походження О. М. Штакельберг. В його роботах представлені реконструкції давньогрецьких монументальних споруд, а також їх окремих деталей, зокрема коринфських капітелей³. Однак його діяльність була націлена переважно на дослідження візуальної складової джерел. Ситуація змінилася в останній третині XX ст., коли цей храм почав вивчати Ф. Купер. Він опублікував праці, що були присвячені епіграфіці⁴ та архітектурним особливостям споруди⁵. Згодом італійський історик М. Йоццо видав монографію, в якій також розглядався храм Аполлона Епікурія⁶. В XXI ст. дослідження цієї споруди продовжили І. Дженкінс⁷, В. А. Чайлдс⁸, а також А. Тодіс⁹.

Колони в екстер'єрі храму Артеміди Лафрії в Мессені вперше стали об'єктом дослідження в 40-х рр. XIX ст. завдяки французькому археологу Ф. Леба¹⁰. Пройшов тривалий час, доки в 90-х рр. наступного століття на них звернула увагу російська історикиня О. С. Голубцова¹¹. Вузькоспеціалізовані дослідження матеріальної бази храму в останні роки проводила М. Спаті¹².

Колони в портиках Малих пропілеїв в Елевсіні не користувалися особливою увагою вчених. Перші відомості з'явилися на початку XX ст. в уже

¹ Thomson N. Encyclopedia of the History of Classical Archaeology. New York: Routledge, 1996. P. 767-768.

² Брунов Н. И. Очерки по истории архитектуры. Т. 2. Москва: Центрполиграф, 2003. С. 141.

³ Stackelberg O. M. Der Apollotempel zu Bassae in Arcadien und die Dasselbst Ausgegrabenen Bildwerke. Frankfurt am Main: Gedruckt mit Andreäischen Schriften, 1826. S. 44.

⁴ Cooper F. Two inscriptions from Bassai // The Journal of the American School of Classical Studies at Athens. 1975. Vol. 44, No. 2. P. 224-225.

⁵ Cooper F. Temple of Apollo Bassitas I: The Architecture. Athens: American School of Classical Studies, 1996. P. 75.

⁶ Iozzo M. Art and History of Greece: And Mount Athos. Firenze: Casa Editrice Bonechi, 1998. P. 137.

⁷ Jenkins I. Greek Architecture and Its Sculpture. Cambridge: Harvard University Press, 2006. P. 131.

⁸ Childs W. A. Greek Art and Aesthetics in the Fourth Century B.C. Princeton: Princeton University Press, 2018. P. 252.

⁹ Thodis A. On the Corinthian Column at the Temple of Apollo Epikourios at Bassae. Cambridge: Harvard University Graduate School of Design, 2018. P. 14.

¹⁰ Le Bas P. Septième rapport a M. Le ministre de l'instruction publique // Voyages et recherches archéologiques en Grèce et en Asie Mineure. Revue Archéologique. 1844. №1 (2). P. 426-432.

¹¹ Голубцова Е. С. Эллинизм: восток и запад. Москва: Наука, 1992. С. 321.

¹² Spathi M. The Terracottas from the Sanctuary of Artemis Limnatis at Messene // Les Carnets de l'ACoSt. URL: <http://journals.openedition.org/acost/2354> (дата звернення: 03.11.2020).

вказаній раніше роботі Б. Флетчер та Б. Ф. Флетчера¹. Опосередковано цю тему зачіпали сучасні дослідники Г. Мілонас² та А. М. Савельєв³.

Така ж конструкцію, але в гімнасії в Олімпії почала фігурувати в публікаціях істориків кінця ХХ ст. Це роботи Дж. Коултона⁴, Г. І. Соколова⁵ та С. Л. Гласс⁶. Зараз портик вивчає американська археологиня К. Слотер⁷. Крім того, окремі відомості були представлені в тритомнику «Олимпийское образование», який був виданий групою російських істориків⁸.

Окремі публікації стосовно Вежі вітрів в Афінах з'явилися в другій половині ХХ ст. Наприклад, стаття Дж. В. Нобля та Дж. Дерека в «American Journal of Archaeology»⁹. На сучасному етапі цю споруду вивчають Дж. К. Дарлінг¹⁰, Р. Чітем¹¹ та П. А. Вебб¹².

Опис храму Зевса в Немеї з'явився в останній третині ХVІІІ ст. в подорожніх нотатках Р. Чендлера¹³. Згодом його доповнив зображеннями художник-мандрівник В. Парс¹⁴. Довготривалі ґрунтовні дослідження внутрішньої колониadi, в якій був використаний коринфський ордер, проводять

¹ Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры. Санкт-Петербург, 1911. С. 87.

² Mylonas G. E. Eleusis and the Eleusinian Mysteries. New Jersey: Princeton University Press. 2015. P. 165.

³ Савельев А. Н. Афины и Атика. Древняя история и культура. 2018. URL: <https://cutt.ly/RheVnNz> (дата звернення: 03.11.2020).

⁴ Coulton J. J. The Architectural Development of the Greek Stoa. Oxford: Clarendon Press. 1976. P. 76.

⁵ Соколов Г. И. Олимпия. Москва: Искусство, 1980. С. 177.

⁶ Glass S. L. The Greek Gymnasium. Some Problems // The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity. Madison: University of Wisconsin Press, 1988. P. 155-173.

⁷ Slaughter K. Gymnasium and Palaestra at Olympia: Architectural Origins of the Athletic Ideal. P. 3. URL: <https://cutt.ly/TheVGU4> (дата звернення: 09.10.2020).

⁸ Олимпийское образование: в 3 т. / Гл. редкол.: Г. Н. Германов. Т. 1.: Игры олимпиад / Отв. ред. А. Н. Корольков, И. А. Сабирова, О. И. Кузьмина. Москва: Юрайт, 2019. С. 47.

⁹ Noble J. V., Derek J. The Water Clock in the Tower of the Winds // American Journal of Archaeology. 1968. Vol. 72, No. 4. P. 345-355; Theodosiou E. The Tower of the Winds in Athens. The water-clock and its eight vertical sundials. URL: <https://cutt.ly/1heBONs> (дата звернення: 08.10.2020).

¹⁰ Darling J. K. Architecture of Greece. Boston: Greenwood Publishing Group, 2004. P. 217-219.

¹¹ Chitham R. The Classical Orders of Architecture. New York: Architectural Press, 2005. P. 34.

¹² Webb P. A. Reviewed of a book "Der Turm der Winde in Athen". URL: <https://cutt.ly/VhuXuge> (дата звернення: 08.10.2020).

¹³ Chandler R. Travels in Greece. Dublin: Clarendon Press, 1776. P. 244-245.

¹⁴ Pars W. Antiquities of Ionia II. London: The Society of Dilettanti, 1795. Pl. 15.

сучасні археологи Б. Х. Хілл¹ і С. Г. Міллер² разом з реконструкторами С. Гаральдом та С. Енріко³.

Фімелу в Епідаврї одним з перших описав американський історик А. Маркванд в монографії про грецьку архітектуру⁴, яка вийшла на початку ХХ ст. Короткі відомості надавалися в праці Р. І. Губера⁵. Докладніше споруду вивчив В. П. Зубов⁶, оскільки він звертав особливу увагу на джерельну базу свого дослідження. Сюди ж можна віднести також роботу, що відноситься вже до другої половини ХХ ст., М. В. Доброклонського⁷. В цей же період з'явилася публікація Ф. Матца⁸. Останні роботи, присвячені Фімелі в Епідаврї, вийшли під авторством вчених Е. Роде⁹, Є. М. Полякова¹⁰ та Г. Ріссе¹¹.

Зовнішня колонада храму Зевса Олімпійського в Афінах має найменший попит в історичних текстах. Відомості щодо цієї споруди представлені виключно в загальних працях з давньогрецької архітектури. Серед них роботи кінця ХІХ-ХХ ст., які були написані Г. Г. Павлуцьким¹², Б. Флетчером та Б. Ф. Флетчером¹³, а також К. М. Колобовою¹⁴.

Мета – встановити особливості появи та формування коринфського ордера, форми його використання, визначити основні структурні елементи капітелі та здійснити спробу типологізації на їх основі.

¹ Hill B. H. Temple of Zeus at Nemea. Athens: American School of Classical Studies at Athen, 1966. P. 243.

² Miller S. G. The Temple of Nemean Zeus: a California landmark // Chronicle of the University of California, 2000. P. 127.

³ Harald S., Enrico S. Deformation measurements at historical buildings with the help of three-dimensional recording methods and two-dimensional surface evaluations. 3rd IAG /12th FIG Symposium. Baden, May 22-24, 2006. P.1

⁴ Marquand A. Greek architecture. Michigan: University of Michigan Library, 1909. P. 307.

⁵ Грубер Р. И. Музыкальная культура древнего мира. Ленинград: Музгиз. Ленинградское отделение, 1937. С. 163.

⁶ Зубов В. П. Архитектура античного мира. Материалы и документы по истории архитектуры. Москва: Издательство Академии архитектуры СССР, 1940. С. 384.

⁷ Доброклонский М. В. История искусства зарубежных стран. Москва: Издательство Академии художеств СССР, 1961. С. 118.

⁸ Matz F. Dionysiakle Telete. Archäologische Untersuchungen zum Dionysoskult in hellenistischer und römischer Zeit. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1963. S. 15, 44-52..

⁹ Rohde E. Psyche: The cult of Souls and the Belief in Immortality among the Greeks. New York: Harper & Row, 2002. P. 111.

¹⁰ Поляков Е. Н. Круглые храмы Древней Греции // Вестник ТГАСУ. 2011. № 4. С. 19.

¹¹ Risse G. Asclepius at Epidaurus: The Divine Power of Healing. URL: <https://cutt.ly/bhe11Jh> (дата звернення: 08.10.2020). P. 3, 10-11;

¹² Павлуцкий Г. Г. Коринфский архитектурный ордер. Киев: Типография Университета Св. Владимира, 1891. С. 139.

¹³ Флетчер Б. Ф. История архитектуры. Санкт-Петербург, 1911. С. 117.

¹⁴ Колобова К. М. Древний город Афины и его памятники. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1961. С. 59

Завдання:

- 1) встановити момент виникнення коринфського ордера;
- 2) визначити його автора;
- 3) дослідити можливі праобрази капітелі;
- 4) виявити специфічні риси;
- 5) показати динаміку розвитку коринфського стилю в культовій і цивільній архітектурі;
- 6) виокремити основні формоутворюючі елементи капітелі та прослідкувати їх характерність для різних типів споруд;
- 7) розрахувати можливі комбінації та зіставити їх з наявними залишками капітелей.

В ході роботи були використані загальнонаукові (метод системного аналізу¹, функціональний², статистично-порівняльний³), спеціально історичні (хронологічний⁴, ретроспективний⁵, порівняльно-історичний⁶, історико-типологічний⁷), математичні методи (метод комбінаторики⁸), а також методи архітектурного аналізу (методи монографічного аналізу – аналіз конструктивних і тектонічних систем, метод співмірностей і пропорцій⁹; методи порівняльного аналізу – метод порівняння композицій, метод побудови еволюційних рядів і типологічних таблиць¹⁰).

Наукова новизна роботи полягає в залученні різних типів джерел, а також широкого спектру методів дослідження, які саме вивели його на міждисциплінарний рівень та дозволили комплексно дослідити історію

---

¹ Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования. Москва: Наука, 2003. С. 173-182.

² Сорочан С. Б. Ремесло медиевиста. Основы научно-исследовательской работы. Харьков: Майдан, 2019. С. 187.

³ Шидер Т. Возможности и границы сравнительных методов в исторических науках // Философия и методология истории. Москва: Прогресс, 1977. С. 143-168.

⁴ Сорочан С. Б. Ремесло медиевиста... С. 188.

⁵ Там само. С. 189.

⁶ Там само. С. 188.

⁷ Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования... С. 190-197.

⁸ Там само. С. 310-340.

⁹ Мусатов А. А. Методика архитектурного анализа. Москва: МАРХИ, 2015. С. 12-13.

¹⁰ Там само. С. 16-17.

виникнення та використання коринфського ордера, а також вперше типологізувати коринфську капітель.

Апробація результатів дослідження відбулась у вигляді доповідей на 72-й Міжнародній конференції молодих вчених «Каразінські читання» (Харків, 2019 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної науки» (Київ, 2019 р.), I Міжнародній науково-методичній конференції «Сходознавство. Актуальність та перспективи» (м. Харків, 2020 р.), а також у вигляді екскурсії та виступу на гуртку кафедри історії стародавнього світу та середніх віків «Ad fontes!» (Харків, 2020 р.)

Елементи дослідження викладено у збірках матеріалів конференцій: Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 72-ї міжнародної наукової конференції (м. Харків, 26 квітня 2019 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019; Сучасні тенденції у науці (м. Харків, 21 березня-22 квітня 2019 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019; V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної науки» (Київ, 20-21 квітня 2019 р.). Київ: МНЦД, 2019; VII Міжнародна наукова конференція «Мистецька культура: історія, теорія, методологія» (Львів, 30 вересня 2019 р.). Львів: ЛННБУ ім. Стефаника, 2019; Сучасні тенденції у науці (м. Харків, квітень 2020 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020; I Міжнародна науково-методична конференція «Сходознавство. Актуальність та перспективи» (м. Харків, 20 березня 2020 р.). Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020.

РОЗДІЛ І

ОСОБЛИВОСТІ ПОХОДЖЕННЯ КОРИНФСЬКОГО ОРДЕРА

Коринфський ордер, згідно з загальноприйнятою думкою, з'являється на території Стародавньої Греції в IV ст. до н.е. Це твердження в сучасній історичній науці викликає сумніви, аналогічно з цілим рядом інших питань, пов'язаних з його походженням. Саме тому для всебічного аналізу важливо встановити приблизний час виникнення, авторство, праобрази, що були закладені в основу коринфської капітелі, зв'язок структури ордера з людським тілом, його самостійність та оригінальність.

1.1. Період виникнення перших колон нового стилю на території Стародавньої Греції.

Встановити час походження грецьких ордерів досить складно. Це пов'язано з відносно невеликою чисельністю джерел, зокрема писемних та археологічних матеріалів, які грають головну роль в нашому дослідженні. Крім того, під час визначення періоду створення коринфського ордера постає питання, що має бути відправною точкою – перша капітель чи повна колонада.

Найдавнішим письмовим джерелом є трактат Вітрувія, який неодноразово піддавався критиці сучасними істориками. Аналізуючи його працю, в першу чергу треба мати на увазі, що автор не був очевидцем подій. Від моменту створення коринфської капітелі до написання Вітрувієм трактату пройшли століття. Крім того, ми точно не знаємо на основі яких матеріалів написаний текст, особливо той, який стосується періоду стародавньої Греції.

Згідно з розповіддю автора, перша коринфська капітель була створена скульптором Каллімахом¹. Оскільки нам відомо, що він жив у другій половині

---

¹ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. IV, I, 10.

V ст. до н.е., дослідники відносять появу коринфського ордера саме до цього періоду¹.

Фактично підтвердження такого датування присутнє також в археологічних джерелах. Найбільш ранньою відомою нам спорудою, в якій використовувалася коринфська капітель, був храм Аполлона Епікурейського в Бассах. Він був спроектований Іктіном в кінці V ст. до н.е.²

Однак в історіографії присутні також тези, які могли б спростувати це твердження. Наприклад, російська мистецтвознавиця С. В. Тарханова вважає, що коринфська капітель цього храму була елементом попередньої споруди, а Іктін лише застосував її в новій конструкції. Грецький географ Павсаній дійсно вказував на те, що до початку будівництва храму Аполлона в Бассах, тут було святилище³. Стару будівлю вона пропонує датувати періодом архаїки. Відповідно вона вважає, що коринфський ордер з'явився майже одночасно з доричним та іонічним⁴.

Попри те, що ця колона була майже повністю втрачена ще на початку XIX ст., збереглися певні її фрагменти. Деякі з них зберігаються зараз у Британському музеї в Лондоні, зокрема деталь на якій зображені завитки. Внаслідок різного роду досліджень цей елемент був датований 420-400 рр. до н.е.⁵ Крім того, незрозуміло на основі яких джерел С. В. Тарханова відносить старе святилище до періоду архаїки. Таким чином, представлена версія щодо приналежності коринфської капітелі храму Аполлона Епікурія в Бассах є неаргументованою.

Існує версія, що, якщо в V ст. до н.е. вже існувала повна коринфська капітель, то окремі її елементи мали використовуватися раніше⁶. Однак вона не підкріплена вагомими аргументами. Ми вважаємо, що наведена думка базується

¹ Суриков И. Е. История и культура Древней Греции... С. 310.

² Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры... С. 113-114.

³ Павсаний. Описание Эллады. VIII, 41, 5.

⁴ Тарханова С. В. Развитие коринфского ордера...

⁵ Fragment of marble volute from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. 1815,1020.300.

⁶ Ордер в архитектуре древней Греции: общая характеристика, основные памятники. URL: <https://cutt.ly/0l0LAXa> (дата звернення: 04.02.2021)

на суб'єктивних враженнях самого автора від контрастних відмінностей між декоративним оснащенням доричної, іонічної та коринфської капітелей.

В XIX ст. дослідники намагалися визначити період виникнення коринфської капітелі апелюючи до основних традицій та головних засад давньогрецького суспільства. Історик мистецтв та археолог А. В. Прахов, який працював на той час в Київському університеті Св. Володимира (нині КНУ ім. Т. Г. Шевченка), зазначав, що коринфський ордер з'явився тоді, коли греки почали цінувати особистість більше, ніж колективний устрій життя. Він робить такий висновок на основі того, що нам вказують на автора коринфського ордера, але ми не знаємо авторів доричного та іонічного ордерів. На його думку, це логічно, бо вони були створені в той час, коли винахідники не претендували на закріплення свого імені за певним витвором мистецтва, адже досягнення однієї людини були досягненнями всіх греків¹.

Така думка суперечить фактам, оскільки нам відомі школи та імена митців періоду архаїки – скульпторів Архерма з о. Хіос, Алксенора з о. Наксос, художника-вазописця Андокіда, а також класики – скульпторів Поліклета, Фідія, Мирона, Скопаса, Праксителя, архітекторів Лібона, Іктіна, Мнескіла, Каллікрата та інших². Крім того, беручи до уваги загально полісні тенденції, ми можемо стверджувати, що колективні начала були досить сильними навіть в грецьких колоніях елліністичного часу, не говорячи вже про центральні регіони материкової Греції.

Ми пропонуємо власний підхід до визначення періоду виникнення коринфської капітелі. Раніше нами було проведене комплексне дослідження її поширення та особливостей на територіях основних напрямів грецької колонізації, а саме Малої Азії (Дідім, Ефеса), Північного Причорномор'я (Пантикапея, Ольвії, Херсонеса), Італії та Сицилії (Сиракуз, Тараса). Вважаємо, що отримані результати можуть бути корисними під час розгляду даного питання. Оскільки внаслідок колонізації більша частина давньогрецьких

---

¹ Прахов А. В. Рецензия сочинений... С. 23.

² Всеобщая история искусств... С. 349-377.

традицій була фактично законсервована на нових землях, зокрема у сфері архітектури, то ми маємо можливість прослідкувати наявність та час створення капітелей в апойкіях, а потім встановити на основі цих показників верхню хронологічну межу.

Перш за все варто зазначити, що в колоніях, як і в метрополіях, коринфський ордер не мав особливого попиту, але в обох випадках є достатня для вивчення кількість зразків. Проаналізувавши датування капітелей з апойкій (Табл. 1), ми маємо наступні результати: IV ст. до н.е. – 20%, IV-III ст. до н.е. – 20%, III ст. до н.е. – 33%, III-II ст. до н.е. – 27% (Діагр. 1). Вони вказують на те, що вже в IV ст. до н.е. в найбільш віддалених регіонах грецького світу архітектори доволі активно використовували коринфський ордер. Відповідно на материковій частині Греції він з'явився не пізніше цього часу. Беручи до уваги, той факт, що ми маємо зразок другої половини V ст. до н.е., а також тенденції розповсюдження капітелей в колоніях (за століття у відсотковому відношенні їх кількість збільшилася майже вдвічі), ми схиляємося до того, що коринфська капітель була винайдена в період V ст. до н.е. Зауважимо, що відсутність зразків цього часу в колоніях вірогідно свідчить про ще недостатній рівень розвитку монументальної архітектури. Крім того, доказом можуть бути особливості обміну культурними феноменами між метрополіями та колоніями. Наприкінці V ст. до н.е. колонізація вже фактично завершилася, а поліси майже відразу стали на шлях самостійного розвитку, тому в цей час зв'язок між ними не такий стійкий, як раніше, відповідно на отримання інформації про різноманітні винаходи і тим паче їх освоєння необхідно більше часу.

Крім того, така версія фактично виключає варіант, що коринфський ордер міг бути винайдений місцевими архітекторами в колоніях, а вже потім майстри материкової Греції просто перейняли їх досвід використання нової капітелі.

Якщо брати за точку відліку використання коринфського ордера повну зовнішню колонаду, то єдиним та відповідно найдавнішим прикладом є храм Зевса Олімпійського в Афінах. Основна частина його будівництва припадає на

II ст. до н.е.¹ У такому випадку часом створення коринфського ордера варто вважати саме цей період. Однак ми знаємо, що в IV ст. до н.е. в грецьких колоніях вже були споруди з коринфською колонадою, тому їх поява на метрополіях через два століття виглядає дуже сумнівно.

Таким чином, орієнтовним часом виникнення коринфського ордера можна вважати період другої половини V ст. до н.е. Це твердження базується на відомостях отриманих із джерел різного характеру. Дані отримані з писемних джерел підтверджуються археологічними знахідками. Окремі дослідники, що так чи інакше торкались цієї теми раніше, не погоджувалися з таким датуванням. Вони пропонували починати історію коринфського ордера значно раніше чи пізніше V ст. до н.е. Отже, в науковій літературі питання часу створення коринфської капітелі залишається актуальним та дискусійним. Завдяки запропонованому нами підходу стало можливо поглянути на проблему датування з нової точки зору. Статистичні дані з досліджених нами апойкії дозволяють окреслити верхню хронологічну межу існування коринфського ордера. Так було встановлено, що вже в IV ст. до н.е. цей ордер був гарно відомий навіть у найбільш віддалених частинах Ойкумени. Якщо враховувати архітектурні тенденції та динаміку розвитку ордеру в айпойкіях і перенести цю модель на метрополії, то можна вважати період V ст. до н.е. часом винайдення коринфської капітелі.

1.2. Питання авторства капітелі

Крім того, існує проблема авторства коринфської капітелі. У джерелах та історіографії немає єдиної думки щодо того, ким була створена ця нова архітектурна форма. В більшості випадків автором коринфської капітелі називають скульптора Каллімаха чи зодчого Іктіна.

---

¹ Витрувій, Десять книг об архітектурі. VII, 15.

Перша згадка про автора коринфської капітелі з'явилися ще в період античності, а саме за часів Римської імперії. Вона наведена у вже вказаній легенді Вітрувія про створення першої коринфської капітелі. Її автором він називає представника аттичної школи Каллімаха, який жив у другій половині V ст. до н.е.¹

На жаль, автор не згадує джерела. Це досить нетипово для його праці, оскільки в передмові VII книги він вказує на відомості конкретних авторів про походження доричного та іонічного ордерів². Г. Г. Павлуцький ще в XIX ст. зробив припущення, що Вітрувій міг взяти легенду з твору Аргелія, який жив у Македонський період. Однак ця гіпотеза не підтвердилася. Пізніше А. В. Прахов взагалі піддав сумніву доречність використаних Вітрувієм джерел, апелюючи до того, що наразі нам взагалі не відомо наскільки глибокими були знання авторів з питання походження ордерів і ми навіть не знаємо в який час вони жили³. Враховуючи всі ці фактори, можна припустити, що легенда скоріше за все була заснована на усній традиції та може не відповідати дійсності.

У творі «Опис Еллади» грецького мандрівника Павсанія (II ст.) також згадується Каллімах, однак не як безпосередньо автор коринфської капітелі, а той, хто використовував нові технології та першим почав «буравить мрамор»⁴. Таку ж думку висловлює Пліній Старший (I ст.)⁵. На нашу думку, це може бути непрямым доказом того, що саме Каллімах був автором коринфської капітелі, оскільки її виготовлення потребувало високої технічної підготовки. Це пояснюється наявністю великої кількості елементів, зокрема дрібних, які складно було виготовляти з такого матеріалу як мармур.

Протягом тривалого часу Каллімаха часто зображували біля могили дівчини, яка загадувалася в легенді Вітрувія. На це неодноразово звертав увагу

¹ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. IV, I, 9-10.

² Вітрувій. Десять книг об архітектурі. VII, 15.

³ Прахов А. В. Рецензія... С. 24.

⁴ Павсаній. Описание Эллады. I, 26, 7.

⁵ Пліній Старший. Естественная история. XXXIV, 92.

французький історик архітектури та історіограф Р. Фреар де Шамбре у своїй праці, присвяченій порівнянню античної та сучасної йому ордерної системи¹.

Починаючи з XX ст. та до сьогоднішнього часу в історіографії основним підтвердженням того, що автором коринфської капітелі був Каллімах є той факт, що найбільш давній відомий нам археологічний зразок виконаний в період початку активної діяльності Каллімаха саме у сфері монументальної скульптури та архітектури².

Другою фігурою, яка закріпилася в історичній науці як вірогідний автор коринфської капітелі був давньогрецький зодчий Іктін, що жив та творив у V ст. до н.е.³ Він виступав головним архітектором під час будівництва храму Аполлона в Бассах, де була знайдена найдавніша відома нині коринфська капітель. Цей факт спонукає окремі групи дослідників вважати саме Іктіна творцем нової капітелі, а не відносно далекого від архітектури за сферою діяльності Каллімаха.

Деякі історики, наприклад, С. В. Тарханова вважає, що дана капітель належала до старої споруди, яка розташовувалася на тому місці. У зв'язку з цим, згідно з її думкою, Іктін не може бути автором першої капітелі⁴.

Історія знає багато прикладів, коли певна річ фактично була «винайдена» двічі або навіть тричі. Це відбувалося через низьку ступінь поширення інформації в суспільстві. Таким чином, коринфський ордер міг бути розроблений маловідомим архітектором, а вже потім всю славу присвоїв Каллімах або Іктін.

Ми також розглядаємо можливість співавторської роботи над коринфською капітеллю. Малоімовірно, що одна людина змогла б розробити самостійно цілу архітектурну систему, навіть не дивлячись на те, що коринфський ордер – це здебільшого синтез двох попередніх ордерів. Ми припускаємо, що над ним могли працювати Каллімах та Іктін разом. Цю версію

---

¹ Freart de Chambray R. Parallele de l'architecture antique avec la moderne: suivant les dix principaux auteurs qui ont écrit sur les cinq ordres. Paris, 1766. P. 70-95.

² Виппер Б. Р. Искусство Древней Греции... С. 217-218.

³ Ebeling H. L. The Origin of the Corinthian Capital... P. 75-81.

⁴ Тарханова С. В. Развитие коринфского ордера...

підтверджує також той факт, що вони працювали разом над проектом Ерехтейону¹. Таким чином, виділяти одного архітектора як творця коринфського стилю швидше за все недоречно.

Отже, оглянута нами проблема атрибуції автора коринфської капітелі залишається все ще остаточно не вирішеною. Відомості, що містяться в перших писемних джерелах та вказують на авторство Каллімаха, мають сильно міфологізований характер. Крім того, Вітрувій, що одним з перших звертається до сюжету виникнення ордеру, не згадує першоджерело, що було нехарактерно для нього. Подальші автори та науковці, торкаючись цієї проблеми постійно апелюють саме до Вітрувія. Археологічні дані підтверджують їх версію досить опосередковано. Інший зодчий, що міг бути автором нового ордеру, Іктін, згадується в окремих наукових працях. На користь версії, що саме він винайшов новий стиль говорить те, що на відміну від Каллімаха, який надавав перевагу роботі з металом, Іктін працював із каменем. Крім того, саме на побудованому ним об'єкті знайдено найдавнішу коринфську капітель. Не можна виключати й виникнення ордеру в результаті співпраці цих двох митців, які безумовно були знайомі та мали можливість працювати разом.

1.3. Праобрази та теорії виникнення коринфської капітелі

Загалом в джерелах та дослідженнях можна виділити декілька теорій формування коринфської капітелі. Варто зауважити, що в даному підрозділі ми виділяємо лише «матеріалістичні» теорії. Розглянемо далі більш детально кожную з них.

Перша теорія щодо образів, на основі яких склалася коринфська капітель, з'явилися ще в період античності, а саме за часів Римської імперії. Знову звернемось легенди, яка була записана в праці Вітрувія. Її частина прямо стосується праобразів.

---

¹ Страбон. География. IX, 1, 16; Павсаний. Описание Эллады. I, XXVI, 6-7.

Автор повідомляє про те, як молода жителька Коринфа вмирає від хвороби, після чого її годувальниця залишає на гробниці кошик з пам'ятними речами біля кореня аканфа. Весною з'являються гілки та листя, що обплітають кошик. За версією Вітрувія, спостерігачем цього епізоду став архітектор Каллімах і саме тоді він надихнувся на створення декількох колон, відомих нині як коринфські¹.

Головним для нашого дослідження є те, що римський архітектор Вітрувій вважав праобразом коринфської капітелі саме кошик, оповитий аканфом. Це вказує на те, що в її основі лежить органічний аналог.

Дана теорія була розвинена в період середньовіччя. Архітектори італійського Відродження Джакомо Бароцці да Віньола (1507-1573) та Андреа Палладіо (1508-1580) в трактатах також оповідають вказану легенду².

У XIX ст. член-кореспондент Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук А. М. Майков в своїх публікаціях загострював увагу на тому, що в основі будь-якого ордера лежить органічний аналог. У випадку з доричною капітеллю – це краплі дощу, іонічною – роги барана, а коринфською – гілки. Автор пояснює появу капітелі з рослинними елементами тим, що ще в період, коли колони робили з дерева, їх досить часто прикрашали різними гірляндами з листя та квітів³.

Теорія органічного аналогу продовжила розвиватись в XX ст. Новим її етапом стала поява тези про не випадковість використання саме аканфа. Французький археолог та лінгвіст Ж.-Т. Гомоль, історик-ілюстратор Ж. Ру та британський історик архітектури Дж. Рікверт зазначали, що аканф з давніх часів був погребальним символом⁴. На початку XXI ст. німецька дослідниця І. Мак'юен спростувала це твердження, оскільки воно не підтвердилося жодним типом джерел⁵.

¹ Вітрувій. Десять книг об архітектурі. IV, I, 9-10.

² Джакомо да Віньола. Правило пяти ордеров архитектуры. XXI, 68; Альберти Леон Баттиста. Десять книг о зодчестве. VII, 6.

³ Майков А. Н. Об архитектуре... С. 122-123.

⁴ Homolle T. L'Origine du chapiteau corinthien... P. 17-60; Roux G. L'architecture de l'Argolide... P. 483; Rykwert J. The Dancing Column. On Order in Architecture. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

⁵ McEwen I. Vitruvius, or the hidden menace of theory... P. 20-21.

Крім версії щодо органічного аналогу, існує також теорія, що коринфська капітель бере свій початок в ювелірному мистецтві. Вона була започаткована відомим французьким архітектором XIX ст. – Ш. Шіп'є. Основним аргументом виступає глибина врізаного листа. Такі формотворчі елементи занадто складні для виконання з досить крихкого мармуру. Згідно з його реконструкцією, греки карбували окремо кожен лист з бронзи, а потім вибудовували в ряд і кріпили до кошика за допомогою обруча. Волоти створювалися зі смуг, скручених в спіралі. Просвіти, які являли собою прорізи, були зроблені за допомогою спеціального інструменту для гравіювання – грабштихелю. Дослідник загострює увагу на тому, що в мармуровому варіанті коринфської капітелі також присутній металевий елемент – кільце, до якого кріпилося листя. Цей факт є другим аргументом на користь цієї теорії, оскільки Ш. Шіп'є розглядає його як рудимент¹. Інші дослідники вказують також на те, що Коринф, в якому нібито був започаткований новий тип капітелі, тривалий час залишався центром з обробки бронзи².

Ця теорія також знаходить певні підтвердження в наративних джерелах. Пліній Старший в «Природничій історії» говорить про те, що капітелі в коринфському стилі дійсно часто покривалися металевими прикрасами, однак уже в римський час. Такі, наприклад, були присутні в Пантеоні (Рис. 1)³. Крім того, в Пальмірі та Джераці були знайдені капітелі з бронзовим листям⁴.

Павсаній в «Описі Еллади» згадує про майстерно виконаний золотий ліхтар, який стояв в Ерехтейоні. Автором його був один з вірогідних творців коринфської капітелі – Каллімах⁵. Це вказує на те, що окрім скульптури, він також займався торевтикою, відповідно йому були відомі тенденції цього виду грецького мистецтва. Саме з нього він міг взяти вже відомий ювелірам стилізований образ аканфу.

¹ Chipiez Ch. Histoire critique des origines... P. 306-313.

² Cordingley R. A. Orders of Architecture. New York: Dover Publications, 2015. P. 4.

³ Иконников А. В. Пространство в архитектуре...

⁴ Михаловский К. Пальмира. URL: <https://cutt.ly/Il2tdPq> (дата звернення: 18.02.2021).

⁵ Павсаний. Описание Эллады. I, 26, 7.

Третя теорія походження коринфської капітелі базується на тезі про вплив східних традицій на грецьку культуру та наявний синкретизм. Цієї концепції ще в XIX ст. дотримувався український історик Г. Г. Павлуцький. Він зазначав, що при 4-6 давньоєгипетських династіях існували колони, капітелі яких мали вигляд розкритої квітки лотоса. Це відомо нам з окремих барельєфів (Рис. 2). Пізніше капітель доповнювалася й удосконалювалася. Так під час 19 династії на ній з'явилися листя, розташовані безпосередньо під квіткою, а над ним підносилися гілки папірусу та лотоса з більш дрібними квітами, а також бутонами. Приклад таких капітелей можна побачити в палаці Рамзеса II¹. Дослідник вважав, що саме ці колони послужили зразком для створення грецької коринфської капітелі². І цілком природно, що такі рослини, як лотос і папірус, були замінені на місцевий аналог – аканф, який для еллінів був ідеальний в плані художньої переробки та ритміки.

В цей же період німецький історик Дж. Дурм у своїх роботах висловлював думку, що основою давньогрецької коринфської капітелі стала коловидна капітель, яка була досить розповсюдженою в Єгипті³.

В XX ст. цю теорію продовжив розробляти англійський архітектор та історик архітектури Б. Ф. Флетчер. Він стверджував в своїх працях, що коринфська колона була утворена синтезом коловидної єгипетської капітелі та асирійської спіралі⁴.

Таким чином, можна зробити висновок, що на даний момент в історичній науці закріпилися три основних обґрунтованих теорії – органічного чи ювелірного праобразів, запозичення східних аналогів. На жаль, зараз неможливо, встановити, яка з них є найбільш достовірною. Це пов'язано з неповнотою джерельної бази, зокрема письмових та епіграфічних джерел, які могли б точно вказати, яким чином була розроблена концепція коринфської капітелі. Однак,

¹ Perrot G. Histoire de l'art... P. 576.

² Павлуцький Г. Г. Коринфский архитектурный ордер... С. 19-22.

³ Durm J. Die Baukunst der Griechen... S. 297-327.

⁴ Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры... С. 112.

беручи до уваги, всі вище наведені аргументи, можна стверджувати, що кожна висунута теорія має право на існування.

Ми не виключаємо варіанту, що всі три версії частково відображають дійсність та можуть разом скласти повну картину проектування нового типу капітелі. Очевидно, що в її основі лежить – органічний аналог, а саме лист аканфу. Цілком можливо, що спочатку його стилізований образ закріпився в ювелірному мистецтві, а вже потім на нього звернули увагу архітектори. На нашу думку, також вірогідною, що присутність східного впливу та досвіду в грецьких архітектурних школах могла стати причиною запозичення колон з рослинними елементами, в яких доречно був використаний аканф, досвід роботи з яким вже мали ювеліри.

1.4. Наявність антропоморфізму

В людській культурі одним з архітектурних центрів художньої композиції споруди була колона. Підвищений інтерес до неї з боку як митців, так й спостерігачів стимулював пошук ідеалу в пропорціях, формах та декоративних елементах цього елемента будівлі. Однак, поряд із винаходами архітекторів всіх поколінь завжди існували колони класичної ордерної системи. Навіть у випадках, коли архітектори створювали нові конструкційні та естетичні рішення, антична колона включалась в цю нову систему і часто ставалась центром композиції. Саме тому з'явилися роздуми про божественну природу колони, а також її подібність до людського тіла¹.

Варто сказати, що антропоморфізм дійсно був однією з характерних рис давньогрецької культури, однак доречність використання таких аналогій піддається сумніву в історичній науці.

Вітрувій зазначав, що доричний ордер вважався чоловічим, оскільки відрізнявся особливою грубістю та масивністю, іонічний – жіночим у зв'язку з

---

¹ Levandauskas V. Sacral origin theories... P. 8.

витонченістю форм, а новий – коринфський – дівочий з певною «стрункістю», ніжністю та пишними вбраннями¹.

Такий опис виглядає досить логічним, але, якщо звернутися до конкретних прикладів, все вищесказане втрачає сенс. Це можна продемонструвати за допомогою досліджених нами споруд. Всього ми розглянули 7 сакральних та 4 цивільних споруди. Нам підходить лише перша група для розгляду цього питання. Отже, звернемо увагу на те, кому присвячувалися ці храми.

Перша відома колона була встановлена в центрі храму в Бассах. Він був присвячений Аполлону Епікурію. На думку дослідника С. К. Чуракова таке розміщення символізує «господаря божественного будинку»². Звертаючись до грецької міфології, маємо наступне: Аполлон брав участь з олімпійцями в битвах проти гігантів і титанів, допомагав Посейдону споруджувати стіни Трої. Другим прикладом є толос в Олімпії на честь македонського царя Філіпа II, який здобув перемогу в досить відомій битві під Херонесею³. Два храми – в Афінах і Немеї – були присвячені богу грому і блискавок, повелителю Олімпу – Зевсу⁴.

Інша частина споруд були присвячена жіночим божествам, однак варто взяти до уваги їх основну сферу діяльності. Артеміда, попри свою вічну юність та «дівочу стрункість», як зазначав Гомер, була покровителькою полювання⁵. Афіна вважалася богинею мудрості та військової стратегії⁶. Історик І. М. Дьяконов в свої дослідженнях також відносить її образ до одного з трьох грецьких образів дів-войовниць⁷. В свою чергу Деметра згідно з давньогрецькою міфологією була богинею родючості, як в сфері землеробства, так і дітинародження⁸. Останнє вказує на те, що вона може асоціюватися з образом зрілої жінки, а не молодій ще юній дівчини.

¹ Витрувій. Десять книг об архітектурі. IV, I, 7-8.

² Павсаний. Описание Эллады. XLI, 50; Чураков С. К. К истории возникновения... С. 16.

³ Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. XVI, 86-87.

⁴ Аполлодор. Мифологическая библиотека. I, 1, 6-7.

⁵ Гомер. Одиссея. VI, 102-108.

⁶ Гомер. Илиада. V, 733-747; VIII, 384-391.

⁷ Дьяконов И. М. Архаические мифы... С. 158-160.

⁸ Гомер. Гимны. V; Павсаний I, 14, 2; I, 37, 2; Аполлодор. Мифологическая библиотека. I, 5, 2; Овидий. Метаморфозы. V, 644.

Всі перелічені боги абсолютно не асоціюються з дівочою натурою, оскільки, по-перше, велика їх частина це чоловічі божества, а жіночі за своєю натурою були зрілими жінками або взагалі за родом своєї діяльності пов'язувалися з полювання та військовою справою. Враховуючи всі ці факти, вважаємо недоречним говорити про антропоморфізм ордерів. Цю думку підтримують також сучасні дослідники архітектури, зокрема Д. Костанцо, яка наголошує на тому, що дуалістична натура богинь суперечить антропоморфічній класифікації Вітрувія¹.

Можна було б припустити, що елліни під час будівництва сакральних споруд асоціювали ордери не з подобою богів, а з їх послідовниками. Однак підтверджень цьому в джерелах немає. Крім того, враховуючи той факт, що храм вважався домівкою божества, в яку було суворо заборонено заходити звичайним людям, таке порівняння навряд чи могло б сформуватися в грецькому суспільстві².

Таким чином, ми можемо визнати, що хоча в колонах коринфського ордера могли бути присутні антропоморфічні мотиви, виділити їх досить важко. Нам відомо, що мотиви тіла та тілесності були центральними в грецькій культурі. Однак першим, хто почав проводити аналогії між ордером та тілом людини, був Вітрувій, який сам був прихильником антропоморфізму в архітектурі. Якщо ж аналізувати археологічні знахідки та архітектурний контекст використання коринфських колон в досліджених спорудах, то ми не зможемо підтвердити його версію. Більшість «дівочих» колон розташовано в храмах присвячених богам-чоловікам. У тих випадках, коли вони все ж таки потрапляли до храмів богинь, рівень їх жіночності також викликає питання, оскільки головними їх сферами були традиційно чоловічі напрямки людської діяльності. Виключенням стає храм Деметри – богині родючості, однак й вона скоріш відповідає ідеалам іонічного, а не коринфського ордера.

¹ Costanzo D. What Architecture Means...

² Забалуева Т. Р. Всеобщая история архитектуры и строительной техники. Ч. 1. Москва: МГСУ, 2017. С. 225; Зелинский Ф. Ф. История античной культуры... С. 91-94.

1.5. Оригінальність та самостійність

Ще одним важливим питанням в історії давньогрецької архітектури є оригінальність та самостійність коринфського ордера. Це питання було поставлене у зв'язку з тим, що велика кількість дослідників вважає його виключно різновидом іонічного ордера, або більш досконалою його формою¹.

Вочевидь їх думка ґрунтується перш за все на джерелах римського часу. Зокрема, Вітрувій у своїй праці «Десять книг про архітектуру», де присутній розділ, який висвітлює історію та особливості ордерів, писав: «Коринфские колонны, за исключением их капителей, во всей своей соразмерности подобны ионийским»². Він вказує на те, що пропорції коринфського ордера відрізняються від іонійського виключно висотою капітелі³.

Деякі дослідники, наприклад Б. Р. Віппер, вважають, що особливість нового ордера полягає саме в тому, що архітекторам вдалося гармонічно поєднати всі найкращі риси доричного та іонічного стилів⁴. Підтримуючи цю думку, Н. М. Панчук в своїй праці зауважує, що саме в художньому переосмисленні вже розробленої конструктивної схеми проявилися відмінні риси ордерів, відповідно на основі цього критерію ми маємо визначати оригінальність та самостійність того чи іншого ордера⁵.

Крім того, повертаючись до Вітрувія, можна помітити в його трактаті чіткий розподіл двох старших ордерів за критерієм антропоморфного початку. Він називав доричний стиль чоловічим, а іонічний жіночим. Водночас коринфський ордер він асоціює з дівочим образом. Ряд істориків вважають, що таким чином Вітрувій надає йому символічне значення⁶. Однак, на нашу думку, навіть, якщо автор вкладав в свої слова таке значення, це зовсім не означає, що

¹ Шуази О. История архитектуры... С. 308; Михаловский И. Б. Архитектурные формы античности... С. 61-70; Власов В. Г. Стили в искусстве... С. 291.

² Витрувий. Десять книг об архитектуре. IV, I, 7-8.

³ Витрувий. Десять книг об архитектуре. IV, I, 1.

⁴ Віппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства. URL: <https://cutt.ly/M12hhvl> (дата звернення: 19.02.2021).

⁵ Панчук Н. Н. Архитектурные ордера... С. 24.

⁶ Кроул Э. Архитектура в деталях... С. 300.

коринфський стиль був другорядним, навпаки – їх можна трактувати як «нове покоління» ордеру.

Як інший аргумент називають рідке використання коринфського ордера в грецький час¹. Однак результати проведеного нами статистичного аналізу показали, що коринфський ордер використовувався насамперед у найбільш масштабних і значущих спорудах (Табл. 2-3). Наприклад, храм Аполлона в Бассах². На чолі його будівництва стояв Іктін, відомий завдяки одному з найзнаменитіших грецьких ансамблів – Парфенону. Давньогрецький автор Павсаній вважає храм Аполлона Епікурія одним з найунікальніших споруд, описуючи його у своїй праці так: «Из всех храмов, какие есть в Пелопоннесе, после храма в Тегее, этот храм может считаться первым как по красоте мрамора, так и по тщательности работы»³.

Дослідники, розглядаючи оригінальність та самостійність коринфського ордера, часто в певній мірі спекулюють на способі його використання. Цілі групи істориків наголошують на тому, що ми не можемо вважати ордер, який використовувався переважно в вигляді напівколон в інтер'єрах самостійним⁴. На нашу думку, цей аргумент є досить слабким. По-перше, ми маємо достатню кількість археологічних джерел, які свідчать про використання коринфського ордера в повноформатному вигляді. В храмі Аполлона Епікурія в Бассах окрема колона даного стилю в центральній частині наоса⁵. Крім того, коринфський ордер використовується також в портиках Малих пропілеїв в Елевсіні, гімнасію в Олімпії, Вежі вітрів в Афінах, а також колонадах храмів Артеміди Лафрії в Мессені, Зевса в Немеї, Зевса Олімпійського в Афінах, а також Фіmeli в Епідаврї. По-друге, велика ймовірність того, що значна частина споруд не збереглась до нашого чи досі не була знайдена та вивчена археологами. По-третє, ми припускаємо, що успішне використання коринфського ордера як

¹ Виолле-ле-Дюк Э. Э. Беседы об архитектуре...

² Поляков Е. Н. Архитектурные ордера по Виньоле... С. 67; Дюрант В. Жизнь Греции. Москва: Крон-Пресс, 1997. С. 335.

³ Павсаний. Описание Эллады. VIII, 41, 8.

⁴ Всеобщая история архитектуры... С. 300.

⁵ Гнедич П. П. Всемирная история искусств. Живопись. Скульптура. Архитектура. Москва: Эксмо, 2002. С. 51.

підтримуючої несучої конструкції в римський час, вочевидь забезпечене досвідом грецьких архітекторів.

Таким чином, питання того чи можна вважати коринфський ордер окремим напрямом в архітектурі залишається все ще остаточно не вирішеним. Можна виділити дві основні версії, яких притримуються дослідники. Перша, що вважає коринфський ордер модифікацією іонічного, базується на окремих твердженнях Вітрувія. Друга версія – синтетична – апелює до подібності окремих елементів, тому пропонує розглядати коринфський ордер як синтез іонічного та доричного. Часто під час розв'язання цього питання дослідники звертаються до способу використання ордерів. Проте такий підхід в багатьох випадках зводиться до спекуляції фактами та базується на нерепрезентативній вибірці. З огляду на той факт, що в окремих спорудах розглянутих нами коринфський стиль втілений вже не як раніше в деяких частинах ордера, а в цілій колонаді, можна зробити висновок, що він зайняв окреме місце серед інших стилів. Це, на наш погляд, може слугувати підтвердженням його оригінальності та самостійності в ордерній системі.

Отже, ми розглянули найпроблемніші, на наш погляд, питання, що стосуються вивчення історії виникнення коринфського ордера на території стародавньої Греції. Зокрема час його виникнення, авторство, праобрази та теорії виникнення, наявність антропоморфізму, а також оригінальність та самостійність.

В ході дослідження на основі різних типів джерел та запропонованого нами підходу до аналізу відомостей з грецьких колоній було встановлено приблизний час виникнення коринфського ордера. Ми вважаємо, що ним був період не пізніше V ст. до н.е.

Актуальним залишається питання, хто саме є автором нового ордерного стилю. На сьогодні ми маємо три основні версії, що базуються на даних отриманих під час дослідження писемних та археологічних джерел. Згідно зі свідченнями Вітрувія, автором коринфської капітелі є відомий ювелір Каллімах.

Іншим імовірним автором є Іктін, який на відміну від Каллімаха був архітектором. Саме в споруді побудованій під його керівництвом знайдено найдавнішу капітель коринфського типу. Однак, не можна виключати й вірогідність того, що цей коринфський ордер було створено в результаті їх спільної праці.

Крім того, дискусійним залишається питання походження форми та декоративних елементів капітелі. В історіографії присутні три основні версії, зокрема органічна, ювелірна та східного запозичення. Кожна з них має під собою переконливу базу, тому для остаточного вирішення цього питання необхідна подальша праця та більша кількість джерел.

Відомості щодо питання про антропоморфні мотиви в коринфському стилі є більш повними. Археологічно антропоморфізм в коринфському ордері не фіксується. Всі теорії на його користь базуються на даних, що присутні в праці Вітрувія – відомого прихильника антропоморфічного підходу в архітектурі. Крім того, проведені нами аналогії між ордером та богом-покровителем не підтверджують вітрувіанську систему, тому ми вважаємо недоречним наполягати на присутності антропоморфної складової в колонах коринфського ордера.

В ході дослідження питання про самостійність коринфського ордера було проаналізовано відомі писемні джерела та чисельну кількість літератури, що дозволило виділити дві основні версії – модифікаційну та синтетичну. Прихильники першої, апелюючи до окремих тверджень Вітрувія про подібність деяких елементів, наголошують на тому, що коринфський ордер є виключно окремою формою іонічного. Фахівці, що дотримуються синтетичного погляду, вказують на присутність в коринфському ордері як іонічних, так й доричних елементів. Однак, якщо аналізувати роль та функції цього ордеру в досліджений нами період, можна прийти висновку, що він все ж зайняв окреме місце в ордерній системі. Це, на наш погляд, свідчить про самостійність коринфського ордера в давньогрецькій архітектурній системі.

РОЗДІЛ II

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ КОРИНФСЬКОГО ОРДЕРА, ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТА СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ

Специфіку коринфського ордера показують різноманітні варіанти його застосування, особливості структури, а також динаміка розвитку. Античні зодчі чітко слідували ордерній системі практично у всіх спорудах, оскільки вона була чіткою, надійною та перевіреною часом.

Коринфський ордер на території центральних регіонів стародавньої Греції використовувався з часу своєї появи до кінця періоду еллінізму в абсолютно різних будівлях. В Атиці, Лаконії та Аркадії він присутній в сакральній та цивільній архітектурі.

Перш за все він використовувався в храмах. Цей тип споруд користувався особливою увагою, оскільки був найбільш важливим в житті еллінів. За твердженням одного з відомих давньогрецьких істориків Діодора Сицилійського, храми – це одна зі складових «благополучной человеческой жизни»¹.

Якщо раніше сакральні будівлі займали провідне місце, то в період еллінізму (кінець IV – I ст. до н.е.) на який припадає майже весь час розвитку коринфського ордера в давньогрецькій архітектурі, вони стали частиною суспільного міського ансамблю, зайнявши місце поряд з адміністративними будівлями, гімнасіями, бібліотеками та т. п.² Однак це не завадило храмам стати ще масштабнішими та розкішнішими. Вони значно збільшилися в розмірах, що пов'язано з прагненням показати велич і могутність саме через архітектуру, а також впливом східних традицій³.

Друга половина періоду еллінізму (II – I ст. до н.е.) ознаменована кризою в грецьких полісах, існування яких було практично формальним. Така ситуація склалась через ряд причин. В першу чергу вона викликана внутрішнім

---

¹ Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. V, 15, 2.

² Всеобщая история искусств... С. 223.

³ Соколов Г. И. Искусство Древней Греции. Москва: Искусство, 1980. С. 201.

становищем – повстаннями, постійними державними переворотами, зіткненням політичних союзів. Не обійшлося без зовнішнього втручання. В цей час з'являються сильніші держави на фоні яких грецькі поліси втрачають провідну роль. Всі ці фактори не могли не вплинути на культурне життя. Аттика все ще залишалася одним з головних культурних центрів, але самостійно забезпечити гідний розвиток архітектури була не в змозі, тому доводилося вдаватися до допомоги інших держав, зокрема Пергама та Селевкідів. У зв'язку з цим зведення сакральних споруд велося дуже повільно. Наприклад, основна частина будівництва храму Зевса Олімпійського, велася в 174-163 рр. до н.е., а прийшла до завершення лише у II ст. н.е.¹

Архітектори застосували коринфський стиль в різних конфігураціях у внутрішньому та зовнішньому просторах. Найбільш характерною відмінністю була об'ємність колон. Джерела вказують на те, що в спорудах встановлювали напівколони, колони, що виступали на три чверті та повноцінні колони. Крім того, варто звернути увагу, що останні могли слугувати як головним конструктивним елементом, так і виключно декоративним. У першому випадку це використання коринфського ордера в портиках та зовнішніх колонадах, а в другому встановлення одиничних колон в інтер'єрі.

2.1. Напівколони в храмі Афіні Алеї в Тегей та Філіпейоні в Олімпії

Під час вивчення архітектурної композиції храму Афіні Алеї в Тегей було встановлено, що в його оздобленні використовувались саме напівколони. Їх аналоги можна зустріти й серед компонентів споруди Філіпейону в Олімпії.

Храм Афіні Алеї в Тегей був зведений у IV ст. до н.е. на фундаменті старої будівлі, яку знищила пожежа². Крім релігійного призначення, функцією споруди також було укриття тих, кому загрожувала смертельна небезпека або розправа.

¹ Всеобщая история искусств... С. 615, 611, 618.

² Павсаний. Описание Эллады. VIII, 45, 3; Østby E. The Classical temple... P. 317.

Про це повідомляється в джерелах, а саме у IV книзі Геродота¹. У цьому храмі вдалося врятуватися спартанському царю Павсанію та жриці Хрісеїді².

Відомий скульптор Скопас виступив головним архітектором цього проекту³. Археологам вдалося встановити, що це був перипторальний храм 19,1x47,5 м⁴. Пропорції не зовсім типові для свого часу, з огляду на те, що переважна більшість сакральних споруд IV ст. до н.е. менші за довжиною.

Зовнішня колонада доричного ордера включала 6 колон по фасаду та 14 по боковій стороні. (Рис. 3). Їх висота складала близько 9,5 м⁵. Наос дуже схожий до наосу храму Аполлона в Бассах (V ст. до н.е.). Однак це не сліпе копіювання, а вдосконалення та переосмислення ідей попередників. Наоси обох храмів мали додатковий вхід, орієнтований на північ. В обох будівлях використані всі види ордерів, що зазначав ще Павсаній в «Описі Еллади»⁶. Всередині храму Аполлона були іонічні напівколони, а в наосі храму Афіни Алеї використаний також новий – коринфський – ордер (Рис. 4, 5). Однак в останньому наявне часткове поєднання обох ордерів. Так коринфські напівколони мають базу, що використовується в іонічному ордері (Рис. 6).

Рівень виконання капітелей свідчить про майстерність Скопаса, який активно займався також скульптурою. Пропорційно вони не типові, аналогічні капітелям храму Артеміді Лафрії в Мессені. Основа вкрита двома рядкам досить об'ємних аканфових листків. Вище знаходяться кутові волюти. Вони мають канельовану прорізку, яка характерна для більш пізнього часу. Відстань між волютами мала, тому автор розмістив між ними пальмету, а не завитки (Рис. 7).

Філіпейон в Олімпії споруджений на честь перемоги македонського царя Філіпа II над афінянами та беотійцями під Херонеєю, що відбулася в 338 р. до н.е. (Рис. 8)⁷. Встановлення храму на священній ділянці демонструє

¹ Геродот. История. IV.

² Павсаний. Описание Эллады. II, 17, 7.

³ Knell H. Dorische Ringhallentempel... S. 222.

⁴ Norman N. J. The Temple of Athena... P. 170.

⁵ Dugas Ch., Berchmans J., Clemmensen M. Le sanctuaire d'Aléa... P. 129.

⁶ Павсаний. Описание Эллады. VIII, 45, 4.

⁷ Алпатов М. В. Всеобщая история искусств. Т. 1. Москва: Искусство, 1956. С. 232.

налагодження відносин між македонцями та греками, які визнали їх приналежність до еллінської спільності внаслідок того, що Філіп отримав титул олімпіоніка. Крім того, воно вказує на прагнення продемонструвати повноту нової влади та відповідно підняти власний авторитет македонян.

Ця будівля була круглою в плані¹. П'єдестал складався з трьох сходинок над якими височіли зовнішня колонада та стіна, що оточувала наос. Кожна колона мала іонічну капітель і загалом досягала майже 10 метрів². Діаметр стилобату складав близько 14 м³. Архітрав і фриз були висічені з одного блоку. Перший розділявся по горизонталі на дві частини (фасції). Храм являв собою моноптер, тобто покрівля підтримувалася виключно колонадою (Рис. 9).

В інтер'єрі Філіпейону використані 12 напівколон коринфського ордеру⁴. Особливістю капітелей була наявність чотирьох рядів аканфу замість трьох, що присутні у класичному варіанті. Перший нижній включав великі парні листки, а другий – одинарні, що розміщені між двома сусідніми листками першого ряду. Третій і четвертий ряди склалися з однакових дрібних менш об'ємних листків, які слугували ніби фоном для значних елементів. Однак пропорційно нижні та верхні рядки зіставляються майже 1:1. Волюта відповідає розміру листка першого ряду. Розетка чи пальмета відсутня (Рис. 9).

Крім того, всередині будівлі – вздовж стін – встановили статуї представників македонського царського дому, виконані скульптором Леохаром з золота та слонової кістки⁵.

Більшу частину матеріальної бази храму складав дрібнозернистий вапняк. Однак окремі елементи, зокрема сходи, цоколь стін всередині приміщення, сіма з антефіксами були виготовлені з пароського мармуру⁶.

¹ Блаватский В. Д. Античная цивилизация... С. 129.

² Шуази О. Всеобщая история архитектуры... С. 378.

³ Олимпия / Гл. редкол.: К. Михаловский. Варшава: Аркады, 1980. URL: <https://cutt.ly/5heJqGu> (дата звернення: 08.10.2020).

⁴ Поляков Е. Н. Архитектура Древнего мира... С. 152.

⁵ Павсаний. Описание Эллады. V, 20, 10.

⁶ Всеобщая история архитектуры... С. 281-282.

2.2. Перехідна форма колон в монументі Лісікрата в Афінах

Єдиним відомим нам прикладом використання коринфських колон, що виступали зі стін більше ніж на половину, але не повністю, на території Аттики, Лаконії та Аркадії є пам'ятник Лісікрата. Він був встановлений в 335/334 рр. до н.е. поблизу південного схилу Акрополя (Рис. 10)¹.

П'єдестал в перерізі був квадратним і над ним височіла споруда, яку можна ототожнити з таким типом храму, як толос². Однак це лише порівняння, бо монумент мав зовсім інший характер – увічнення перемоги в змаганнях про що свідчить напис «Λυσικράτης Λυσισθέιδου Κικυνεὺς ἐχορήγει Ἀκαμαντὶς παίδων ἐνὶ κάθεον ἡύλει Λυσιάδας Ἀθηναῖος ἐδίδασκε Εὐαίνετος ἥρχε» («Лисикрат, сын Лиситеида из Кикинны, был спонсором, Акамантис победил в соревнованиях мальчиков, Теон был трубачом, Лизиад Афинский руководил, Эуайнет был архонтом») на антаблементі³.

Висота цоколя п'єдесталу досягала практично 3,9 м, в той час як перетин по діагоналі дорівнював трьом метрам. Далі слідували чотири ступені⁴. Варто відзначити, що вони досить вузькі, але в цілому гармонійно вписувалися в загальну композицію конструкції. Після цього йшла типова для грецької архітектури стіна з плит. Основна частина споруди була представлена у вигляді порожнього всередині циліндра. Висота якого близько 4,8 м, а діаметр 2,8 м⁵. Архітектор використав ще дві ступені менш значного розміру, щоб створити плавний візуальний перехід від п'єдесталу до циліндричної основи.

Однак циліндр – це лише структурний елемент, а художність пам'ятника забезпечували прикраси. Перш за все напівколони коринфського ордера. Вони були не типові, оскільки виступали не на половину, а на $\frac{3}{4}$ частини своєї товщини. Висота кожної з шести колон досягала 3,5 м⁶.

¹ Тарханова С. В. Развитие коринфского ордера...; Бартенев И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей... С. 37.

² Брунов Н. И. Очерки по истории архитектуры... С. 141.

³ IG II² 3042. URL: <https://inscriptions.packhum.org/> (дата звернення: 08.11.2020)

⁴ Monument of Lysicrates by Themistocles von Eckenbrecher // Archive of NGA. Washington, USA. №1977.6.19.

⁵ Всеобщая история архитектуры... С. 295.

⁶ Всеобщая история искусств... С. 252.

Коринфська капітель в даному випадку фактично мала три рівні. Перший рівень повністю складався з дрібних ланцетних напівлистіків. Їх черешок був ідентичний тому, що можна побачити на листках аканфу коринфської капітелі з портика Вежі вітрів в Афінах. Другий рівень декорований пишними листками аканфу, які перекривають один одного. Унікальним є розташування невеликих розеток між ними. Третій рівень мав найбільшу кількість деталей. Тут присутні дві пари завитків та волоти між якими розташоване дзеркальне рельєфне зображення волот. Вище, на абаці, встановлена симетрична пальмета (Рис. 11)¹.

Простір між капітелями був прикрашений рельєфом, на якому зображені триніжники. Вони розташовані систематично – по два в інтерколумнії. Також був присутній вузький облом, який відділяв рельєф від поверхні циліндра².

Антаблемент височів над колонами. Він складався з архітрава, фриза і карниза. Архітрав ділився на три частини. Фриз був покритий рельєфами, присвяченими одному з міфів про Діоніса. Сюжет оповідав про спробу піратів з Тірена продати бога в рабство³. Діоніс показаний, сидячи на скелі. Поруч з ним була пантера, а також сатири, які боролися з противниками⁴. Варто зазначити, що рельєф відрізнявся динамічністю, продиктованою безпосередньо сюжетом. Такий прийом надавав реалістичності. Карниз прикрашений зубчиками. Цікаво, що зубчики – це не прості елементи, а ціла світлотіньова конструкція, яка приходила в дію завдяки виносній плиті. Крім того, карниз прикрашений мініатюрними антефіксами⁵.

Покрівля виконана у вигляді конуса. Автор використав текстуру у вигляді поділу на черепичні лусочки з метою надання декоративності такому суворому та непримітному елементу як покрівля. Однак конструкція не завершувалася конусом, а плавно переходила в кошик за допомогою акротеріїв. Він заповнений

¹ Plaster cast of a capital of a column from the monument of Lysicrates (Athens) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1844,0803.20.

² View of the Choragic Monument of Lysicrates by Julien-David Le Roy // Archive of RAA. London, England. №05/487.

³ Колобова К. М. Древний город Афины... С. 293.

⁴ Plaster cast of temple-relief from the frieze of the monument of Lysicrates // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1816,0610.352-60.

⁵ Herbert F. The Frieze of the Choragic Monument... P. 42-55.

молодими тільки пророслими, а також вже зрілими великими гілками аканфа (Рис. 11). Це також вказувало на прагнення передати реалізм, якого неможливо було б досягти, якби було присутнє виключно однотипне листя.

Архітектор застосував не тільки штучно створений ефект текстур, а й «природний», який досягався використанням різних матеріалів і методів їх обробки в одному монументі. Так для п'єдестал був виконаний з пірейського вапняку темного відтінку та досить грубого раковистого вапняку з шорсткою поверхнею. Гіметський мармур був присутній в просторі під виносною плитою. Найбільше в конструкції було світлого пентелійського мармуру майже білого відтінку. Саме з нього виточений циліндр¹.

2.3. Повна колона у внутрішньому просторі храму Аполлона Епікурія в Бассах

Використання повноцінних колон в інтер'єрі як елементу декору було скоріше винятком з правил, аніж постійною практикою грецьких архітекторів. Прикладом такого застосування коринфського ордера можна вважати храм Аполлона Епікурія в Бассах, що побудований Іктіном в останній третині V ст. до н.е.² Грецький мандрівник Павсаній зауважує, що його поява приурочена до закінчення епідемії чуми у 430 р. до н.е. Саме тому до імені Аполлона був доданий епітет «Епікурій» (Επικουρίου), тобто «помічник»³.

Історики вже наприкінці XX ст. піддали це твердження сумніву. В першу чергу це пов'язано з іншими писемними джерелами, що суперечать словам Павсанія. Так Фулідід у своїй «Історії» пише: «... чума ... не проникла в Пелопоннес (по крайній мере, там вспышка ее была очень слабой)»⁴. Ці свідчення оповідаються в контексті подій Пелопоннеської війни. Тут же згадується пророцтво оракула: «Мне думается, что если после этой войны

¹ Thomson N. Encyclopedia of the History... P. 767-768.

² Павсаній. Описание Эллады. VIII, 41, 5; Thodis A. On the Corinthian Column... P. 14.

³ Павсаній. Описание Эллады. VIII, 41, 5.

⁴ Фукидид. История Пелопоннесской войны. II, 54.

случится какая-нибудь другая дорийская война ... на вопрос, следует ли им воевать: “Если они будут вести войну всеми силами, то одержат победу, и бог сам им поможет”»¹. Крім того, Фукидід наголошує на зміні трактовки терміну «loimoz», який в його час, тобто V ст. до н.е., сприймається все частіше в значенні «голод», ніж «чума»². У зв'язку з цим американський історик Ф. Купер схиляється до того, що епітет «Епікурій» стосовно Аполлона варто трактувати не як помічника в медичному сенсі, а скоріше військового союзника³.

Крім епітета «Епікурій», елліни у цій місцевості використовували разом з ім'ям Аполлона також автохтон «Бассітас». Цей факт засвідчує бронзова манумісія, що була знайдена під час розкопок поруч із храмом Артеміди на вершині гори Котіліон в Аркадії в 1903 р.⁴ У написі згадується Аполлон Бас(і)тас, Артеміда та Пан⁵.

Храм розташований неподалік від Фігалії, що знаходиться на перетині областей Аркадії та Мессенії, тому його часто називають фігалійським. Місце закладення храму було обрано не випадково. По-перше, згідно зі свідченнями Павсанія, раніше тут знаходилось святилище⁶. По-друге, архітектори продовжували здійснювати спроби впровадити плоди людської праці в дику природу⁷. В даному випадку храм був спроектований високо в горах на пустинній місцевості⁸. Загалом розміри по стилобату складають близько 14,6х38,3 м⁹.

Типологічно храм являє собою периптер (Рис. 12). Його зовнішня колонада включає 6 доричних колон по фасадам та 15 по боковим сторонам¹⁰. У храмі присутній цілий ряд рис, які не характерні для доричного стилю. Перш за все

¹ Фукидид. История Пелопоннеской войны. II, 54.

² Фукидид. История Пелопоннеской войны. II, 54.

³ Cooper F. Temple of Apollo Bassitas I... P. 75.

⁴ Cooper F. Two inscriptions... P. 224-225.

⁵ The manumission from Mount Kotilion // Archive of NAM. Athens, Greece. №13096.

⁶ Павсаний. Описание Эллады. VIII, 41, 5.

⁷ Всеобщая история искусств... С. 382.

⁸ Павсаний. Описание Эллады. VIII, 41, 5.

⁹ Jenkins I. Greek Architecture... P. 131.

¹⁰ Fragment of limestone Doric capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.41; №1815,1020.24; Section of the Temple of Apollo Epikourios at Bassae, with measurements // Archive of BM. London, England. №2011,5012.152.

високі сіми з рельєфним зображенням логарифмічних спіралей та двох видів пальмет¹. Фронтони, які раніше зазвичай прикрашалися розписом, декоровані орнаментальною прорізкою².

Наос обрамлений з обох боків п'ятьма короткими стінками, що виступали з бічних стін подібно нішам³. Їх торці були декоровані напівколонами іонічного стилю⁴. В інтер'єрі також стояла повноцінна коринфська колона. Вона відділяла наос від адитону зі скульптурою божества⁵.

Ця колона збереглась лише фрагментарно, однак залишається найстарішою до сьогодення. Загальний її вигляд відомий завдяки малюнкам та реконструкціям археологів Ч. Б. Кокерелла та О. М. Штакельберга⁶. Капітель була витягнутої форми. Вона прикрашена двома рядами аканфу. Листки другого ряду розміщувалися між листками першого ряду. Крім того, ніжки волют були знизу прикриті великими листками. Пропорційно їх ширина у два рази більша за ширину одного листка першого чи другого ряду, а висота дорівнює трьом таким рядам. Загалом аканф займає половину всієї висоти капітелі. Завитки волют мали невеликий розмір. Якщо провести вертикальну осьову лінію, то стане зрозуміло, що вони майже не виступали за тіло колони. Вільний простір між волютами автор заповнив майже плоским геометричним зображенням двох спіралей⁷. Вище розташована пальмета, яку ми вже бачили на сімі⁸.

¹ Part of marble raking sima from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.26; №1815,1020.27.

² Childs W. A. Greek Art and Aesthetics... P. 252.

³ Iozzo M. Art and History of Greece... P. 137.

⁴ Volute of a marble Ionic capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.25; Temple of Apollo Epikourios, Bassae: longitudinal section by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/777.

⁵ Temple of Apollo Epikourios, Bassae: section by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/516.

⁶ Temple of Apollo Epikourios, Bassae: the interior after excavation by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/515; №05/518; Stackelberg O. M. Der Apollotempel zu Bassae in Arcadien und die Daselbst Ausgegraben Bildwerke. Frankfurt am Main: Gedruckt mit Andreäischen Schriften, 1826. S. 44.

⁷ Fragment of marble volute from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.300.

⁸ Fragment of marble palmette from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.298.

Павсаній писав, що храм виконаний з мармуру, однак археологічні джерела свідчать про те, що досить велика кількість елементів була зроблена з вапняку¹. Наприклад, доричні капітелі зовнішньої колонади та іонічні напівколони².

Характерною особливістю храму Аполлона в Бассах було явне ускладнення композиції внутрішнього простору внаслідок збільшення кількості декору. В ньому, як стверджують археологічні джерела, вперше використана коринфська капітель. Версії більш раннього часу, якщо вони існували, скоріше за все були набагато простіші та належали до перехідного етапу. Український дослідник Г. Г. Павлуцький вважав, що саме в фігалійському храмі відбулося «остаточне формування та затвердження коринфської капітелі»³. Крім того, архітектор намагався органічно поєднати одразу всі ордерні стилі в рамках однієї споруди.

Коринфські колони з'являлися в екстер'єрі поступово. Перший відомий випадок зафіксований у вже розглянутому хорагічному монументі Лісікрата (IV ст. до н.е.), який дослідники часто порівнюють з мініатюрним храмом. Однак там колони були не повністю об'ємними та грали декоративну роль.

2.4. Колони в екстер'єрі храму Артеміди Лафрії в Мессені

Коринфський ордер як підтримувальний несучий елемент вже в III ст. до н.е. був використаний в храмі Артеміди Лафрії в Мессені⁴. Типологічно він належить до храму в антах (Рис. 13). Варто зазначити, що цей тип будівель був широко розповсюджений в архаїчні часи та зовсім не характерний для

¹ Павсаній. Описание Эллады. VIII, 41, 5.

² Fragment of limestone Doric capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.41; №1815,1020.24; Volute of a marble Ionic capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.25.

³ Павлуцкий Г. Г. Коринфский архитектурный ордер... С. 136.

⁴ Павсаній. Описание Эллады. VII, 18, 8-10.

елліністичних споруд. У цей час переважна більшість зведень досягали десятків тисяч квадратних метрів, водночас храм Артеміди мав розміри 10,5х17,2 м¹.

Відповідно до особливостей даного типу храму, він включав лише дві коринфські колони в центрі між антами (Рис. 14). Висота ордера дорівнювала 6 м². Капітель була не витягнутою, як в класичному варіанті, а майже квадратною в профілі. Аканфове листя, що розташоване в один ряд і збільшується у розмірах від центру до краю, займає майже половину всього простору капітелі. Його решту становлять масивні кутові волюти. Одинарні завитки мають спіральну прорізку та нагадують листки на етапі формування. В центрі міститься асиметрична розетка (Рис. 14).

Архітектор використав вапняк для виготовлення блоків нижньої частини споруди та бази колон. Інші конструктивні елементи вирізьблені зі скам'янілого вулканічного попелу (туфу), що був надзвичайно крихким³. Це вказує з одного боку на майстерність будівників, які змогли працювати з таким матеріалом, а з іншого боку такий храм одразу виявлявся ненадійним і недовговічним. Окремі декоративні одиниці були теракотовими⁴.

2.5. Колони в портиках Малих пропілеїв в Елевсіні, гімнасію в Олімпії та Вежі вітрів в Афінах

Наступний етап переходу коринфського ордера в зовнішній простір споруд характеризується його використання в портиках. В обраних регіонах прикладами такого виду експлуатації колон слугують Малі пропілеї святилища Деметри в Елевсіні, гімнасій в Олімпії та Вежа вітрів в Афінах.

Святилище Деметри в Елевсіні побудоване в VI ст. до н.е.⁵ Про розповсюдження культу цієї богині нам відомо з «Гомерових гімнів»⁶. Тут в

¹ Всеобщая история архитектуры... С. 341.

² Голубцова Е. С. Эллинизм: восток и запад... С. 321.

³ Le Bas P. Septième rapport a M. Le ministre... P. 65-77.

⁴ Spathi M. The Terracottas from the Sanctuary...

⁵ Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры... С. 87.

⁶ Гомер. Гимны. V.

І ст. до н.е. були зведені Малі пропілеї (Рис. 15)¹. Вони зберегли свої функції ще з часів присутності тут воріт, тому в центрі поперечної стіни був присутній отвір. Пізніше прорізи з'явилися на бічних стінах². Раніше на цьому місці був розташований гай, однак вона була знищена внаслідок набігів спартанців³.

Перед головним входом розташувався портик з двох колон, перекриттям якому виступав фронтон. Капітелі включали лише один ряд листків аканфу, проміжки між якими відсутні. Кутові волюти замінені на типових істот східної міфології – крилатих грифонів. Їх обрамляли парні завитки між якими була розміщена квітка схожа на калу. Абака відповідно до капітелі мала шість вигнутих сторін. Вона не була декорована пальметою чи розеткою (Рис. 16).

Антаблемент також мав ряд відмінностей від класичного коринфського. Архітрав був розчленований на три фасції. Фриз прикрашений тригліфами і метопами зі скульптурною групою. Карниз обрамлений іонічними зубчиками⁴.

У Малих пропілеях святилища Деметри в Елевсіні проявився східний вплив. Він виражений в використанні скульптурних елементів у вигляді грифонів. Поступово це стало однією з характерних рис архітектурних композицій в період еллінізму, оскільки саме в цей час посилювався синкретизм східної та грецької культур.

Гімнасій в Олімпії побудований у III-II ст. до н.е.⁵ Його розміри були досить значними, що характерно для більшості будівель елліністичного часу. Довжина споруди складала близько 210 м, а ширина дорівнювала 122 м⁶.

Вхід являв собою монументальні ворота південно-східної орієнтації. Внутрішній двір з усіх сторін був обнесений портиком доричного ордера. У південній частині, яка збереглась краще всього, проводилися тренування з бігу,

¹ Mylonas G. E. Eleusis and the Eleusinian Mysteries... P. 165.

² Савельев А. Н. Афины и Атика...

³ Павсаний. Описание Эллады. III, 4, 2; Геродот. История. VI, 75.

⁴ Всеобщая история архитектуры: в 12 т. / Гл. редкол.: Н. В. Баранов. Т. 2: Архитектура античного мира (Греция и Рим) / Отв. ред. В. Ф. Маркузон, Б. П. Михайлов, И. С. Николаев, О. Х. Халпахчян, Ю. С. Ярлов. Москва: Стройиздат, 1973. URL: http://antique.totalarch.com/gha_grece/5/7#4 (дата звернення: 09.10.2020).

⁵ Олимпийское образование... С. 47.

⁶ Slaughter K. Gymnasium and Palaestra at Olympia... P. 3.

метання дисків і списів¹. Тут були як відкриті (парадром), так і криті доріжки (ксистос), щоб мати можливість займатися за будь-яких погодних умов. У західній частині розташовувалося приміщення, де жили атлети протягом останнього місяця тренувань та під час самих змагань².

У II ст. до н.е. до південно-східного кута гімнасію були добудовані пропілеї, що утворювали тринефний вхід до комплексу будівель³. Пропілеї склалися з коринфського портика розміром 15х9,8 м⁴. Внутрішній простір розділений на три нефи за допомогою двох рядів коринфських колон, яких загалом було 16.⁵

Декоративне оздоблення капітелей дуже погано збереглося. Точно можна стверджувати наявність двох рядів майже плаского аканфу. Тлом виступає другий ряд. Його листки вдвічі вищі за листки першого ряду, що перекривають їх. Прямо над першим рядом розміщений ще один ряд елементів – парні завитки. Також присутні волюти невеликого розміру. Наявна крихітна симетрична розетка. Антаблемент був декорований бичачими головами. Він підтримував кам'яну кесонну стелю⁶.

Коринфський стиль також присутній в більш пізньому спорудженні – Вежі вітрів в Афінах (Рис. 17). Споруда була зведена в середині I ст. до н.е.⁷ У своїх працях її згадував сучасник – римський вчений Варрон⁸.

Це восьмигранна вежа, яка височіла на 12 м над рівнем землі⁹. Кути прикрашені рельєфними зображеннями вітрів, перелік яких присутній у праці Вітрувія¹⁰. Причому одна сторона мала напіввигнутий виступ. Діаметр досягав майже 8 м¹¹. П'єдестал включав три ступені. Крім того, споруда мала ряд

¹ Павсаний. Описание Эллады. VI, 23, 1.

² Павсаний. Описание Эллады. VI, 21, 2.

³ Соколов Г. И. Олимпия... С. 177.

⁴ Glass S. L. The Greek Gymnasium... P. 155-173.

⁵ Олимпия / Гл. редкол.: К. Михаловский. Варшава: Аркады, 1980. URL: <https://cutt.ly/5heJqGu> (дата звернення: 08.10.2020).

⁶ Coulton J. J. The Architectural Development of the Greek Stoa. Oxford: Clarendon Press. 1976. P. 76.

⁷ Darling J. K. Architecture of Greece... P. 217-219.

⁸ Варрон. Сельское хозяйство. III, 5, 17.

⁹ Витрувий. Десять книг об архитектуре. I, 6, 4.

¹⁰ Витрувий. Десять книг об архитектуре. I, 6, 8.

¹¹ Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры... С. 117.

технічного оснащення, представлений сонячним годинником зовні і клепсидрою всередині¹.

Вхідні двері встановлені з обох сторін на північному сході та північному заході, а перед ними розташовувалися портики з двома колонами². Саме в портиках втілений коринфський стиль. Капітель була прикрашена лише одним рядом листків аканфа, які займають близько половини всієї висоти, а також листками ланцетної форми, що доходили аж до абаки. Варто звернути увагу, що черешки листків аканфу виконані більш умовно та декоративно. Вони розділяються на дві частини, починаючи з кінцевої точки на листовій пластині. Ланцетні листки виконані навпаки більш примітивно, що підтверджується відсутністю жилок та грубим прямим черешком. Також на капітелі немає ні розетки, ні пальмети. (Рис. 17)

Фриз прикрашений рельєфами з зображеннями вітрів, що летять³. Особливість полягала в переході рельєфів з фриза на мало виступаючий карниз. Однак це був не спеціальний прийом, а пряме порушення тектоніки та композиції. Далі йшла двосхила покрівля з отвором угорі, в якому перебувала роза вітрів у вигляді скульптури Тритона, виконаної з бронзи⁴. Нині мініатюра не збереглась, однак в кресленнях Дж. Стюарта присутнє її зображення⁵. В даній будівлі концепція була безпосередньо пов'язана зі східними уявленнями.

¹ Noble J. V., Derek J. The Water Clock... P. 345-355; Theodosiou E. The Tower of the Winds in Athens. The water-clock and its eight vertical sundials. URL: <https://cutt.ly/1heBONs> (дата звернення: 08.10.2020).

² Chitham R. The Classical Orders... P. 34.

³ Sculpted figure of Apeliotes by James Stuart // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.39; Sculpted figure of Zephyrus by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №1843,0719.31; Sculpted figure of Libs by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №1868,0808.3169; Sculpted figure of Boreas by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.37; Sculpted figure of Notus // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.41; Sculpted figure of Kaikias by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.38; Sculpted figure of Eurys by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.40; Sculpted figure of Sciron by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. № Hh,13.1.44.

⁴ Webb P. A. Reviewed of a book "Der Turm der Winde in Athen". URL: <https://cutt.ly/VhuXuge> (дата звернення: 08.10.2020).

⁵ Tower of the Winds or Horologion of Andronicus Cyrrhetes by James Stuart // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.28.

2.6. Внутрішня колонада храму Зевса в Немеї та Фіmeli в Епідаврi

На третьому етапі архітектори, які вже мали певний досвід використання коринфських колон як частини конструктивних елементів, почали складати з них внутрішню колонаду. Про це свідчить планування храму Зевса в Немеї та Фіmeli в Епідаврi.

Храм Зевса побудований у 330 р. до н.е. в центрі кипарисового гаю в Немеї¹. Цей поліс відомий ще з «Іліади» як Арефірея (Ἀρεθούρεα)². Результати археологічних розкопок свідчать про те, що раніше на цьому місці був храм VI ст. до н.е., який надалі частково розібрали на будівельні матеріали для нової споруди. Архітектор не відомий, однак припускають, що це міг бути Скопас, зважаючи на схожість окремих елементів храму Зевса з іншими його роботами³.

У II ст. до н.е. давньогрецький географ Павсаній писав у своїй праці, що нова сакральна будівля варта огляду, попри зруйнованість даху та відсутність статуй⁴. Також завдяки «Опису Еллади» нам відомо, чому цей храм присвячений саме Зевсу. Згідно з джерелом, тут проводилися Немейські ігри, перед початком яких спортсмени віддали данину поваги богу-батькові⁵. Варто зазначити, що ігри проводилися тут ще за часів існування старого храму, однак після його зруйнування в період Пелопоннеської війни, їх почали проводити в одному з найближчих полісів – Аргосі. Необхідність існування постійного місця для Немейських ігор стала каталізатором для будівництва нового храму. Крім того, дослідники, зокрема Г. Штернберг та Е. Штімер, вважають, що македонський цар Філіп II розглядав змагання як засіб для створення союзу грецького народу⁶.

Це був перистильний храм, який мав нетипове для давньогрецьких сакральних споруд планування⁷. Звичайний храм складався з пронаоса (πρόναος),

¹ Miller S. G. The Temple of Nemean Zeus... P. 127.

² Гомер. Іліада. II, 571.

³ The Temple of Zeus // Nemea Center for Classical Archaeology. URL: <https://cutt.ly/WvODbKy> (дата звернення: 08.10.2020).

⁴ Павсаній. Описание Эллады. II, 15, 2.

⁵ Павсаній. Описание Эллады. II, 15, 3.

⁶ Harald S., Enrico S. Deformation measurements... P.1

⁷ Ground plan of the Temple of Nemean Zeus with measurements by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №2013,5005.2.19.

наоса (ναός) та опістодома (ὀπισθόδομος). У даному випадку останній був відсутній, його замінили адитоном (ἄδυτον) з вівтарем та скарбницею¹. Загальний розмір по стилобату складає 20x42,50 м².

Мандрівники звернули увагу на залишки зовнішньої колонади у XVIII ст. Зокрема, три колони доричного ордера зображені на малюнку італійського художника В. Парса³. Крім того, присутній їх описи в текстах Р. Чендлера⁴. Раніше дослідники вважали, що зовнішня колонада включала 6 колон по фасаду та 13 по боковій частині, однак зараз реконструктори К. Склере та К. Папантонопулос дійшли висновку, що їх було 12⁵. Діаметр кожної дорівнював 1,5-1,56 м, а висота – 10,33 м⁶.

Внутрішня колонада не збереглась, але в наосі присутні сліди, що вказують на її наявність вздовж стін⁷. Вірогідно вона складалася з двох ярусів: перший – коринфські колони, другий – іонічний. Крім того, по дві колони були встановлені між ними. Схоже планування використане у храмі Аполлона в Бассах (Рис. 12). Археологічні джерела також свідчать про те, що ці колони мали коринфські капітелі.⁸ Повністю вони не збереглися, однак завдяки реконструкції відомо, що капітелі включали по два рядки сильно вигнутого на спостерігача аканфу. Листя другого ряду були розміщені в проміжках першого ряду. Ракурс волют не типовий. Зазвичай вони розвернуті в профіль, але в даному випадку поворот три чверті. Зверху на них спадає по одному листку, що обрамлюють їх по центру. Завитки відсутні, але на їх місці знаходиться пальмета, яка на перший погляд сприймається як окремий лист аканфу. Розглянувши його більш детально, стає

¹ Harald S., Enrico S. Deformation measurements... P. 2; Реальный словарь классических древностей / Гл. ред.: Ф. Любкер / Отв. ред. Ф. Гельке, Л. Георгиевский, Ф. Зелинский, В. Канский. Санкт-Петербург, 1885. С. 20-21.

² Ground plan of the Temple of Nemean Zeus with measurements by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №2013,5005.2.19.

³ Pars W. Antiquities of Ionia II... Pl. 15.

⁴ Chandler R. Travels in Greece... P. 244-245.

⁵ Front elevation of the Temple of Nemean Zeus with measurements by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №2013,5005.2.20.

⁶ Miller S. G. The Temple of Nemean Zeus... P. 129.

⁷ Олимпия / Гл. редкол.: К. Михаловский. Варшава: Аркады, 1980. URL: <https://cutt.ly/5heJqGu> (дата звернення: 08.10.2020).

⁸ Hill B. H. Temple of Zeus... P. 243.

зрозуміло, що він виглядає неприродньо, має штучно створену художню форму з аналогічною прорізкою (Рис. 18). Саме цей прийом вводить глядача в оману.

Більша частина храму зроблена з вапняку добутого в регіоні між Немесею та Клеонаєм¹. Виключенням була сіма, виготовлена з мармуру. Характерно, що вона майже ідентична сімі храму Афіні Алеї в Тегеї. Блоки були вкриті тонкою штукатуркою в складі якої присутній піл з мармуру. В свою чергу каркас даху складався з дерева та був вкритий теракотовою черепицею².

У храмі Зевса в Немее спостерігається поєднання доричного ордера в зовнішній колонаді, іонічного та коринфського у внутрішній. Саме в період еллінізму синтез ордерної системи та встановлення стійких зв'язків між інтер'єром та екстер'єром є одними з характерних рис грецької архітектури.

Фімела в Епідаврї належить до цивільних будівель, оскільки використовувалась як зала для концертів на території комплексу Асклепія³. Вона спроектована архітектором Поліклетом Молодшим у 360-330 рр. до н.е.⁴ У поперечному розрізі лежить коло діаметром близько 21,8 м⁵. Це один з найбільших фолосів.

Стереобат складався з трьох сходинок. Вище розташовані 26 колон доричного ордера, що обрамляють суцільну стіну (Рис. 19)⁶. В антаблементі примітними є метопи, що в період архаїки та ранньої класики декорувалися виключно скульптурними постатями. У цій споруді вони були прикрашені рельєфними розетками (Рис. 20).

Всередині зала облицьована знизу та зверху білим мармуром, а між ними – чорним⁷. В інтер'єрі також знаходились 14 повноцінних колон, але в цьому випадку вже коринфських. Характерно, що менші фолоси не мали внутрішньої

¹ The Temple of Zeus // Nemea Center for Classical Archaeology. URL: <https://nemeacenter.berkeley.edu/the-temple-of-zeus> (дата звернення: 08.10.2020).

² Всеобщая история архитектуры... С. 279-280.

³ Грубер Р. И. Музыкальная культура... С. 163.

⁴ Павсаний. Описание Эллады. II, 27, 5; Зубов В. П. Архитектура античного мира... С. 384.

⁵ Доброклонский М. В. История искусства... С. 118.

⁶ Поляков Е. Н. Круглые храмы... С. 19.

⁷ Шуази О. Всеобщая история архитектуры... С. 410.

колонади¹. Коринфські капітелі в Фімелі були спрощеними. Вони склалися з двох рядків аканфу, одного ряду великих парних завитків (колону) та мінімалістичної розетки. Листя аканфу присутні також на фризі та симі².

Під підлогою знаходився круговий лабіринт, який виявився більш раннім святилищем. Його діаметр складав близько 7 м³. Таким чином, фімела височіла над залишками старої будівлі. Подібне архітектурне рішення скоріше за все викликане етимологією імені Асклепія (Ἀσκληπιός). В історико-філологічних дослідженнях, припускають, що воно складається з двох слів «σκάλοψ» («герой») та «ἀσπάλαξ» («кріт»)⁴. Крім того, кріт грав важливу роль у народній медицині⁵. Цей варіант можуть підтвердити також хтонічні риси, якими елліни наділяли Асклепія⁶. Наприклад, його асоціювали зі змією, яку Геродот називає «дитям родної землі»⁷. В жертвних ямах, знайдених в Афінах поруч з Асклепіоном, були виявлені кістки півнів, яких зазвичай використовували як ритуальні підношення героям⁸.

2.7. Зовнішня колонада храму Зевса Олімпійського в Афінах

Остаточне затвердження коринфського ордера в екстер'єрі відбулося в храмі Зевса Олімпійського в Афінах. Його будівництво розпочалося на місці святилища Девкаліону близько 520 р. до н.е., однак закінчити його в короткий термін не вдалося⁹. У 510 р. до н.е. роботи тимчасово зупинилися.¹⁰ В першу чергу це пов'язано з поваленням тиранії¹¹. Античні автори, зокрема Аристотель, бачать причину в тому, що зведення цього храму є характерним проявом тиранії,

¹ Marquand A. Greek architecture... P. 307.

² Marquand A. Greek architecture... P. 158.

³ Поляков Е. Н. Круглые храмы... С. 20.

⁴ Федотова Е. Д. История искусства. Т. 1. Москва: Белый город, 2012. С. 140; Топоров В. Н. Исследования по этимологии и семантике. Т. 2. Кн. 1 Москва: Языки славянских культур, 2006. С. 81.

⁵ Σκαλτσά Ε. Ιστορία της Φαρμακευτικής. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015. Σ. 84.

⁶ Risse G. Asclepius at Epidaurus... P. 3, 10-11;

⁷ Геродот. История. I, 78.

⁸ Matz F. Dionysiake Telete... S. 15, 44-52; Rohde E. Psyche: The cult... P. 111.

⁹ Павсаний, Описание Эллады. I, 18;

¹⁰ Колобова К. М. Древний город Афины... С. 59

¹¹ Витрувий, Десять книг об архитектуре. VII, 15.

яка мала на меті таким чином зайняти людей та закріпити статус бідняків за багатими громадянами полісу, щоб вони не мали змоги влаштувати військові повстання¹. Однак Фукидід, який був майже очевидцем подій, оцінював діяльність Пісістратидів, включаючи містобудування, позитивно². Аналогічні думки присутні в працях «Економіка» та «Афінська політія»³. Таким чином, можна заключити, що Аристотель під час розгляду цього питання суперечить сам собі в своїх працях.

Будівництво храму відновилося у II ст. до н.е. під керівництвом римського архітектора Децимія Коссуція⁴. Той факт, що храм простоював протягом майже 7 століть, відображений у наративних джерелах. Лукіан писав: «По дорозі Зевс став розпитувати ... думає чи хто закончить постройку Олімпійського храму ... ?»⁵.

Храм був остаточно завершений лише у II ст. н.е. Попри те, що цей час не входить до хронологічних рамок дослідження, ми розглядаємо його, оскільки колонада була встановлена вже на другому етапі.

Він мав вигляд класичного декастильного диптера значних розмірів (120x54 м). Співвідношення колон 20 (по поздовжніх сторонах) до 10 (по фасадах). Всього в будівництві 154 колони (Рис. 21). Їх висота становила 20 м⁶. Діаметр кожної дорівнював двом метрам. Нововведення полягало в використанні в базах колон плінта. Відстань між двома сусідніми колонами досягала близько 3 м⁷.

Капітель відносилася до діагонального типу, що гарантувало глядачеві можливість перегляду з усіх боків. Вона складалася з окремих архітектурних обломів. Серед них абака з увігнутими сторонами, а також гострими кутами. Вона була виконана у вигляді звичної плити, яка прикрашалася полицкою з

¹ Аристотель. Политика. V, XI, 4, 1313b.

² Фукидид. История Пелопоннесской войны. V, 54, 5-6.

³ Аристотель. Экономика. II, 2, 4, 1347a, 4-17; Афинская политика, 50, 2.

⁴ Витрувий, Десять книг об архитектуре. VII, 15.

⁵ Лукиан. Икароменипп. 24.

⁶ Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры... С. 117.

⁷ Павлуцкий Г. Г. Коринфский архитектурный ордер... С. 139.

четвертним валом. Її висота не змінювалася з часів попередніх стилів. Нижче розташувалися волюти, які мали функціональне значення. Вони підтримували кутові звіси абаки. Також були завитки, що служили опорою для розетки. Під ними знаходилося листя, розділене на два яруси. Нижній ряд мав 8 листів невеликого розміру і був розміщений над астрагалом. Листя верхнього ряду збільшувалися у два рази. Вони виходили прямо з попереднього рівня і таким чином середина високих листків розташовувалася в проміжку між дрібним листям. Над верхнім рядом були розташовані таким же чином парні завитки (Рис. 21).

Антаблемент мав прямокутні виступи, між якими вміщалися касети з розетками. Архітрав складався з двох частин і в цілому становив 2,25 метра.¹ Отже, в храмі Зевса Олімпійського коринфський ордер вперше був представлений у вигляді єдиної структури, а не окремих її елементів.

2.8. Типи коринфських капітелей

Завдяки статистичному аналізу вдалося виявити всі можливі структурні елементи коринфської капітелі для регіонів Аттики, Лаконії та Аркадії (Табл. 2, 3). Це листки аканфу, що вишикувані в один-чотири рядки, два види завитків – парні чи непарні, волюти, симетрична чи асиметрична розетка, пальмета.

Варто звернути увагу на частоту використання кожного елементу та призначення самих будівель. Аканфове листя присутнє в усіх розглянутих капітелях (Діагр. 2). Завитки використані в 4 з 7 зразків з сакральних споруд, при цьому 3 з них були парними та лише 1 непарні. В цивільних будівлях 3 з 4 капітелей оздоблені завитками, які є виключно парними (Діагр. 3, 4). Волюти відсутні лише в капітелях двох споруд. Характерно, що одна з них культова, а інша цивільна (Діагр. 5). Розетки частіше використовували в зразках світського

---

¹ Павлуцкий Г. Г. Коринфский архитектурный ордер... С. 139.

призначення, де вони, як правило, симетричні. Якщо вони встановлювалися в храмах, то могли бути асиметричними з такою ж вірогідністю. Водночас пальмети більш характерні саме для сакральних споруд (Діагр. 6, 7).

Знаючи кількість структурних елементів, ми маємо змогу розрахувати число їх можливих комбінацій в рамках однієї капітелі за формулою:

$$C_n^m = \frac{n!}{m!(n-m)!}$$

В даному випадку n – це загальна кількість елементів, а m – кількість елементів, які будуть використані. Аналіз капітелей з сакральних і цивільних споруд показує, що, як правило архітектори використовували мінімум дві одиниці. Саме така кількість елементів присутня в капітелі з Малих пропілеїв. Це один ряд аканфового листа та завитки. Максимальна їх кількість представлена в пам'ятнику Лісікрата в Афінах. Тут поєднані два рядки аканфу, волюти, завитки, розетка та пальмета.

Таким чином, беручи до уваги відомості про число вживаних елементів, розрахуємо кількість можливих варіантів їх групування:

$$C_5^2 = \frac{5!}{2!(5-2)!} = 10$$

$$C_5^3 = \frac{5!}{3!(5-3)!} = 10$$

$$C_5^4 = \frac{5!}{4!(5-4)!} = 5$$

Загальна кількість можливих комбінацій структурних елементів, використаних в коринфських капітелях складає 26 варіантів. Варто виключити ті, в яких відсутній аканф, адже він є характерною ознакою цього стилю. Слід також додати до них варіанти з використанням різної кількості рядів аканфових листків. Таким чином, можна виділити окремі типи структури коринфської капітелі за кількістю елементів. Тип I включає два елементи, тип II – три, тип III – чотири, а тип IV – п'ять. Крім того, ми виокремлюємо їх підтипи за критерієм числа рядів аканфу. Це А – один ряд, В – два, С – три, D – чотири. Також були враховані додаткові декоративні одиниці (Табл. 4).

Щоб з'ясувати, які комбінації архітектори використовували на практиці в регіонах Аттики, Лаконії та Аркадії варто співвіднести їх з проаналізованими зразками коринфських капітелей.

Капітелі Малих пропілеїв належать до підтипу A1, Вежі вітрів до підтипу B2, а Філіпейону до підтипу D2 типу I. Підтип B5 типу II представлений капітелями з храмів Афіні Алеї та Зевса Немейського. Більша частина капітелей належить до типу III. Так зразки зі святилища Артеміди Лафрії відповідають підтипу A1, з храму Зевса Олімпійського, гімнасію в Олімпії та Фімели – B1. У храмі Аполлона Епікурія встановлені капітелі підтипу B2. Тип IV представлений лише одним прикладом B2 з монумента Лісікрата (Табл. 5).

Така кількість структурних типів та унікальність декоративного оздоблення коринфської капітелі свідчить про те, що з її появою давньогрецька архітектура вийшла на абсолютно новий рівень. Архітектори отримали значно більше свободи, почали поступово відходити від суворості, що була присутня в попередніх стилях ордеру – доричному та іонічному. Чіткі геометричні форми почали замінювати стилізовані елементи. Крім того, в капітелях проявилася посилення контактів зі Сходом.

Коринфський ордер пройшов довгий шлях розвитку від елементу декору до підтримуючої несучої конструкції сакральних та цивільних споруд. В ході дослідження було встановлено, що певні етапи еволюції його використання можна виділити лише для повноцінних колон.

Археологічні джерела свідчать, що спочатку коринфський ордер як підтримуюча конструкція з'являється в храмі в антах на території Мессени. Це був абсолютно нетиповий тип сакральної будівлі для періоду еллінізму, однак архітектору вдалося гармонійно вписати в нього новий ордерний стиль. Дві колони мали капітелі, оздоблені рядом аканфу, волютами, завитками та розеткою.

Наступний етап характеризується використанням коринфського ордера в портиках. У виділених історичних регіонах прикладами є колони з Малих

пропілеїв в Елевсіні (І ст. до н.е.), гімнасію в Олімпії (II ст. до н.е.), Вежі вітрів в Афінах (І ст. до н.е.). Тут коринфський ордер присутній вже не тільки в сакральних будівлях, але й цивільних спорудах. Спільним елементом для їх капітелей був виключно аканф, якого один ряд в храмі та по два ряди в інших будівлях. В Малих пропілеях волоти замінені на скульптурне зображення грифонів, що демонструє вплив Сходу та вказує на наявність синкретизму в грецькій архітектурі.

Третій етап представлений спорудами, в яких внутрішня колонада виконана у коринфському стилі. Тут також є приклади капітелей з сакральних і цивільних будівель, зокрема храму Зевса в Немеї та Фімели в Епідаврї. Вони були декоровані двома рядами листків аканфу та волотами. В капітелях фолосу присутні також завитки та розетка, яка в першій споруді замінена пальметою.

Останній етап починається з появою зовнішніх колонад коринфського ордеру. На жаль, наразі відома лише одна така споруда, якою є храм Зевса Олімпійського в Афінах. Капітелі його колон склалися з двох рядів листків, волот, парних завитків і розетки.

Водночас архітектори досить активно залучали коринфський ордер для декорування внутрішнього простору. Такі тенденції помітні виключно в сакральній архітектурі. Фрагменти напівколон виявлені під час розкопок храмів Афіни Алеї в Тегеї та Філіпейону в Олімпії.

В першій споруді використані всі ордерні стилі, що було особливо характерно для періоду еллінізму та не практикувалося в попередні періоди. Крім того, напівколони тут були вишикувані у два поверхи, в одному з яких використані коринфські капітелі, а в іншому – іонічні. Варто зауважити, що бази колон ідентичні та характерні більше іонічному стилю. Толос мав лише 12 напівколон коринфського ордеру в інтер'єрі.

Аналіз коринфських капітелей в храмах Афіни Алеї в Тегеї та Філіпейоні в Олімпії показав наявність як спільних, так і відмінних елементів оздоблення. В обох випадках присутні листки аканфу, однак їх кількість різна. В першій споруді на капітелях було два рядки, а в другому вже чотири. На капітелях обох

храмів присутні волюти, чого не можна сказати про завитки та розетки. Однак остання в першому випадку замінена на пальмету.

Існували ще два варіанти використання коринфського ордера, які помічені лише в одиничному випадку. В першому варіанті це повноцінна колона в середині храму Аполлона Епікурія в Бассах. Її капітель містила в собі два рядки листків аканфу, парні завитки, волюти та пальмету. Другий варіант представлений колонами, що на три чверті виступали з пам'ятника Лісікрата в Афінах. Особливістю капітелей в цьому монументі був трирівневий вертикальний розподіл, який візуально створював певний баланс, який могло порушити багате декорування двома рядами листків, двома парами завитків, волютами, дзеркальним рельєфним зображенням спіралей, дрібними розетками та пальметою.

Розглянувши одинадцять споруд та побудувавши відповідну діаграму, можна заключити, що напівколони, одиничні колони у внутрішньому просторі та колони в антах присутні виключно в сакральних спорудах. Ордер, що виступав на три чверті, архітектори використовували в цивільних спорудах, а саме хорагічних монументах. Натомість підтримуючі несучі конструкції фігурують в обох типах будівель.

Всі коринфські капітелі, розглянутих в цьому розділі споруд, ми зіставили зі спеціально розробленою нами типологізацією. Таким чином, капітелі Малих пропілеїв, Вежі вітрів та Філіпейону належать до типу I, капітелі храму Афіні Алеї та Зевса Немейського – до типу II, капітелі святилища Артеміді Лафрії, храму Зевса Олімпійського, Аполлона Епікурія, гімнасію в Олімпії та Фіmeli в Епідаврї – до типу III, а капітелі монументу Лісікрата – єдиний відомий приклад типу IV.

ВИСНОВКИ

На початку дослідження ми поставили перед собою низку завдань, а саме встановити, коли в грецькому середовищі виникає коринфський ордер, визначити кому належить авторство, дослідити, що могло слугувати прототипом перших капітелей, встановити наявність антропоморфізму та визначити його оригінальність, простежити динаміку розвитку коринфського стилю в античній архітектурі, виокремити формоутворюючі елементи капітелі та прослідкувати їх характерність для різних типів споруд, розрахувати можливі комбінації цих елементів та порівняти їх з відомими залишками.

В результаті дослідження нами було встановлено, що приблизним часом виникнення коринфського ордера на території Аттики, Лаконії та Аркадії є період не пізніше V ст. до н.е. Про це свідчать дані з різних джерел та відомості отримані завдяки запропонованому нами способу аналізу відомої інформації з античних апойкій.

Більш дискусійним залишається питання про автора коринфської капітелі. В сучасній науці існує три версії, кожна з яких підкріплена джерелами. В тексті Вітрувія мається пряме вказання на те, що винахідником цього ордера є Каллімах. Водночас, археологічні дані свідчать про те, що найдавніша з відомих капітелей коринфського ордера знаходилась в споруді побудованій Іктіном. Синтетична теорія, підкріплена писемними джерелами, допускає можливість їх співавторства, оскільки відомо, що обидва майстри були знайомі та працювали разом над окремими проектами.

Також існує три версії щодо походження форм та декоративних елементів цього ордера. На користь ювелірної теорії свідчить те, що Каллімах, який є ймовірним винахідником капітелі, був в першу чергу майстром ювелірної справи. З іншого боку, органічна теорія спирається на легендарну історію виникнення ордера, наведену в тексті Вітрувія та на символічну роль аканту в античній культурі. На східне походження коринфського ордера вказують деякі археологічні знахідки та подібність його форм до єгипетських аналогів.

Більш чітко можна відповісти на питання про антропоморфізм в коринфському ордері. Версія про його наявність вперше була наведена в роботі Вітрувія, який сам був відомим прихильником цієї течії в архітектурі. Водночас, інші писемні джерела посилаються виключно на Вітрувія чи взагалі не підтверджують цю версію. Археологічно антропоморфізм також не фіксується.

Стосовно питання самотійності коринфського ордера існує дві версії. Згідно модифікаційному підходу, що спирається на текст Вітрувія, коринфський ордер – це лише перероблена форма іонічного, яка не може розглядатись окремо. З іншого боку, синтетична версія також не розглядає новий ордер як самотійне явище, вбачаючи в ньому синтез рішень з доричного та іонічного ордерів. Однак в ході нашого аналізу функцій та ролі коринфського ордера в досліджений нами період, було встановлено, що він мав окреме місце в ордерній системі стародавньої Греції. У зв'язку з цим ми вважаємо обидві версії помилковими та наполягаємо на самотійності та оригінальності коринфського ордера.

Під час дослідження було виявлено деякі особливості використання коринфського ордера. В першу чергу він використовувався як несуча-підтримуюча конструкція в різних типах споруд. Прикладом такого використання є колони храму в антах Артеміди Лафрії в Мессені, повна колона в інтер'єрі храму Аполлона Епікурія в Бассах, колони в портиках Малих пропілеїв в Елевсіні, гімнасію в Олімпії та Вежі вітрів в Афінах, внутрішня колонада храму Зевса в Немеї та Фіmeli в Епідаврї, а також зовнішня колонада храму Зевса Олімпійського в Афінах.

Крім утилітарного шляху використання, коринфський ордер зустрічається в храмах як елемент виключно естетично-декоративний. Залишки напівколон були знайдені в храмі Афіни Алеї в Тегеї та Філіпейоні в Олімпії. Перехідна форма використана в пам'ятнику Лісікрата в Афінах,

Завдяки аналізу розглянутих нами споруд та розробці діаграм було встановлено, що напівколони, внутрішні одиночні колони та колони в антах є виключно елементами сакрального будівництва, в той час, як ордер, що виступав

на три чверті, зустрічається в цивільних спорудах. Коринфські колони як несучій елемент конструкції притаманні обома видам будівель.

В ході дослідження, ми розподілили коринфські капітелі на чотири типи. Основним критерієм типологізації стала кількість декоративних елементів в них. Тип I має лише два декоративних елементи, тип II – три, тип III – чотири, тип IV – п'ять. Для більш якісної систематизації отриманих нами даних, нами було запропоноване внутрішнє розподілення на чотири підтипи, в залежності від числа рядів листя аканфу. В підтипі A використано один ряд, B – два ряди, C – три, D – чотири. Крім того, кожен підтип в залежності від додаткових декоративних елементів отримав порядковий номер. Відповідні дані були викладені у таблиці.

Капітелі розглянутих нами споруд співвідносяться з запропонованою типологізацією наступним чином: капітелі Малих пропілеїв – підтип A1, Вежі вітрів – B2, Філіпейону – D2 типу I; капітелі храму Афіни Алеї та Зевса Немейського – підтип B5 типу II; капітелі святилища Артеміди Лафрії – A1, храму Зевса Олімпійського, гімнасію в Олімпії та Фімели в Епідаврї – B1, храму Аполлона Епікура – B2 типу III; капітелі монументу Лісікрата – підтип B2 типу IV.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аполлодор. Мифологическая библиотека / Пер. В. Г. Боруховича. Санкт-Петербург: Наука, 1972. 216 с.
2. Аристотель. Афинская полития / Пер. С. И. Радцига. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1937. 255 с.
3. Аристотель. Политика / Пер. С. А. Жебелева. Москва: Мысль, 1983. 644 с.
4. Аристотель. Экономика / Пер. Г. А. Тароняна // ВДИ. 1969. № 3. С. 217-242.
5. Варрон. Сельское хозяйство / Пер. М. Е. Сергеенко. Москва: Издательство академии наук СССР, 1963. 217 с.
6. Витрувий. Десять книг об архитектуре / Пер. Ф. А. Петровского. Москва: Архитектура-С, 2006. 327 с.
7. Геродот. История / Пер. В. А. Стратановского. Санкт-Петербург: Наука, 1972. 599 с.
8. Гомер. Гимны / Пер. В. В. Вересаева // Эллинские поэты. Москва: Художественная литература, 1963. С. 39-138.
9. Гомер. Илиада / Пер. Н. И. Гнедича. Санкт-Петербург: Наука, 2008. 572 с.
10. Гомер. Одиссея / Пер. В. В. Вересаева. URL: <https://cutt.ly/mvm02Us> (дата звернення: 10.04.2021).
11. Диодор Сицилийский. Историческая библиотека / Пер. О. П. Цыбенка. Москва: Лабиринт, 2000. 222 с.
12. Лукиан. Икароменипп / Пер. С. С. Лукьянова // Сочинения. Т. 1. Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. С. 332-346.
13. Овидий. Метаморфозы / Пер. С. В. Шервинского. Москва: Художественная литература, 1977. 430 с.
14. Павсаний. Описание Эллады / Пер. С. П. Кондратьева. Санкт-Петербург: Алетейя, 1996. 336 с.
15. Плиний Старший. Естественная история / Пер. Б. А. Старостина. URL: <https://cutt.ly/0vm2cgL> (дата звернення: 10.12.2020).

16. Страбон. География / Пер. Г. А. Стратановского. Санкт-Петербург: Наука, 1964. 833 с.
17. Фукидид. История Пелопоннесской войны / Пер. Г. А. Стратановского. Санкт-Петербург: Наука, 1981. 542 с.
18. Fragment of limestone Doric capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.41.
19. Fragment of limestone Doric capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.24.
20. Fragment of marble palmette from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.298.
21. Fragment of marble volute from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. 1815,1020.300.
22. Front elevation of the Temple of Nemean Zeus with measurements by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №2013,5005.2.20.
23. Ground plan of the Temple of Nemean Zeus with measurements by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №2013,5005.2.19.
24. IG II² 3042. URL: <https://cutt.ly/Rvm9srt> (дата звернення: 08.11.2020)
25. Monument of Lysicrates by Themistocles von Eckenbrecher // Archive of NGA. Washington, USA. №1977.6.19.
26. Part of marble raking sima from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.26.
27. Part of marble raking sima from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.27.
28. Plaster cast of a capital of a column from the monument of Lysicrates (Athens) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1844,0803.20.
29. Plaster cast of temple-relief from the frieze of the monument of Lysicrates // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1816,0610.352-60.
30. Sculpted figure of Apeliotes by James Stuart // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.39.

31. Sculpted figure of Boreas by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.37.
32. Sculpted figure of Eurys by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.40.
33. Sculpted figure of Kaikias by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.38.
34. Sculpted figure of Libs by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №1868,0808.3169.
35. Sculpted figure of Notus // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.41.
36. Sculpted figure of Sciron by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.44.
37. Sculpted figure of Zephyrus by Nicholas Revett // Archive of BM. London, England. №1843,0719.31.
38. Section of the Temple of Apollo Epikourios at Bassae, with measurements // Archive of BM. London, England. №2011,5012.152.
39. Temple of Apollo Epikourios, Bassae: longitudinal section by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/777.
40. Temple of Apollo Epikourios, Bassae: section by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/516.
41. Temple of Apollo Epikourios, Bassae: the interior after excavation by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/515.
42. Temple of Apollo Epikourios, Bassae: the interior after excavation by Charles Robert Cockerell // Archive of RAA. London, England. №05/518.
43. The manumission from Mount Kotilion // Archive of NAM. Athens, Greece. №13096.
44. Tower of the Winds or Horologion of Andronicus Cyrrhetes by James Stuart // Archive of BM. London, England. №Hh,13.1.28.
45. View of the Choragic Monument of Lysicrates by Julien-David Le Roy // Archive of RAA. London, England. №05/487.

46. Volute of a marble Ionic capital from Temple of Apollo (Bassai) // Archive of Sculpture in the BM. London, England. №1815,1020.25.
47. Алпатов М. В. Всеобщая история искусств. Т. 1. Москва: Искусство, 1956. 557 с.
48. Альберти Леон Баттиста. Десять книг о зодчестве. Москва: Издательство Всесоюзной академии архитектуры, 1937. 816 с.
49. Бартенев И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей. Москва: Изобразительное искусство, 1983. 384 с.
50. Беркова Е. А. История римской литературы. Т. 2. Москва: Издательство академия наук СССР, 1962. 490 с.
51. Блаватский В. Д. Античная цивилизация. Москва: Наука, 1973. 207 с.
52. Брунов Н. И. Очерки по истории архитектуры. Т. 2. Москва: Центрполиграф, 2003. 540 с.
53. Виолле-ле-Дюк Э. Э. Беседы об архитектуре Т. 1. URL: <https://cutt.ly/Dl2jBny> (дата звернения: 09.02.2021).
54. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства. URL: <https://cutt.ly/Ml2hhvl> (дата звернения: 19.02.2021).
55. Виппер Б. Р. Искусство Древней Греции. Москва: Наука, 1972. 417 с.
56. Власов В. Г. Стили в искусстве: Архитектура, графика, декоративно-прикладное искусство, живопись, скульптура. Т. 1. Санкт-Петербург: Лита, 1998. 672 с.
57. Всеобщая история архитектуры: в 12 т. / Гл. редкол.: Н. В. Баранов. Т. 2: Архитектура античного мира (Греция и Рим) / Отв. ред. В. Ф. Маркузон, Б. П. Михайлов, И. С. Николаев, О. Х. Халпахчян, Ю. С. Яралов. Москва: Стройиздат, 1973. 730 с.
58. Всеобщая история искусств: в 6 т. / Гл. редкол.: А. Д. Чеголаев. Т. 1: Искусство Древнего мира / Отв. ред. Б. В. Веймарн, Б. Р. Виппер, А. А. Губер, М. В. Доброклонский, Ю. Д. Колпинский, В. Ф. Левинсон. Москва: Искусство, 1956. 865 с.

59. Гнедич П. П. Всемирная история искусств. Живопись. Скульптура. Архитектура. Москва: Эксмо, 2002. 921 с.
60. Голубцова Е. С. Эллинизм: восток и запад. Москва: Наука, 1992. 384 с.
61. Грубер Р. И. Музыкальная культура древнего мира. Ленинград: Музгиз. Ленинградское отделение, 1937. 256 с.
62. Джакомо да Виньола. Правило пяти ордеров архитектуры. Москва: Издательство Всесоюзной академии архитектуры, 1939. 168 с.
63. Доброклонский М. В. История искусства зарубежных стран. Москва: Издательство Академии художеств СССР, 1961. 395 с.
64. Дьяконов И. М. Архаические мифы Востока и Запада. Москва: Наука, 1990. 247 с.
65. Дюрант В. Жизнь Греции. Москва: Крон-Пресс, 1997. 705 с.
66. Забалуева Т. Р. Всеобщая история архитектуры и строительной техники. Ч. 1. Москва: МГСУ, 2017. 192 с.
67. Зелинский Ф. Ф. История античной культуры. Санкт-Петербург: Марс, 1995. 380 с.
68. Зубов В. П. Архитектура античного мира. Материалы и документы по истории архитектуры. Москва: Издательство Академии архитектуры СССР, 1940. 520 с.
69. Иконников А. В. Пространство в архитектуре греческой античности. URL: <https://cutt.ly/bl2rvHL> (дата звернения: 10.02.2021).
70. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования. Москва: Наука, 2003. 486 с.
71. Колобова К. М. Древний город Афины и его памятники. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1961. 373 с.
72. Кроул Э. Архитектура в деталях. Путеводитель по стилям и эпохам мировой архитектуры. Москва: Эксмо, 2021. 352 с.
73. Майков А. Н. Об архитектуре // Вестник ТГУ. 2013. №2. С. 122-133.
74. Михаловский И. Б. Архитектурные формы античности. Москва: Архитектура-С, 2006. 288 с.

75. Михаловский К. Пальмира. URL: <https://cutt.ly/Il2tdPq> (дата звернения: 18.02.2021).
76. Мусатов А. А. Методика архитектурного анализа. Москва: МАРХИ, 2015. 55 с.
77. Олимпийское образование: в 3 т. / Гл. редкол.: Г. Н. Германов. Т. 1.: Игры олимпиад / Отв. ред. А. Н. Корольков, И. А. Сабинова, О. И. Кузьмина. Москва: Юрайт, 2019. 793 с.
78. Олимпия / Гл. редкол.: К. Михаловский. Варшава: Аркады, 1980. URL: <https://cutt.ly/5heJqGu> (дата звернения: 08.10.2020).
79. Ордер в архитектуре древней Греции: общая характеристика, основные памятники. URL: <https://cutt.ly/0l0LAXa> (дата звернения: 04.02.2021)
80. Павлуцкий Г. Г. Коринфский архитектурный ордер. Киев: Типография Университета Св. Владимира, 1891. 202 с.
81. Панчук Н. Н. Архитектурные ордера. Хабаровск: Издательство ТОГУ, 2015. 72 с.
82. Поляков Е. Н. Архитектура Древнего мира. Т. 2. Томск: Издательство ТГАСУ, 2017. 486 с.
83. Поляков Е. Н. Архитектурные ордера по Виньоле. Томск: Издательство ТГАСУ, 2008. 124 с.
84. Поляков Е. Н. Круглые храмы Древней Греции // Вестник ТГАСУ. 2011. №4. С. 9-26.
85. Прахов А. В. Рецензия сочинений, представленных в факультеты для приобретения высших учебных ступеней // Университетские известия. 1893. №4. С. 1-37.
86. Реальный словарь классических древностей / Гл. ред.: Ф. Любкер / Отв. ред. Ф. Гельбке, Л. Георгиевский, Ф. Зелинский, В. Канский. Санкт-Петербург, 1885. 1552 с.
87. Савельев А. Н. Афины и Атика. Древняя история и культура. 2018. URL: <https://cutt.ly/RheVnNz> (дата звернения: 04.02.2021)
88. Соколов Г. И. Олимпия. Москва: Искусство, 1980. 213 с.

89. Соколов Г. И. Искусство Древней Греции. Москва: Искусство, 1980. 271 с.
90. Сорочан С. Б. Ремесло медиевиста. Основы научно-исследовательской работы. Харьков: Майдан, 2019. 242 с.
91. Суриков И. Е. История и культура Древней Греции. Москва: Языки славянских культур, 2009. 792 с.
92. Тарханова С. В. Развитие коринфского ордера. URL: <https://cutt.ly/6vm7zxH> (дата звернения: 08.11.2020).
93. Топоров В. Н. Исследования по этимологии и семантике. Т. 2. Кн. 1 Москва: Языки славянских культур, 2006. 544 с.
94. Федотова Е. Д. История искусства. Т. 1. Москва: Белый город, 2012. 520 с.
95. Флетчер Б., Флетчер Б. Ф. История архитектуры, составленная по сравнительному методу. Санкт Петербург, 1913. 216 с.
96. Чураков С. К. К истории возникновения античного храма // Вестник МГСУ. 2010. №1. С. 15-24.
97. Шидер Т. Возможности и границы сравнительных методов в исторических науках // Философия и методология истории. Москва: Прогресс, 1977. 143-168 с.
98. Шуази О. Всеобщая история архитектуры. От доисторической эпохи до романской архитектуры. Москва: АСТ, 2019. 512 с.
99. Beagon M. Roman Nature: The Thought of Pliny the Elder. Oxford, 1992. P. 5-6.
100. Chandler R. Travels in Greece. Dublin: Clarendon Press, 1776. 304 p.
101. Childs W. A. Greek Art and Aesthetics in the Fourth Century B.C. Princeton: Princeton University Press, 2018. 516 p.
102. Chipiez Ch. Histoire critique des origines et de la formation des ordres grecs. 384 p.
103. Chitham R. The Classical Orders of Architecture. New York: Architectural Press, 2005. 232 p.
104. Cooper F. Temple of Apollo Bassitas I: The Architecture. Athens: American School of Classical Studies, 1996. 479 p.

105. Cooper F. Two inscriptions from Bassai // The Journal of the American School of Classical Studies at Athens. 224-233 pp.
106. Cordingley R. A. Orders of Architecture. New York: Dover Publications, 2015. 96 p.
107. Costanzo D. What Architecture Means: Connecting Ideas and Design. URL: <https://cutt.ly/el2syjp> (дата звернення: 19.02.2021).
108. Coulton J. J. The Architectural Development of the Greek Stoa. Oxford: Clarendon Press. 1976. 308 p.
109. Darling J. K. Architecture of Greece. Boston: Greenwood Publishing Group, 2004. 296 p.
110. Dugas Ch., Berchmans J., Clemmensen M. Le sanctuaire d'Aléa Athéna à Tégée au IVe. siècle. Paris, 1924. 144 p.
111. Durm J. Die Baukunst der Griechen. Darmstadt, 1892. 418 s.
112. Ebeling H. L. The Origin of the Corinthian Capital // The Art Bulletin. 1924. Vol. 6. No. 3. P. 73-81.
113. Freart de Chambray R. Parallele de l'architecture antique avec la moderne: suivant les dix principaux auteurs qui ont écrit sur les cinq ordres. Paris, 1766. 262 p.
114. Glass S. L. The Greek Gymnasium. Some Problems // The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity. Madison: University of Wisconsin Press, 1988. P. 155-173.
115. Harald S., Enrico S. Deformation measurements at historical buildings with the help of three-dimensional recording methods and two-dimensional surface evaluations. 3rd IAG /12th FIG Symposium. Baden, May 22-24, 2006. P.1-10.
116. Herbert F. The Frieze of the Choragic Monument of Lysicrates at Athens // The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts. 1893. Vol. 8. No. 1. P. 42-55.
117. Hill B. H. Temple of Zeus at Nemea. Athens: American School of Classical Studies at Athen, 1966. 332 p.
118. Homolle T. L'Origine du chapiteau corinthien // Revue archéologique. 1916. No. 2. P. 17-60.

119. Iozzo M. Art and History of Greece: And Mount Athos. Firenze: Casa Editrice Bonechi, 1998. 191 p.
120. Jenkins I. Greek Architecture and Its Sculpture. Cambridge: Harvard University Press, 2006. 272 p.
121. Knell H. Dorische Ringhallentempel in spätund nachklassischer Zeit // Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts. 1983. No. 98. S. 203-233.
122. Le Bas P. Septième rapport a M. Le ministre de l'instruction publique // Voyages et recherches archéologiques en Grèce et en Asie Mineure. Revue Archéologique. 1844. №1(2). P. 65-77.
123. Levandauskas V. Sacral origin theories of classical order // Meno istorija ir kritika. 2013. №9. P. 8-14.
124. Marquand A. Greek architecture. Michigan: University of Michigan Library, 1909. 460 p.
125. Matz F. Dionysiake Telete. Archäologische Untersuchungen zum Dionysoskult in hellenistischer und römischer Zeit. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1963. 70 s.
126. Miller S. G. The Temple of Nemean Zeus: a California landmark // Chronicle of the University of California, 2000. P. 127-139.
127. Murphy T. Pliny the Elder's Natural History: The Empire in the Encyclopedia. Oxford, 2004. 233 p.
128. Mylonas G. E. Eleusis and the Eleusinian Mysteries. New Jersey: Princeton University Press. 2015. 416 p.
129. Noble J. V., Derek J. The Water Clock in the Tower of the Winds // American Journal of Archaeology. 1968. Vol. 72, No. 4. P. 345-355.
130. Norman N. J. The Temple of Athena Alea at Tegea // American Journal of Archaeology. 1984. Vol. 88, No. 2. P. 169-194.
131. Østby E. The Classical temple of Athena Alea at Tegea // Tegea II. Athens: The Norwegian Institute at Athens, 2014. P. 317-352.
132. Pars W. Antiquities of Ionia II. London: The Society of Dilettanti, 1795. 128 p.
133. Perrot G. Histoire de l'art dans antiquité. Paris, 1882. 883 p.

134. Risse G. Asclepius at Epidauros: The Divine Power of Healing. URL: <https://cutt.ly/bhe1lJh> (дата звернення: 08.10.2020).
135. Rohde E. Psyche: The cult of Souls and the Belief in Immortality among the Greeks. New York: Harper & Row, 2002. 644 p.
136. Roux G. L'architecture de l'Argolide aux IVe et IIIe siècles avant J.-C. Paris: E. de Boccard, 1961. 483 p.
137. Rykwert J. The Dancing Column. On Order in Architecture. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 616 p.
138. Slaughter K. Gymnasium and Palaestra at Olympia: Architectural Origins of the Athletic Ideal. URL: <https://cutt.ly/TheVGU4> (дата звернення: 09.10.2020).
139. Spathi M. The Terracottas from the Sanctuary of Artemis Limnatis at Messene // Les Carnets de l'ACoSt. URL: <https://cutt.ly/5vQreIe> (дата звернення: 03.11.2020)
140. Stackelberg O. M. Der Apollotempel zu Bassae in Arcadien und die Dasselbst Ausgegrabenen Bildwerke. Frankfurt am Main: Gedruckt mit Andreäischen Schriften, 1826. 148 s.
141. The Temple of Zeus // Nemea Center for Classical Archaeology. URL: <https://cutt.ly/CvQrISb> (дата звернення: 08.10.2020).
142. Theodosiou E. The Tower of the Winds in Athens. The water-clock and its eight vertical sundials. URL: <https://cutt.ly/1heBONs> (дата звернення: 08.10.2020).
143. Thodis A. On the Corinthian Column at the Temple of Apollo Epikourios at Bassae. Cambridge: Harvard University Graduate School of Design, 2018. 46 p.
144. Thomson N. Encyclopedia of the History of Classical Archaeology. New York: Routledge, 1996. 1330 p.
145. Webb P. A. Reviewed of a book “Der Turm der Winde in Athen”. URL: <https://cutt.ly/VhuXuge> (дата звернення: 08.10.2020).
146. Σκαλτσά Ε. Ιστορία της Φαρμακευτικής. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015. 336 σ.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВДИ – Вестник древней истории

ГЭ – Государственный Эрмитаж

ИАЗО НАНУ – Историко-археологический заповедник «Ольвия» НАН Украины

КГИКЗ – Керченский государственный историко-культурный заповедник

ЛННБУ ім. Стефаника – Львівська національна наукова бібліотека України імені Стефаника

МАРХИ – Московский архитектурный институт (государственная академия)

МГСУ – Московский государственный строительный университет

МНЦД – Міжнародний центр наукових досліджень

НЗХТ – Национальный заповедник «Херсонес Таврический»

ТГУ – Томский государственный университет

ТОГУ – Тихоокеанский государственный университет

ХНПУ ім. Г. С. Сковороди – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ХНУ ім. В. Н. Каразіна – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

BM – British Museum

MARPO – Museo Archeologico Regionale Paolo Orsi

NAM – The National Archaeological Museum

NGA – National Gallery of Art

RAA – Royal Academy of Arts

TMMA – The Metropolitan Museum of Art

СПИСОК ДОДАТКІВ

Табл. 1. Датування капітелей в грецьких колоніях

Табл. 2. Особливості коринфського ордера в сакральних спорудах

Табл. 3. Особливості коринфського ордера в цивільних спорудах

Табл. 4. Можливі комбінації використання структурних елементів коринфської капітелі

Табл. 5. Співвіднесення типів структурної побудови коринфської капітелі зі зразками

Діагр. 1. Датування капітелей в грецьких колоніях

Діагр. 2. Кількість рядів листків

Діагр. 3. Завитки (сакральні споруди)

Діагр. 4. Завитки (цивільні споруди)

Діагр. 5. Волюти

Діагр. 6. Розетка, пальмета (сакральні споруди)

Діагр. 7. Розетка, пальмета (цивільні будівлі)

Рис. 1. Фасад Пантеона

(Кошеленко Г. А. Всеобщая история архитектуры. Т. 2. URL: <https://cutt.ly/avmoebv> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 2. Капітелі на єгипетських барельєфах

(Perrot G. Histoire de l'art dans antiquité. Т. 1. Paris, 1882. Р. 576)

Табл. 2. Особливості коринфського ордера в сакральних спорудах

Табл. 3. Особливості коринфського ордера в цивільних спорудах

Рис. 3. План храму Афіни Алеї в Тегеї

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/hvmpdTp> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 4. Розріз храму Афіни Алеї в Тегеї

(Norman N. J. The Temple of Athena Alea at Tegea // American Journal of Archaeology. 1984. Vol. 88, No. 2. P. 182).

Рис. 5. Фрагмент розрізу храму Афіни Алеї в Тегеї

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/hvmpdTp> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 6. Профіль бази коринфського ордера з храму Афіни Алеї в Тегеї

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/hvmpdTp> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 7. Коринфська капітель з храму Афіни Алеї в Тегеї

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/hvmpdTp> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 8. Плани та фасад Філіпейону в Олімпії

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/SvmCVU1> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 9. Коринфська капітель з Філіпейону в Олімпії

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/SvmCVU1> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 10. Коринфська капітель з монумента Лісікрата в Афінах

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/QvmVF5F> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 11. Фасад монумента Лісікрата в Афінах

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/QvmVF5F> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 12. План та інтер'єр храму Аполлона Епікурія в Бассах

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/KvmV664> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 13. План храму Артеміді Лафрії в Мессені

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/lvmBu4t> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 14. Коринфська капітель з храму Артеміді Лафрії в Мессені

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/lvmBu4t> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 15. Малі пропілеї святилища Деметри в Елевсіні

(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/SvmBLSF> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 16. Коринфська капітель з Малих пропілеїв святилища Деметри в Елевсіні
(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/UvmB99s> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 17. Коринфська капітель з Вежі вітрів в Афінах
(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/KvmNgxU> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 18. Реконструкція коринфської капітелі з храму Зевса в Немеї
(Miller S. G. The Temple of Nemean Zeus: a California landmark // Chronicle of the University of California, 2000. P. 130)

Рис. 19. Фасад Фімели в Епідаврї з розрізом
(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/mvmNZ6u> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 20. Антаблемент Фімели в Епідаврї
(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/2vmMwTL> (дата звернення: 10.04.2021))

Рис. 21. Коринфська капітель з Фімели в Епідаврї
(Всеобщая история архитектуры... URL: <https://cutt.ly/TvmMut1> (дата звернення: 10.04.2021))

ДОДАТКИ

Датування капітелей в грецьких колоніях в Малій Азії		
1	Напівколони з храму Аполлона Філесія в Дідімах	313 р. до н.е.
2	Колони храму Артеміди в Ефесі	IV ст. до н.е.
Датування капітелей в грецьких колоніях Північного Причорномор'я		
3	Капітель из Пантикапея // Архив ГЭ. Санкт-Петербург. №П.1899.17.	III-II ст. до н.е.
4	Капітель из Пантикапея // Архив КГИКЗ. Керчь. №КЛ-1059.	III-II ст. до н.е.
5	Капітель из Пантикапея // Архив КГИКЗ. Керчь. №КЛ-875.	III-II ст. до н.е.
6	Капітель из Пантикапея // Архив ГЭ. Санкт-Петербург. №П.1899.16.	III-II ст. до н.е.
7	Капітель из Ольвии // Архив ИАЗО НАНУ. Парутино, Николаевская обл. №11768.	III ст. до н.е.
8	Капітель из Ольвии // Архив ИАЗО НАНУ. Парутино, Николаевская обл. №0-51/375.	IV ст. до н.е.
9	Капітель из Ольвии // Архив ИАЗО НАНУ. Парутино, Николаевская обл. №0-66/123.	середина III ст. до н.е.
10	Капітель из Ольвии // Архив ИАЗО НАНУ. Парутино, Николаевская обл. №0-66/2023.	середина III ст. до н.е.
11	Капітель из Ольвии // Архив ИАЗО НАНУ. Парутино, Николаевская обл. б/№.	середина III ст. до н.е.
12	Капітель из Херсонеса // Архив НЗХТ. Керчь Севастополь. №127/37007.	кінець IV – початок III ст. до н.е.
Датування капітелей в грецьких колоніях Південної Італії та Сицилії		
13	Limestone Corinthian capital of Sicilian Hellenistic type from Syracuse // Archive of the MARPO. Syracuse, Italy. №49682.	кінець III ст. до н.е.
14	Limestone column capital from Taras // Archive of the TMMA. New York, USA. №1995/95.	кінець IV – III ст. до н.е.
15	Corinthian column capital from Taras // Archive of the TMMA. New York, USA. №1996/26.	IV – III ст. до н.е.

Табл. 1

Споруда	Особливості коринфського ордеру в місцевих спорудах															
	Об'ємність				Кількість радіє листів				Наваністі завіттів				Кількість радіє завіттів			
	Повна		Напівколона		3/4		Чотири		Наваністі		Відсутні		Один		Дея	
	Повна	Напівколона	3/4	Чотири	Наваністі	Відсутні	Один	Дея	Три	Чотири	Наваністі	Відсутні	Один	Дея	Три	Чотири
1. Храм Артеміді в Лафурії в Мессенії	+				+								+			
2. Храм Афіні Аїдеї в Тегей		+				+										
3. Філіппейон в Олімпії		+				+										
4. Храм Зевса в Нейолі	+					+										
5. Храм Зевса в Олімпії	+					+							+			
6. Святилище Деметри в Елессоні	+					+							+			
7. Храм Аполлона в Басеях	+					+							+			
Всього	5	2	0	1	4	3	4	0	0	1	4	3	4	0	0	1

Табл. 2

Споруда	Особливості коринфського ордеру в місцевих спорудах															
	Об'ємність				Кількість радіє листів				Наваністі завіттів				Кількість радіє завіттів			
	Повна		Напівколона		3/4		Чотири		Наваністі		Відсутні		Один		Дея	
	Повна	Напівколона	3/4	Чотири	Наваністі	Відсутні	Один	Дея	Три	Чотири	Наваністі	Відсутні	Один	Дея	Три	Чотири
1. Гіомасій в Олімпії	+												+			
2. Фічела в Епідаурі	+												+			
3. Вежа вітрів в Афінах	+					+							+			
4. Пам'ятник Лісбратів в Афінах			+										+			
Всього	3	0	1	0	4	0	0	0	0	0	3	1	3	0	0	0

Табл. 3

№	Тип I	
A1	1 ряд аканфу	завитки
A2	1 ряд аканфу	волюти
A3	1 ряд аканфу	розетка
A4	1 ряд аканфу	пальмета
B1	2 ряди аканфу	завитки
B1	2 ряди аканфу	волюти
B2	2 ряди аканфу	розетка
B3	2 ряди аканфу	пальмета
C1	3 ряди аканфу	завитки
C2	3 ряди аканфу	волюти
C3	3 ряди аканфу	розетка
C4	3 ряди аканфу	пальмета
D1	4 ряди аканфу	завитки
D2	4 ряди аканфу	волюти
D3	4 ряди аканфу	розетка
D4	4 ряди аканфу	пальмета
-	завитки	волюти
-	завитки	розетка
-	завитки	пальмета
-	волюти	розетка
-	волюти	пальмета
-	розетка	пальмета

Тип II			
A1	1 ряд аканфу	завитки	волюти
A2	1 ряд аканфу	завитки	розетка
A3	1 ряд аканфу	завитки	пальмета
A4	1 ряд аканфу	волюти	розетка
A5	1 ряд аканфу	волюти	пальмета
A6	1 ряд аканфу	розетка	пальмета
B1	2 ряди аканфу	завитки	волюти
B2	2 ряди аканфу	завитки	розетка
B3	2 ряди аканфу	завитки	пальмета
B4	2 ряди аканфу	волюти	розетка
B5	2 ряди аканфу	волюти	пальмета
B6	2 ряди аканфу	розетка	пальмета
C1	3 ряди аканфу	завитки	волюти
C2	3 ряди аканфу	завитки	розетка
C3	3 ряди аканфу	завитки	пальмета
C4	3 ряди аканфу	волюти	розетка
C5	3 ряди аканфу	волюти	пальмета
C6	3 ряди аканфу	розетка	пальмета
D1	4 ряди аканфу	завитки	волюти
D2	4 ряди аканфу	завитки	розетка
D3	4 ряди аканфу	завитки	пальмета
D4	4 ряди аканфу	волюти	розетка
D5	4 ряди аканфу	волюти	пальмета
D6	4 ряди аканфу	розетка	пальмета
-	завитки	волюти	розетка
-	завитки	волюти	пальмета
-	завитки	розетка	пальмета
-	волюти	розетка	пальмета

Тип III				
A1	1 ряд аканфу	завитки	волюти	розетка
A2	1 ряд аканфу	завитки	волюти	пальмета
A3	1 ряд аканфу	завитки	розетка	пальмета
A4	1 ряд аканфу	волюти	розетка	пальмета
B1	2 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка
B2	2 ряди аканфу	завитки	волюти	пальмета
B3	2 ряди аканфу	завитки	розетка	пальмета
B4	2 ряди аканфу	волюти	розетка	пальмета
C1	3 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка
C2	3 ряди аканфу	завитки	волюти	пальмета
C3	3 ряди аканфу	завитки	розетка	пальмета
C4	3 ряди аканфу	волюти	розетка	пальмета
D1	4 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка
D2	4 ряди аканфу	завитки	волюти	пальмета
D3	4 ряди аканфу	завитки	розетка	пальмета
D4	4 ряди аканфу	волюти	розетка	пальмета
-	завитки	волюти	розетка	пальмета

Тип IV					
A1	1 ряд аканфу	завитки	волюти	розетка	пальмета
B2	2 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка	пальмета
C3	3 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка	пальмета
D4	4 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка	пальмета

Табл. 4

Співвіднесення типів структурної побудови коринфської капітелі зі зразками				
Тип I				
№	Структурні елементи		Приклад	
A1	1 ряд аканфу	завитки	Малі пропілеї в Елевсині	
B2	2 ряди аканфу	розетка	Вежа вітрів в Афінах	
D2	4 ряди аканфу	волюти	Філіпейон в Олімпії	

Тип II				
№	Структурні елементи			Приклад
B5	2 ряди аканфу	волюти	пальмета	Храм Афіни Алеї в Тегеї
				Храм Зевса в Немеї

Тип III					
№	Структурні елементи				Приклад
A1	1 ряд аканфу	завитки	волюти	розетка	Храм Артеміді Лафрії в Мессені
B1	2 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка	Храм Зевса в Олімпії
					Гімнасій в Олімпії
					Фімела в Епідаврї
B2	2 ряди аканфу	завитки	волюти	пальмета	Храм Аполлона в Бассах

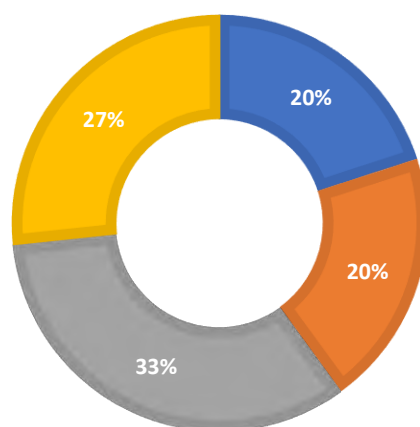
Тип IV						
№	Структурні елементи					Приклад
B2	2 ряди аканфу	завитки	волюти	розетка	пальмета	Пам'ятник Лісікрата в Афінах

Табл. 5

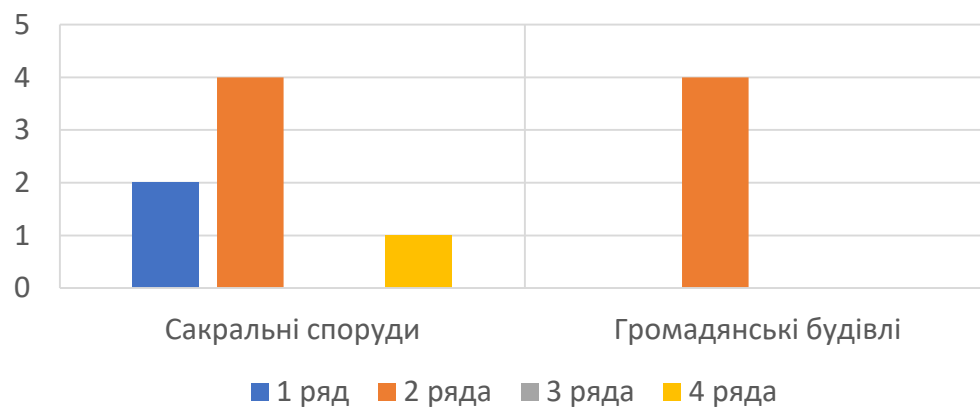
ДАТУВАННЯ КАПІТЕЛЕЙ В ГРЕЦЬКИХ КОЛОНІЯХ

■ IV ст. до н.е. ■ IV-III ст. до н.е. ■ III ст. до н.е. ■ III-II ст. до н.е.

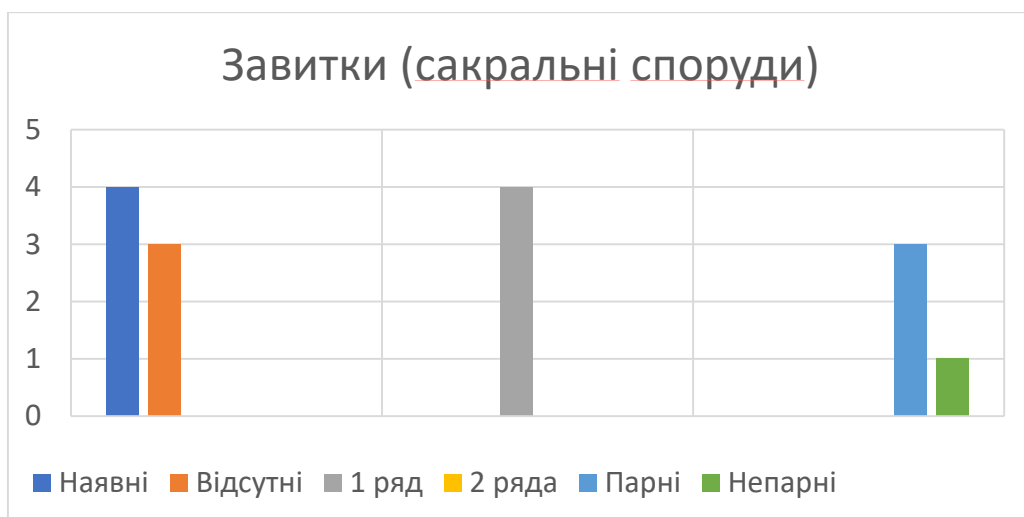

Діагр. 1

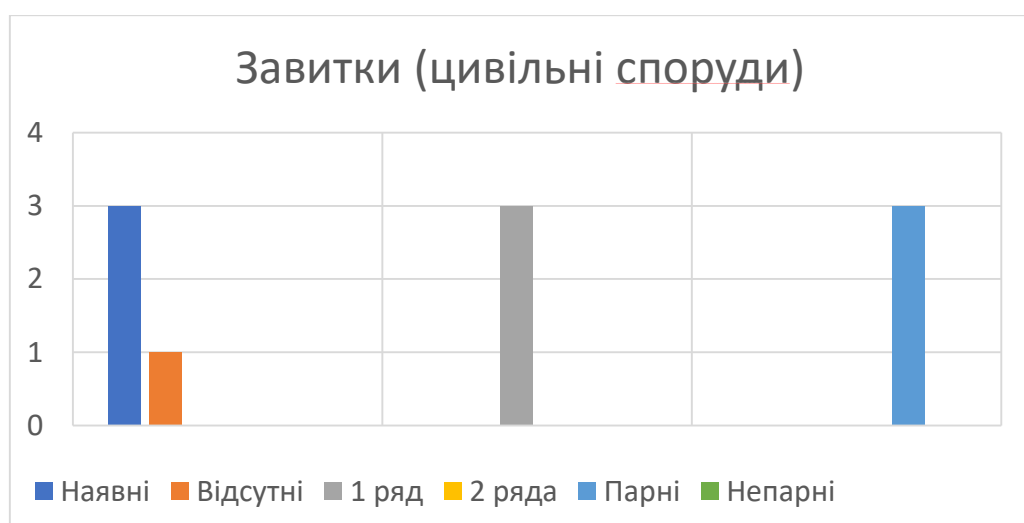
Кількість рядів листків

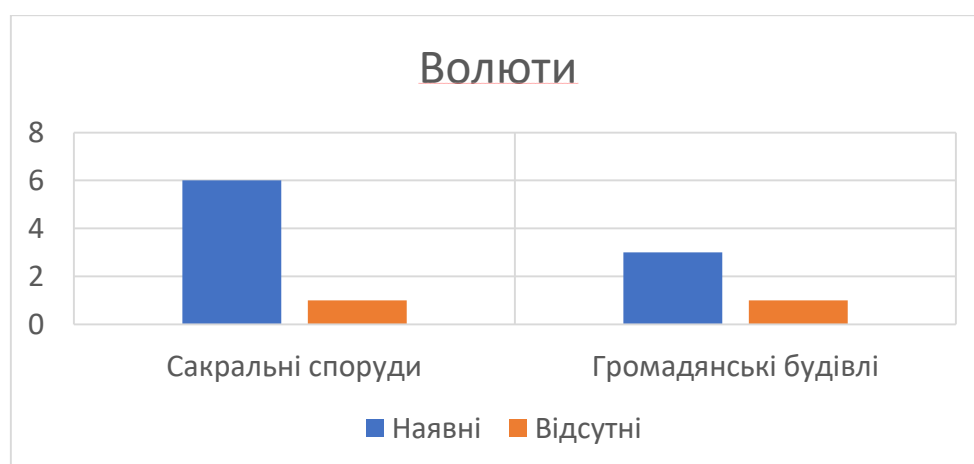
Діагр. 2

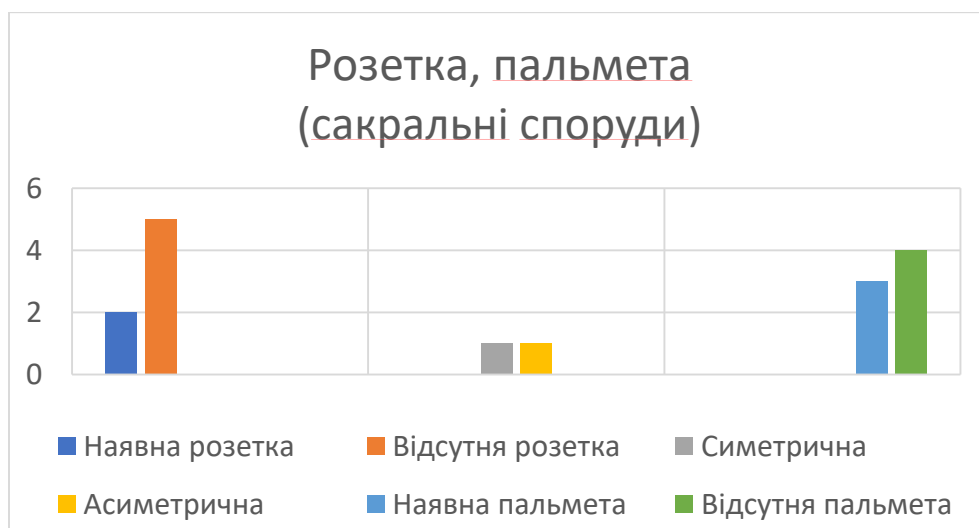
Діагр. 3

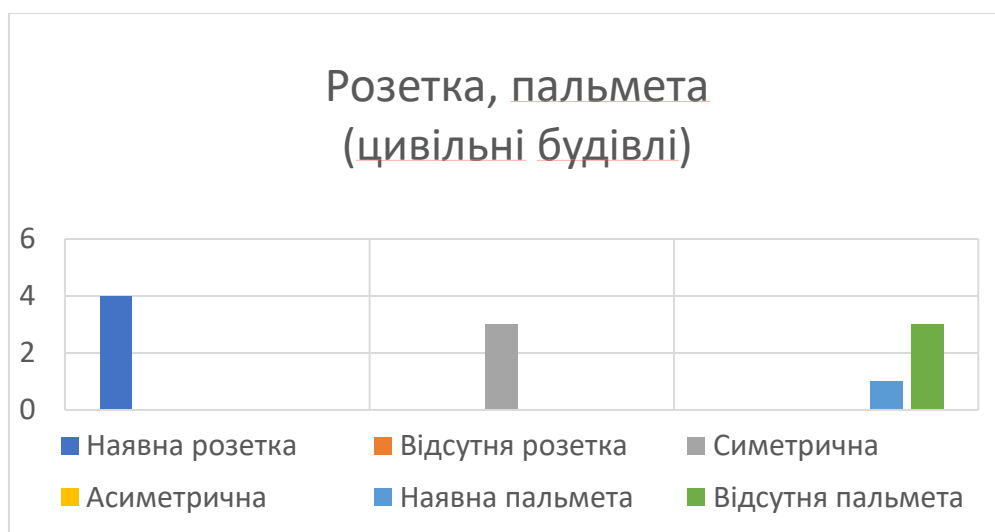
Діагр. 4

Діагр. 5

Діагр. 6

Діагр. 7

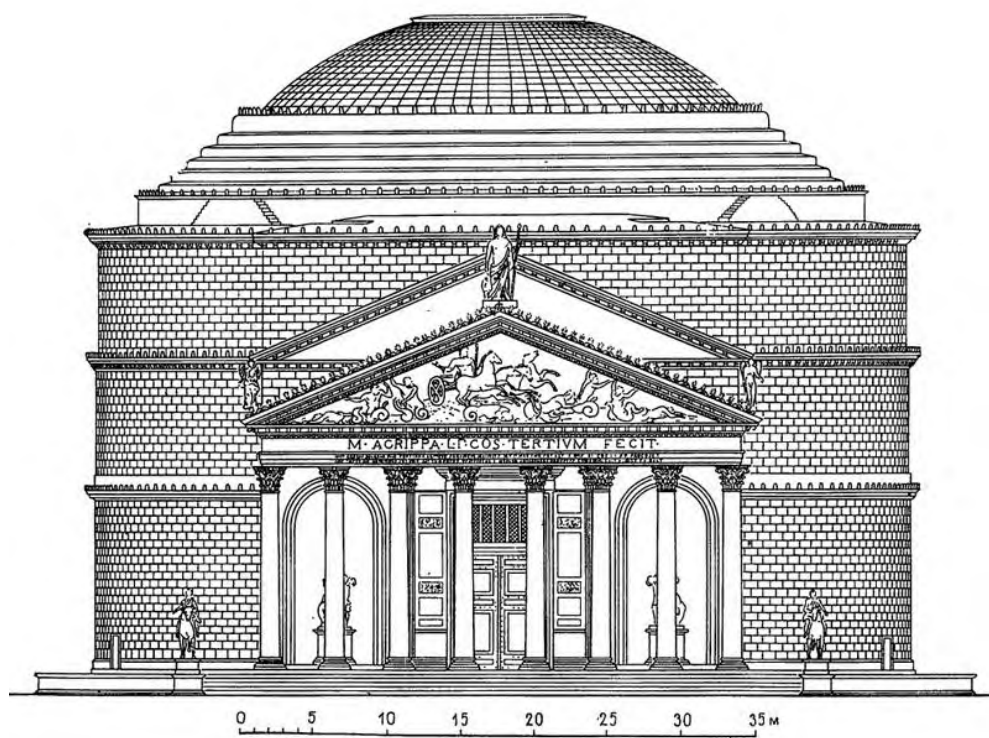

Рис. 1

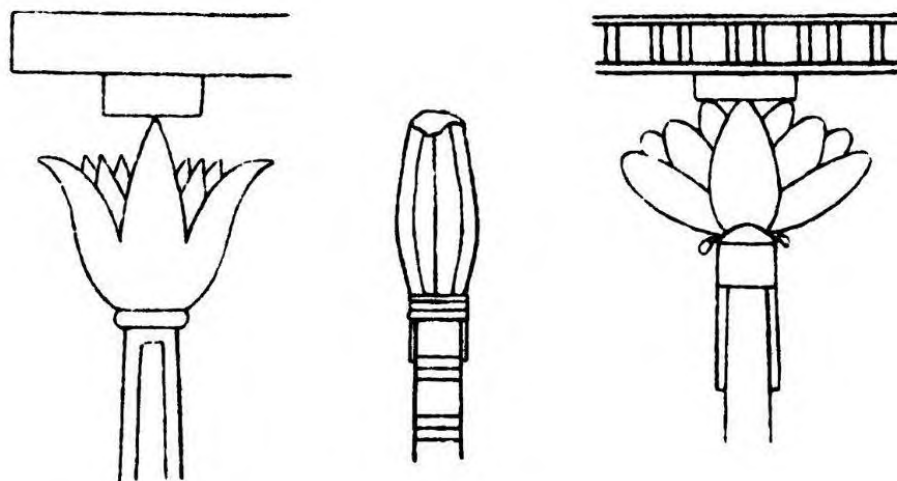
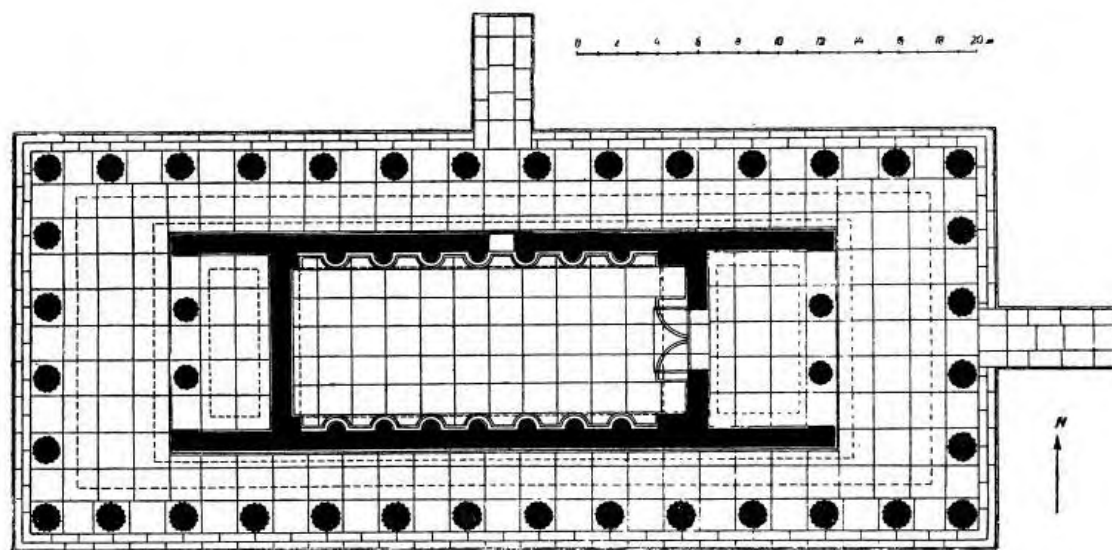

Рис. 2

226. Храм Афины Алея в Тегее. План.

Рис. 3

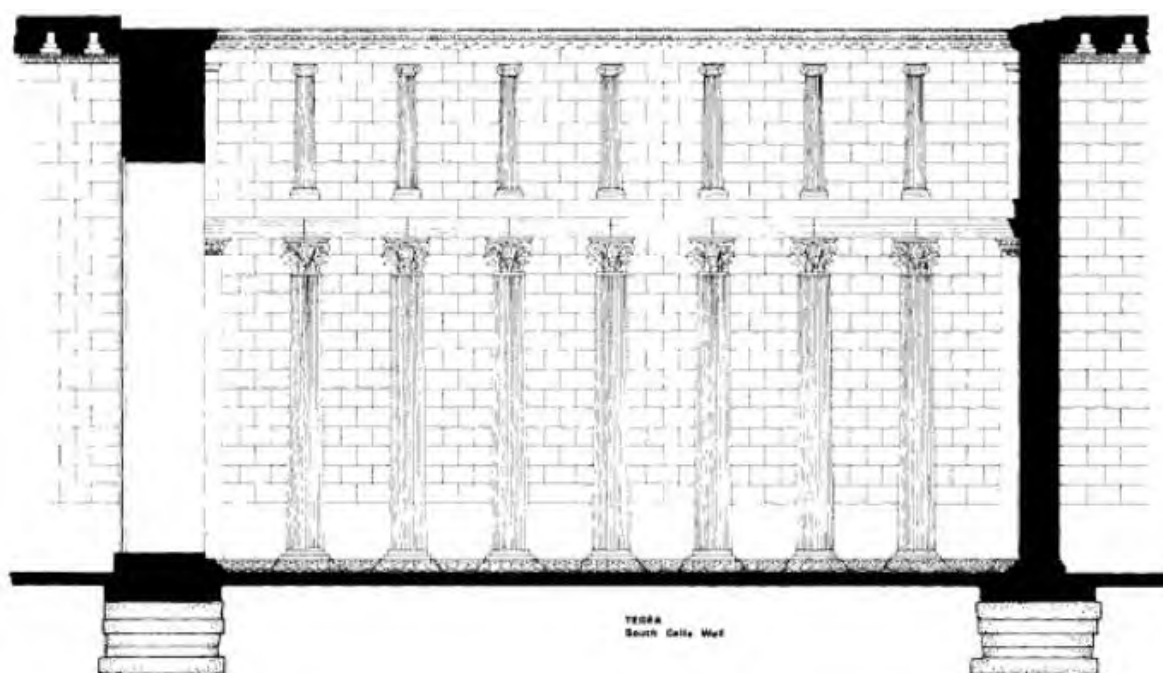
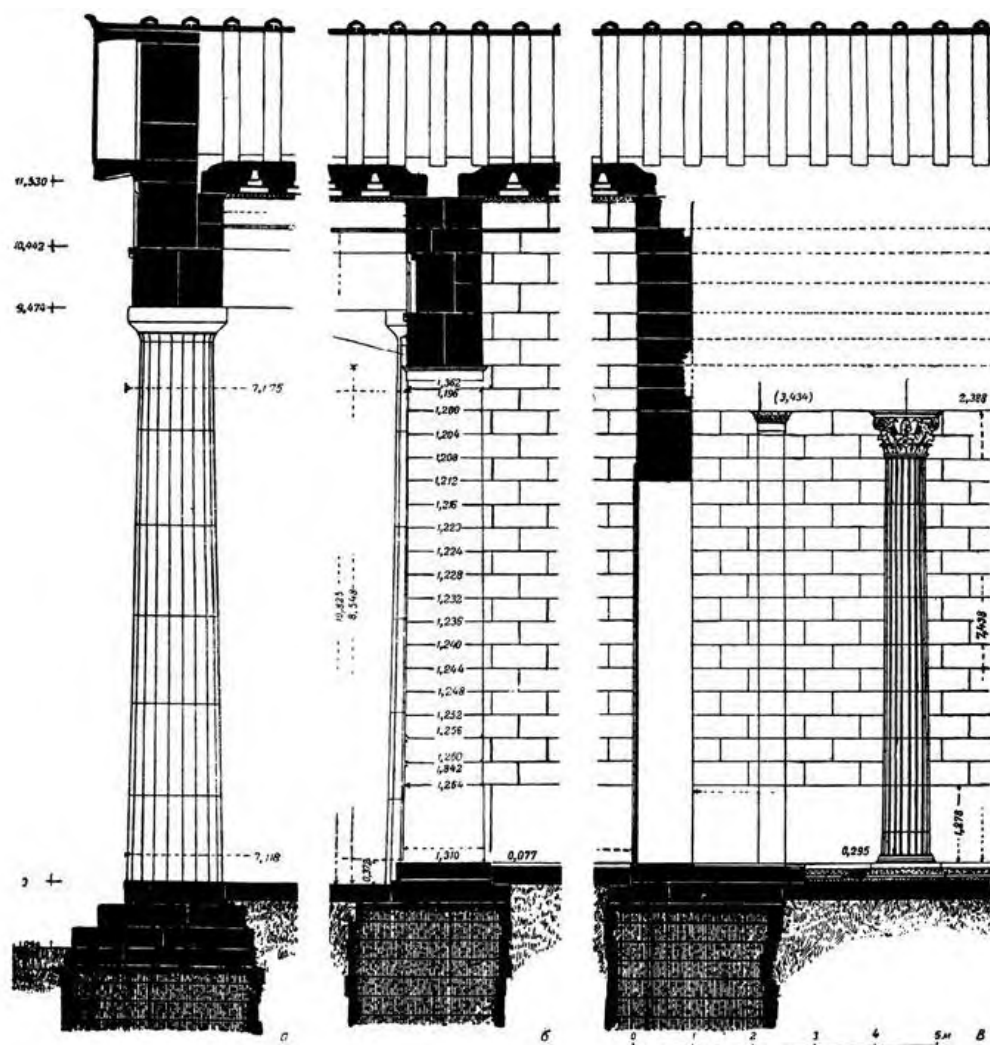

Рис. 4

229. Храм Афины Алей в Тегее. Фрагменты продольного разреза.

Рис. 5

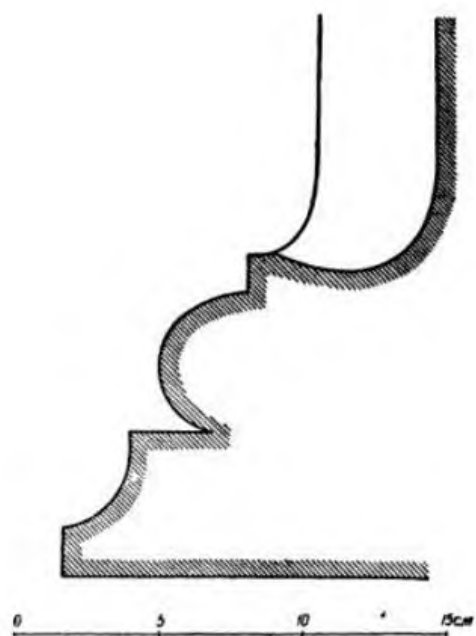

Рис. 6

Рис. 7

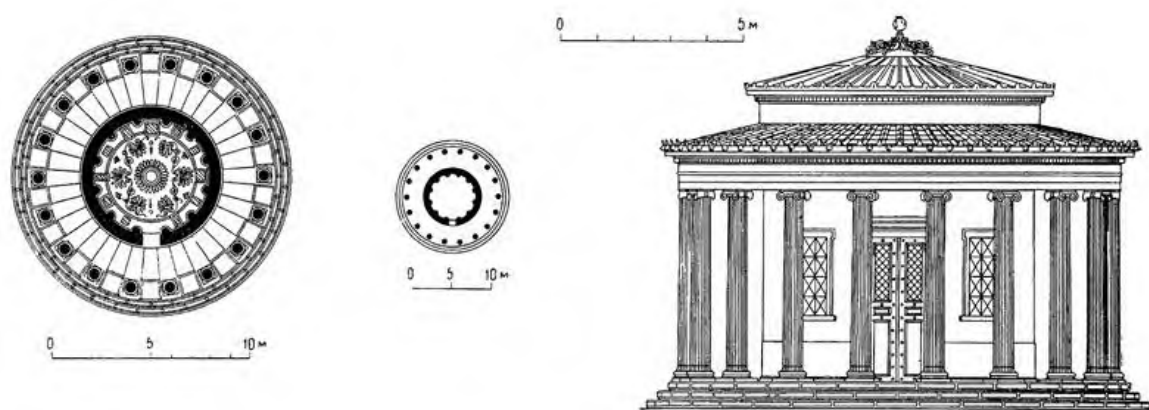
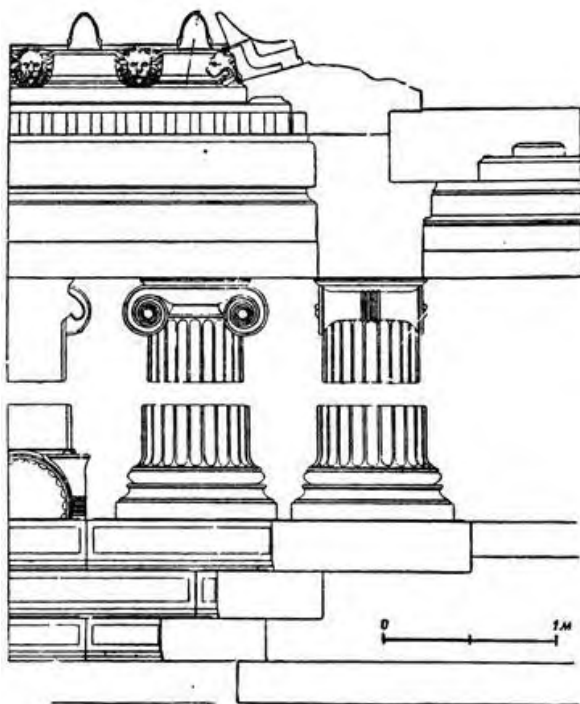

Рис. 8

237. Филиппейон в Олимпии. Детали наружного ордера.

238. Филиппейон в Олимпии. Коринфская капитель внутренних колонн.

Рис. 9

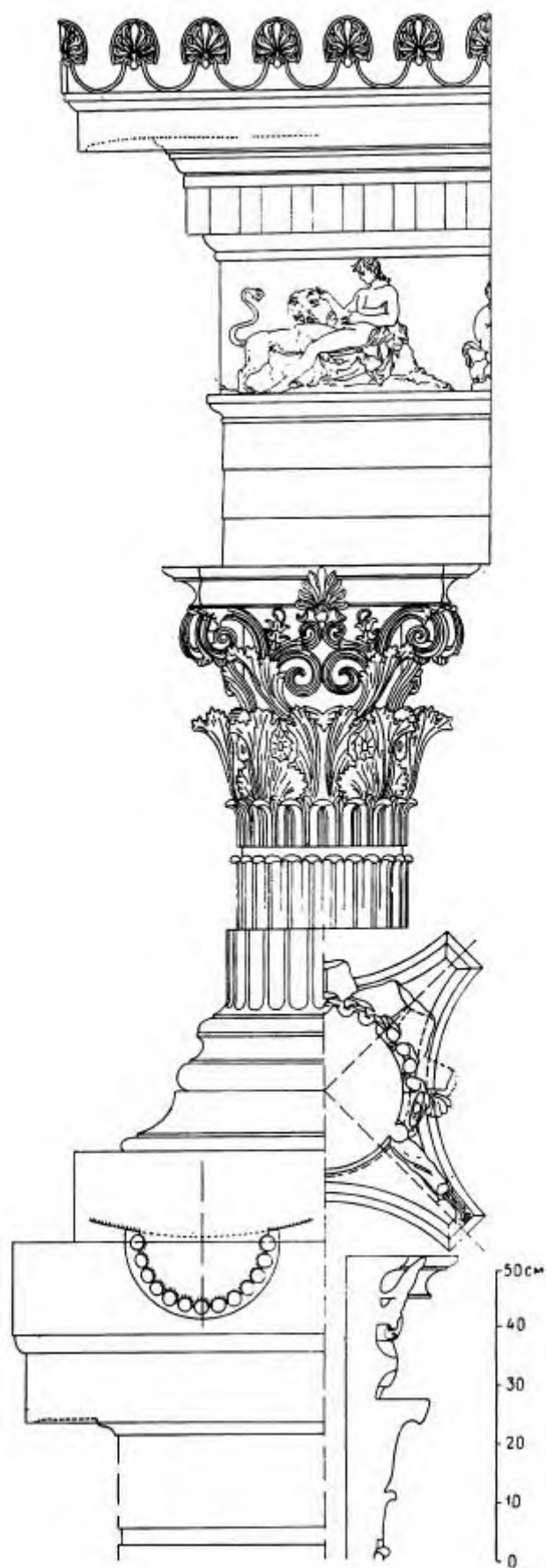

Рис. 10

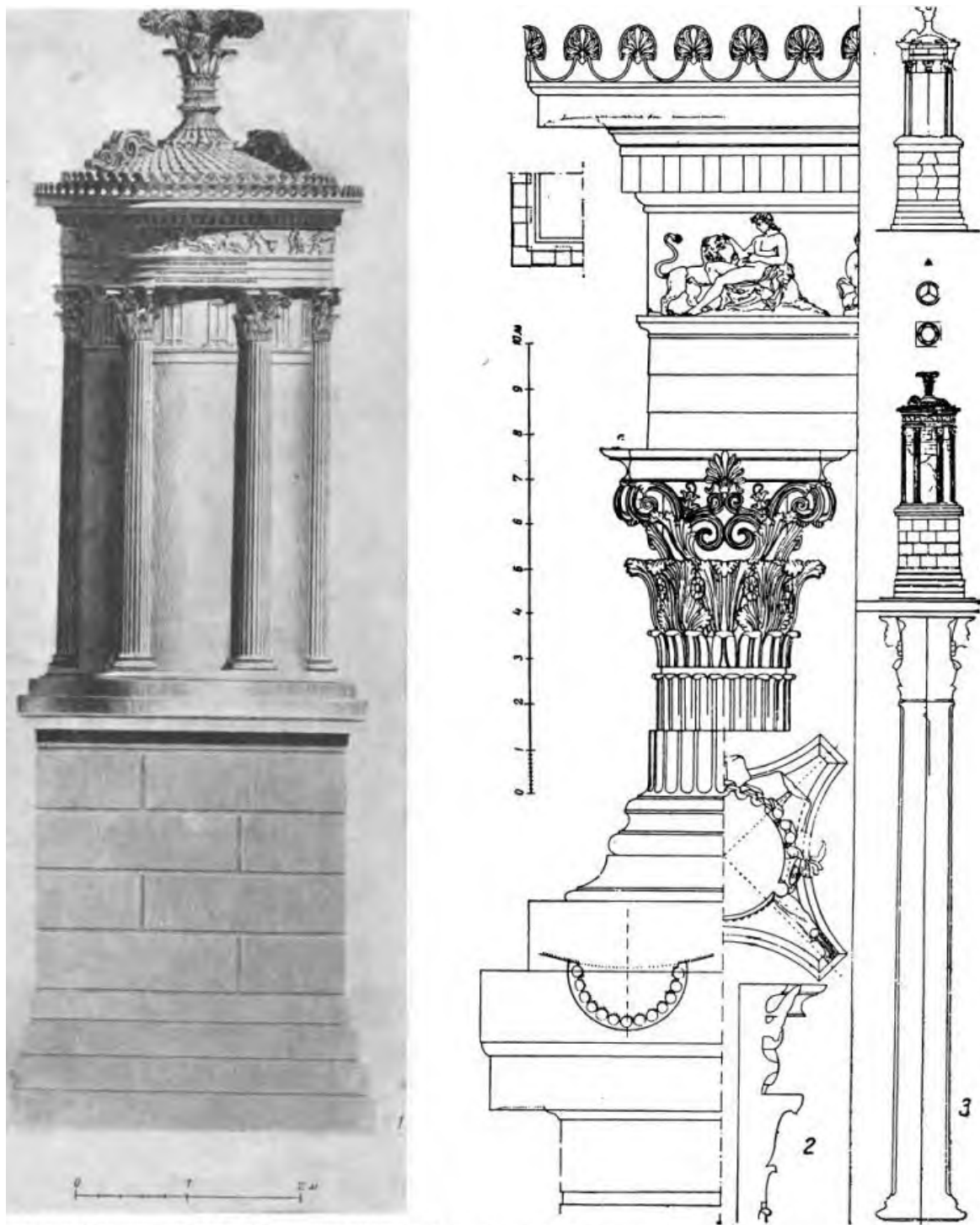

ТАБЛИЦА 107. АФИНЫ. ПАМЯТНИК ЛИСИКРАТА. 1. Фасад. 2. Детали ордера. 3. Схема разреза, планов, фасада памятника и разрез колонны.

Рис. 11

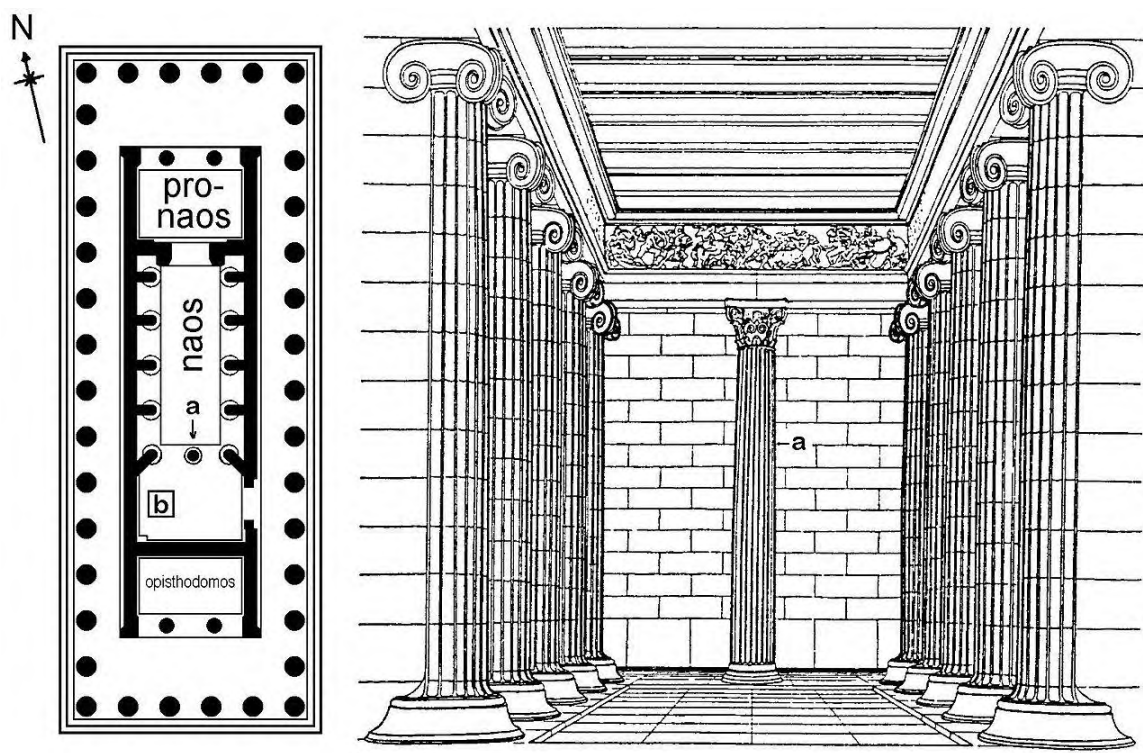
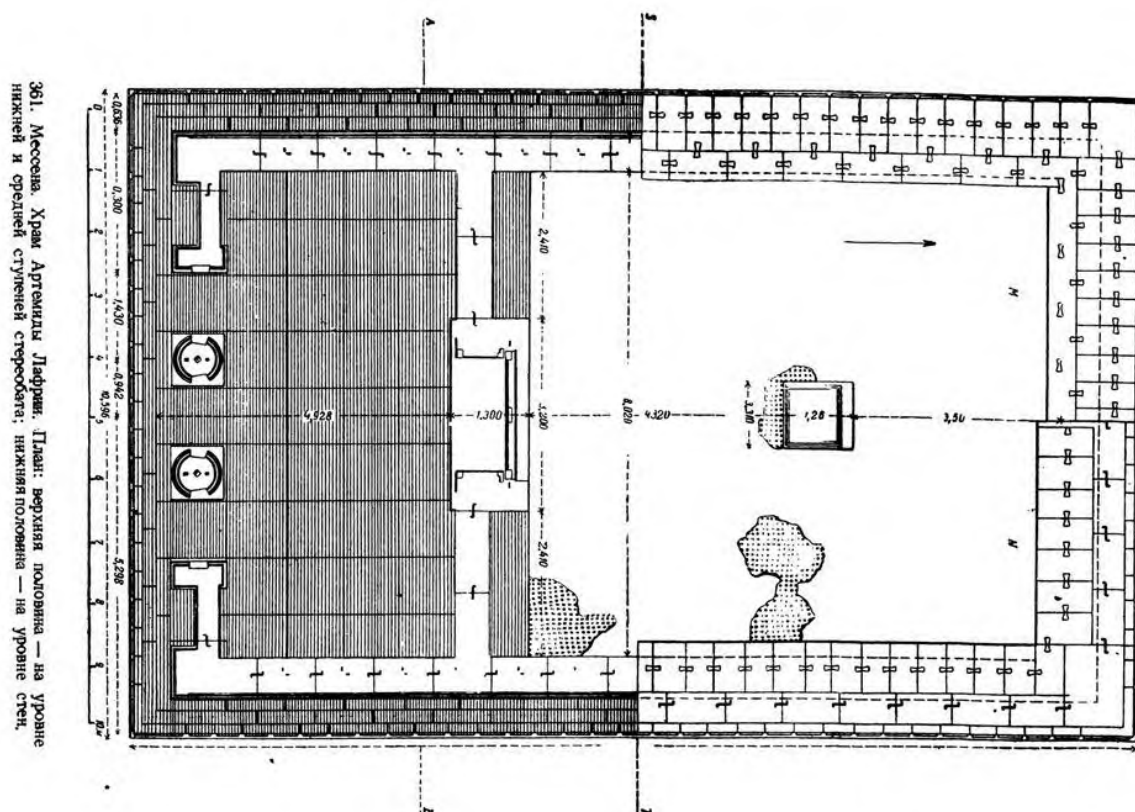

Рис. 12

361. Мессеца. Храм Артемиды, Эфес. План: верхняя половина — на уровне нижней и средней ступеней стиродомы; нижняя половина — на уровне стен.

Рис. 13

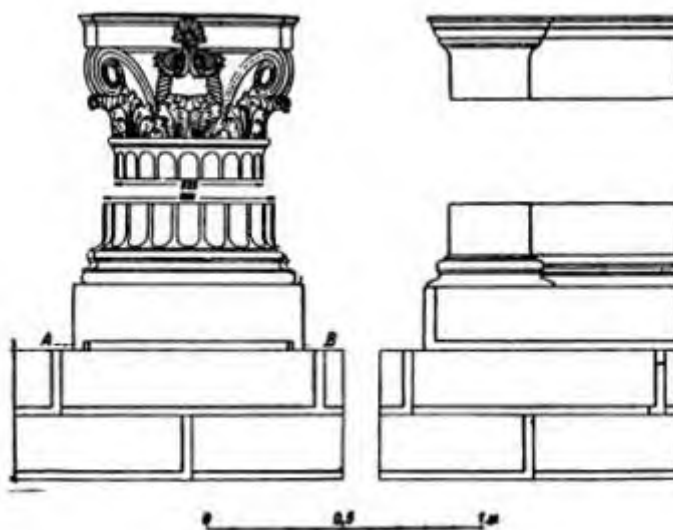

Рис. 14

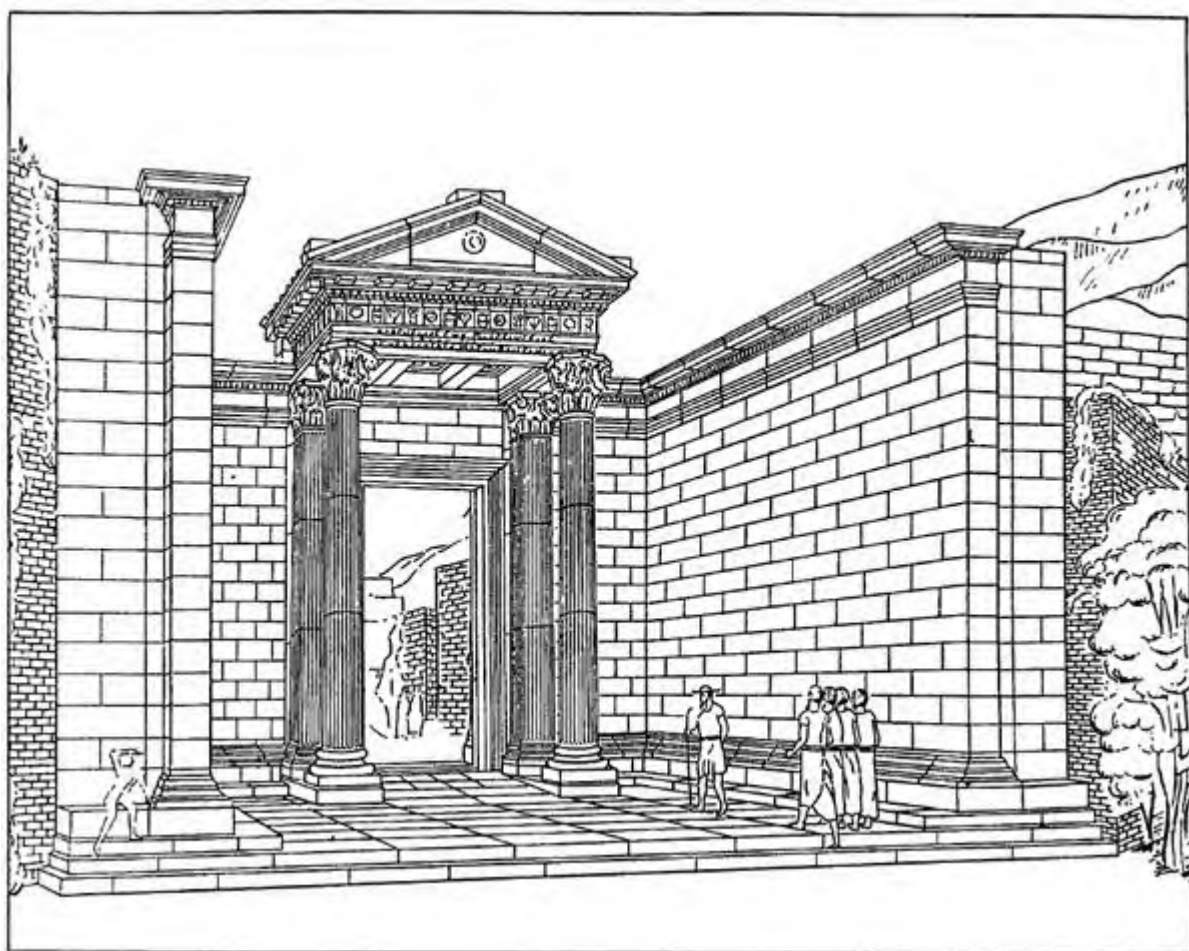

Рис. 15

354. Элевсин. Малые пропилеи. Фигурная
капитель с шестигранным абаксом.

Рис. 16

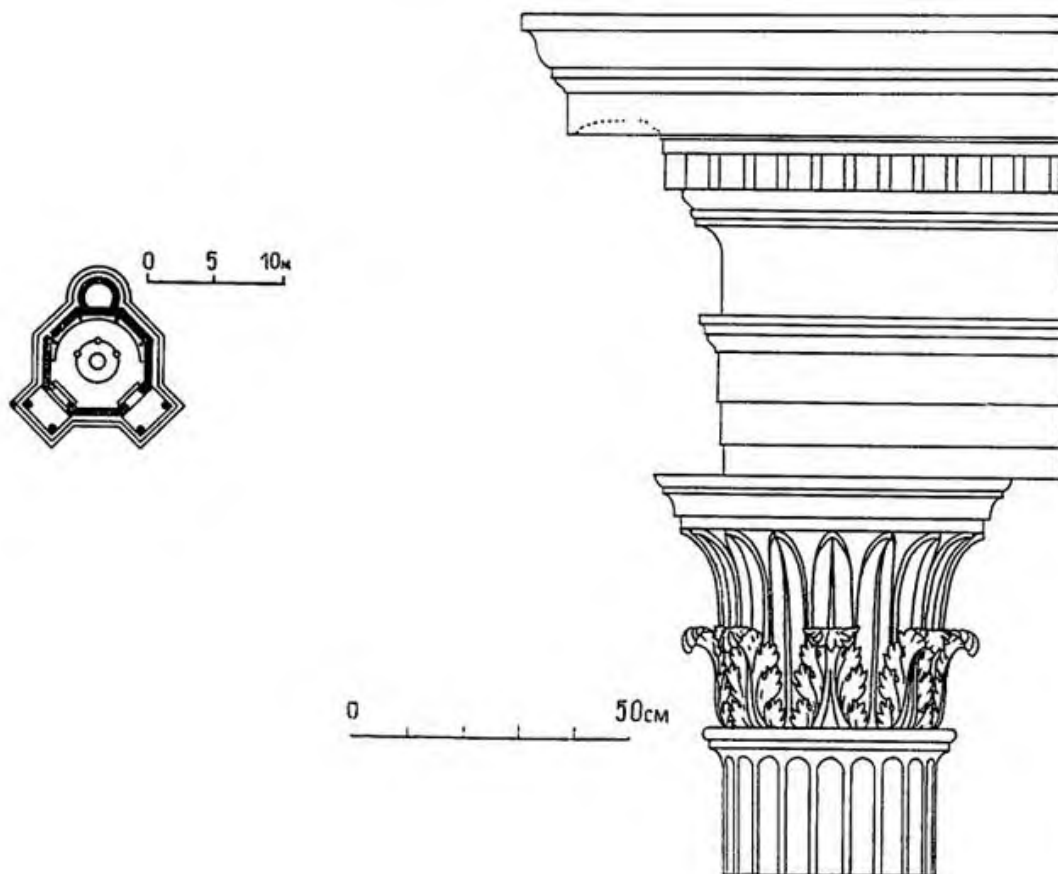

Рис. 17

Рис. 18

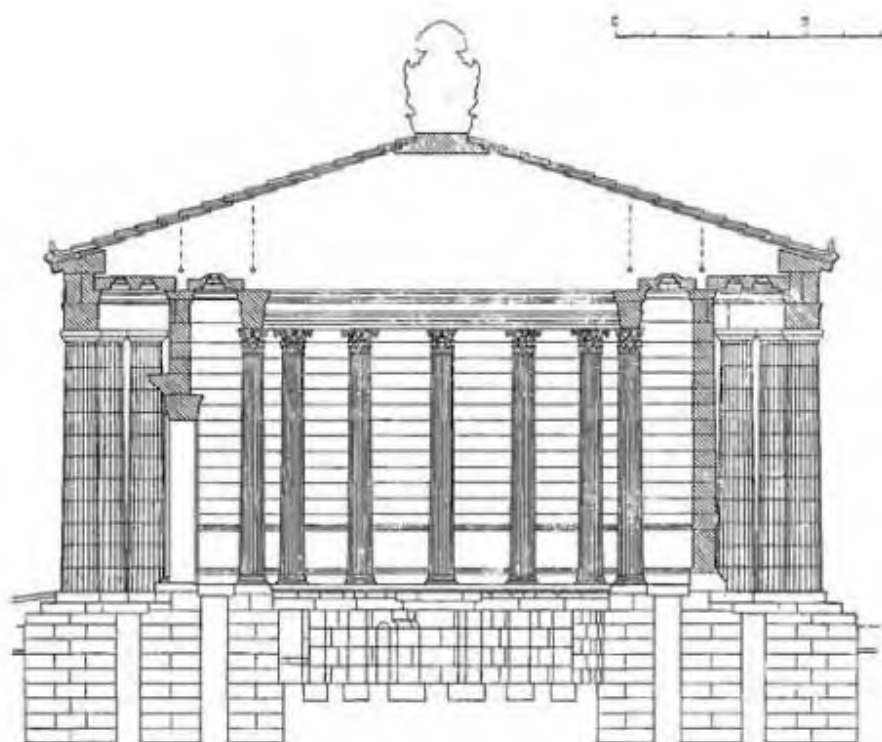

Рис. 19

Рис. 20

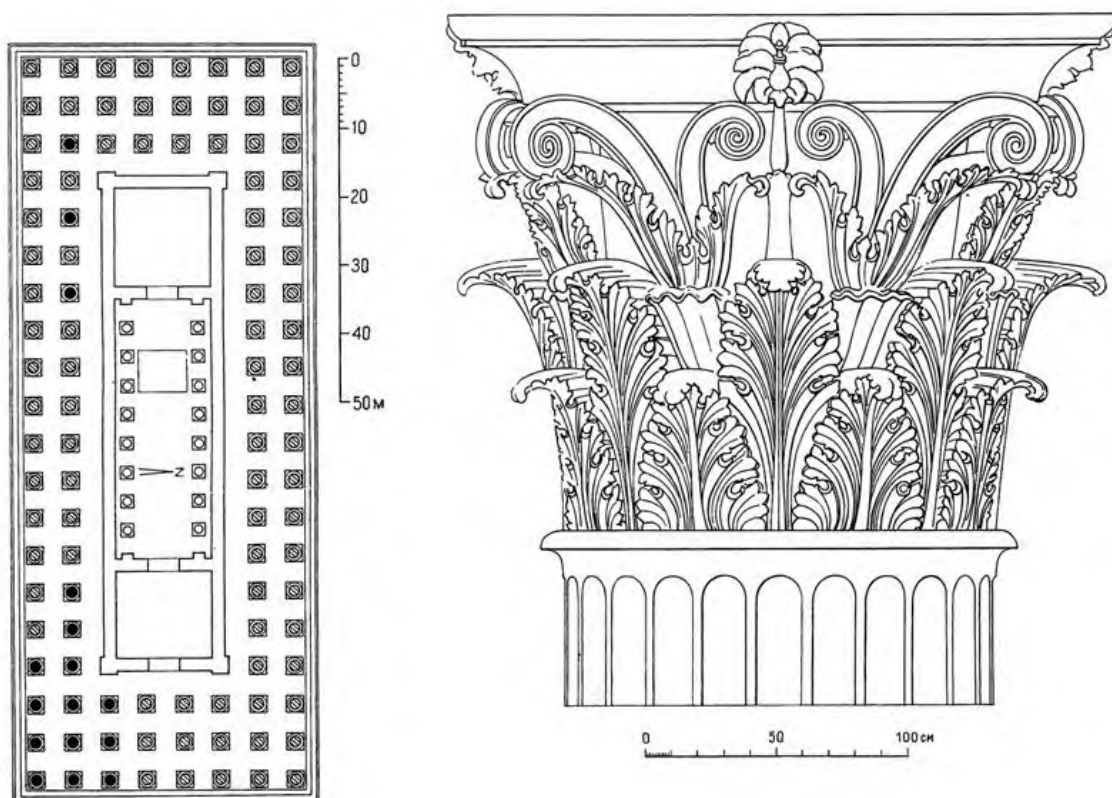

Рис. 21

РЕЗЮМЕ

Савченко Т. О. Коринфський ордер в давньогрецькій архітектурі та специфіка його використання у різних типах споруд

У дипломній роботі розглядається історія коринфського архітектурного ордера на території регіонів Аттики, Лаконії та Аркадії. Перш за все звертається увага на проблемні питання. У ході дослідження було встановлено, що коринфський ордер з'являється в період не пізніше V ст. до н.е. Право авторства слід надавати групі архітекторів, а не окремій особі. Існує кілька теорій щодо основи формування коринфського стилю. Згідно з ними в основі лежить органічний підхід, ювелірний аналог або запозичення та переосмислення східної капітелі. Наявність антропоморфізму ордера доведена не була. Коринфський ордер є дійсно оригінальним про що свідчить його використання в повній колонаді. В тексті відображена структура коринфського ордера, а також виокремлені основні елементи капітелі на основі яких була розроблена типологізація.

SUMMARY

Savchenko T. The Corinthian order in ancient Greek architecture and the specifics of its application in various types of buildings

The research reviews the history of the Corinthian architectural order in the regions of Attica, Laconia and Arcadia. Primarily, attention is paid to problematic issues. The study found that the Corinthian order appears no later than the 5th cent. BC. The right of authorship should be given to a group of architects of the time, not to an individual. There are several theories about the basis of the formation of the Corinthian style. According to them, the basis is an organic approach, jewelry analogue or borrowing and rethinking the eastern capital. The existence of anthropomorphism of the order has not been proven. The Corinthian order in fact is original, which proves its use in a full colonnade. The text reflects its structure, as well as highlights the main elements of the capital on the basis of which the typology was developed.